

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка**

Чернякова Ж.Ю., Проценко І.І., Бикова М.М., Осьмук Н.Г.

ПЕДАГОГІКА (ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ)

Методичні рекомендації

Суми-2025

УДК 37.013(076.057.875)

Ч 49

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка
(протокол № 12 від «23» червня 2025 р.)*

Рецензенти: **Харченко І.І.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету
Чистякова І.А. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач аспірантури і докторантури Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Чернякова Ж. Ю., Проценко І.І., Бикова М.М., Осьмук Н.Г.

Ч 49 **Методичні рекомендації з курсу «Педагогіка (Теорія виховання)» – методичні рекомендації.** – Суми : Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2025. – 165 с.

Методичні рекомендації з дисципліни «Педагогіка (Теорія виховання)» складено відповідно до вимог кредитно-трансферної системи.

У межах вивчення теорії виховання у рекомендаціях розглядаються закономірності формування особистості, соціально-педагогічні механізми впливу на індивіда, а також роль педагога у створенні сприятливого виховного середовища. Особлива увага приділяється моральному, трудовому, естетичному, фізичному та громадянському вихованню, а також сучасним підходам до виховної діяльності в контексті викликів ХХІ століття. Теорія виховання є фундаментом для формування компетентного, відповідального та гуманістично спрямованого фахівця в галузі освіти.

УДК 37.013(076.057.875)

© Колектив авторів, 2025

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2025

ЗМІСТ

Програма навчальної дисципліни «Педагогіка»	4
Тема 1 Виховання в цілісному педагогічному процесі	30
Тема 2 Основні напрями виховання	35
Тема 3 Загальні методи виховання	42
Тема 4 Організаційні форми виховної роботи	46
Тема 5 Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу	53
Тема 6 Педагогічні основи діяльності класного керівника	57
Тема 7 Суспільні інститути виховання. Виховна робота з вразливими категоріями дітей	60
Тема 8 Особистість сучасного вчителя	63
ДОДАТКИ	68
СЛОВНИК ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ	123
ПЕДАГОГІЧНІ ЗАДАЧІ, СИТУАЦІЇ	132

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 8	(Вказати освітній ступінь) Бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
2-й			
Семестр			
1-й		2-й	
Лекції			
26 год.		20 год.	
Практичні, семінарські			
24 год.		24 год.	
Лабораторні			
год.		год.	
Самостійна робота			
68 год.		74 год.	
Консультації:			
2 год.	2 год.		
Вид контролю: екзамен			
Загальна кількість годин - 240			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Мета – сформувати у студентів здатність аналізувати основні категорії виховання, навчання та розвитку, володіти науковими основами організації педагогічної діяльності в основній школі ЗЗСО у контексті Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепції Нової української школи, Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», основами управління педагогічними системами, дидактичними основами візуалізації змісту навчання.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Передумовою є міжпредметні зв'язки з наступними дисциплінами:

- з **філософією**, яка забезпечує загальнонауковою методологією наукового пізнання;
- з **психологією**, що має спільність об'єктів вивчення, індивідуальних і вікових особливостей дітей різного віку, опанування методиками вивчення особистості, колективу, особливостей формування Я-концепції, мотивації діяльності та ін.;
- з **анатомією та фізіологією**, що забезпечує розуміння морфологічних та фізіологічних особливостей кожного вікового періоду;
- з **естетикою**, що забезпечує формування всебічно розвиненої особистості;
- з **соціологією**, методи і результати досліджень якої використовує педагогіка;
- з **історією**, що забезпечує формування знань студентів про зміни та особливості навчально-виховних систем в різні історичні епохи.

3. Результати навчання за дисципліною Перелік компетентностей випускника

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузях фізичної культури, педагогіки й методики середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук, і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК 1 Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК 2 Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 3 Здатність виявляти широке коло проблем, ставити мету та обирати ефективні шляхи її досягнення шляхом розуміння їх фундаментальних основ та використання як теоретичних, так і експериментальних методів</p> <p>ЗК 4 Здатність працювати автономно та команді, налагоджувати міжособистісні взаємодії.</p> <p>ЗК 9 Здатність бути критичним і самокритичним.</p> <p>ЗК 10 Здатність застосовувати знання у практичній діяльності.</p>
Фахові компетентності (ФК)	<p>ФК 1. Здатність забезпечувати формування фізичної культури особистості.</p> <p>ФК 5. Здатність до володіння педагогічними, медико-біологічними, інформаційними та фізкультурно-оздоровчими технологіями для формування здорового способу життя.</p> <p>ФК 6. Здатність до розуміння ретроспективи формування сфери фізичної культури.</p>

Програмні результати навчання

Програмні результати навчання	<p>ПРН 4. Володіти навичками самостійної роботи, демонструвати критичне мислення.</p> <p>ПРН 5. Володіти педагогічними, медико-біологічними, інформаційними технологіями для формування здорового способу життя та гармонійного розвитку людини.</p> <p>ПРН 6. Уміти проектувати безпечне психологічне та комфортне освітнє середовище, бути здатним виявляти булінг серед учнів та протидіяти йому, здійснювати співпрацю учнів та комунікацію з їх батьками.</p> <p>ПРН 7. Знати сутнісні характеристики педагогічної майстерності й шляхи її розвитку та вміти застосовувати на практиці основні вчення в галузі освіти та фізичної культури.</p>
-------------------------------	--

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100	Вільно володіє навчальним матеріалом, висловлює власні думки, робить аргументовані висновки, рецензує відповіді інших студентів, творчо виконує індивідуальні та колективні завдання, самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань, може аргументовано обирати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної творчої діяльності, вільно використовує знання для використання творчих завдань.
82 – 89	Вільно володіє навчальним матеріалом. Застосовує знання на практиці, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає незначні огріхи у порівняннях, формулюванні висновків, застосуванні знання на практиці. За зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені програмою, має стійкі навички виконання педагогічних завдань.
74 – 81	Вільно володіє навчальним матеріалом. Застосовує знання на практиці, але узагальнює і систематизує навчальну інформацію не в повній мірі, допускає огріхи у порівняннях, формулюванні висновків, застосуванні знань на практиці.
64 – 73	Володіє навчальним матеріалом, знає основні поняття навчального матеріалу, виконує поставлені завдання на репродуктивному рівні, має недостатньо стійкі навички виконання практичних завдань.

60 – 63	Володіє навчальним матеріалом поверхнево, фрагментарно, відтворює певну частину навчального матеріалу на рівні запам'ятовування, знає основні поняття навчального матеріалу. Має елементарні, нестійкі навички виконання завдання.
35 – 59	Має фрагментарні знання при незначному загальному обсязі навчального матеріалу, відсутні сформовані вміння та навички, допускає суттєві помилки під час відповіді. Планує та виконує частину завдання за допомогою викладача.
1 – 34	Студент не володіє навчальним матеріалом. Виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача.

Розподіл балів (1 семестр + 2 семестр)

Поточний контроль															
РОЗДІЛ 1						РОЗДІЛ 2									
Т	Т	Т	Т	Т		Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	ІНДЗ	Разом	
1.1	1.1	1.1	1.1	1.1		2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1			
2	2	2	2	2		2	2	2	2	2	2	2	5	37	
Самостійна робота															
					4								4		

Поточний контроль												Ра зом	Підсум ковий (Екз)	Загаль на сума
РОЗДІЛ 3							РОЗДІЛ 4							
Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т	ІНД	М			
3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	4.1	4.2	4.3	3	К			
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	5	5	75	25	100
Самостійна робота														
						4			4					

Т 1.1, Т 1.2 ... Т 2.4 – теми розділів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами діагностики є екзамен, навчальний освітній проект, тести, педагогічні задачі.

6. Програма навчальної дисципліни

Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні основи педагогіки

Тема 1. Педагогіка в системі наук про людину.

Тема 2. Методологія і методи науково-педагогічного дослідження.

Тема 3. Розвиток, соціалізація і виховання особистості.

Тема 4. Педагогічний процес як система і цілісне явище. Закономірності і принципи педагогічного процесу.

Тема 5. Нормативно-правові засади реформування сучасної системи освіти в Україні.

Розділ 2. Теорія освіти і навчання (дидактика)

Тема 1. Актуальні завдання сучасної дидактики. Навчання в цілісному педагогічному процесі.

Тема 2. Зміст освіти як фундамент базової культури особистості.

Тема 3. Методи та засоби навчання.

Тема 4. Сучасні технології навчання. Технології візуалізації змісту навчання.

Тема 5. Форми організації навчання.

Тема 6. Урок як основна форма організації навчання.

Тема 7. Педагогічна діагностика результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Розділ 3. Теорія виховання

Тема 1. Виховання в цілісному педагогічному процесі. Зміст виховання. Основні напрями виховання.

Тема 2. Основні напрями виховання.

Тема 3. Загальні методи виховання.

Тема 4. Організаційні форми виховної роботи.

Тема 5. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу.

Тема 6. Педагогічні основи діяльності класного керівника. Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді.

Тема 7. Виховна робота з вразливими категоріями дітей.

Тема 8. Особистість сучасного учителя.

Розділ 4. Управління освітніми системами

Тема 1. Організаційні основи управління вітчизняною школою. Методична робота в школі.

Тема 2. Поняття про педагогічні інновації і передовий педагогічний досвід.

Тема 3. Інноваційні процеси освітньої галузі.

Тема 4. Оптимізаційний потенціал технологізації в освіті.

7. Структура навчальної дисципліни

Зміст модуля	Лекції (год.)	Семінар. заняття (год.)	Самост. робота студентів (год.)	Індивід. робот а студен	Всього
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ					
1. Педагогіка в системі наук про людину	2	2	2		6
2. Методологія і методи науково-педагогічного дослідження	2	2	6		10
3. Розвиток, соціалізація і виховання особистості	2	2	4		8

4. Педагогічний процес як система і цілісне явище. Закономірності і принципи педагогічного процесу	2	2	6		10
5. Нормативно-правові засади реформування сучасної системи освіти в Україні	2	2	8		12
Розділ II. ТЕОРІЯ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ					
1. Актуальні завдання сучасної дидактики. Навчання в цілісному педагогічному процесі	2	2	6		10
2. Зміст освіти як фундамент базової культури особистості	2	2	6		10
3. Методи та засоби навчання	2	2	6		10
4. Сучасні технології навчання. Технології візуалізації змісту	2	2	10		14
5. Форми організації навчання	2	2	8		12
6. Урок як основна форма організації навчання	2	2	8		12
7. Педагогічна діагностика результатів навчально-пізнавальної	2	2	6		10
Розділ III. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ					
1. Виховання в цілісному педагогічному процесі. Зміст виховання	2	2	6		10
2. Основні напрями виховання	4	2	8		14
3. Загальні методи виховання	2	2	4		8
4. Організаційні форми виховної роботи	2	2	8		12
5. Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу	2	2	6		10
6. Педагогічні основи діяльності класного керівника. Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді	2	2	6		10

7. Виховна робота з вразливими категоріями дітей	2	2	4		8
8. Особистість сучасного учителя	2	2			4

Розділ IV. УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ СИСТЕМАМИ

1. Організаційні основи управління вітчизняною школою. Методична робота в школі	2	2	6		10
2. Поняття про педагогічні інновації і передовий педагогічний досвід.	2	2	6		10
3. Інноваційні процеси освітньої галузі.	2	4	6		10
4. Оптимізаційний потенціал технологізації в освіті.			6		8
5. Підсумкове заняття		2			2
ВСЬОГО	46	48	146		240

8. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ		
1	Педагогіка в системі наук про людину	2
2	Методологія і методи науково-педагогічного дослідження	2
3	Розвиток, соціалізація і виховання особистості	2
4	Педагогічний процес як система і цілісне явище. Закономірності і принципи педагогічного процесу	2
5	Нормативно-правові засади реформування сучасної системи освіти в Україні.	2

Розділ II. ТЕОРІЯ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ		
1	Актуальні завдання сучасної дидактики. Навчання в цілісному педагогічному процесі.	2
2	Зміст освіти як фундамент базової культури особистості	2
3	Методи та засоби навчання	2
4	Сучасні технології навчання. Технології візуалізації змісту навчання.	2
5	Форми організації навчання	2
6	Урок як основна форма організації навчання	2
7	Педагогічна діагностика результатів навчально-пізнавальної діяльності.	2
Розділ III. ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ		
1	Виховання в цілісному педагогічному процесі. Зміст виховання	1
2	Основні напрями виховання	2
3	Загальні методи виховання	2
4	Організаційні форми виховної роботи	2
5	Педагогічні основи розвитку виховного потенціалу колективу	2
6	Педагогічні основи діяльності класного керівника	2
7	Педагогічне керівництво самовихованням учнівської молоді	1
8	Місце і роль сім'ї у вихованні. Суспільні інститути виховання	1
9	Виховна робота з педагогічно занедбанними дітьми	1
Розділ IV. УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ СИСТЕМАМИ		
1	Організаційні основи управління вітчизняною школою. Методична робота в школі	2
2	Поняття про педагогічні інновації і передовий педагогічний досвід.	2
3	Поетапне створення індивідуального освітнього проєкту	4
4	Підсумкове заняття	2
Разом		48

8. Рекомендовані джерела інформації

Література

1.EdEra. Виховання дітей з поведінковими особливостями [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://ed-era.com/courses/vykhovannya-ditej-z-povedinkovymy-osoblyvostyamy> (дата звернення: 25.05.2025).

<https://doi.org/10.35619/iiu.v1i12.320>.

2.Бахомент С., Афанасьєва В. Формування взаємовідносин між однолітками в дитячому колективі. Національна освіта в стратегіях соціокультурного вибору: теорія, методологія, практика» (присвячена 300-річчю від дня народження Григорія Сковороди) : зб. матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Sixteen листопада 2022 року / [наук. ред.: П. М. Бойчук, О. Л. Фаст]. Луцьк: КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради. Частина 1. 2022. С. 59-sixty three.

3.Белан Т. Г. Педагогіка (Методика виховної роботи) : навчально-методичний посібник до практичних робіт для студентів спеціальності «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. 64 с.

4.Бернштейн, Д. Мене ніхто не розуміє! Як упоратись зі стресом у школі, сім'ї та стосунках / Джеффри Бернштейн ; пер. з англ. Н. Коваль. – Харків : Ранок, 2023. — 256 с.

5.Бех І. Д. Виховання особистості : сходження до духовності / І. Д. Бех. - Київ : Либідь, 2006.- 280 с.

6.Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.

7.Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.

8.Біда, О. А. Виховання учнів у контексті компетентнісного підходу : монографія / О. А. Біда. – К. : Педагогічна думка, 2021. – 180 с.

9.Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

10.Бялик О. Шляхи використання зарубіжного досвіду в системі статевого виховання учнівської молоді України. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 1 (68), лютий 2020. DOI: 10.33310/2518-7813-2020-68-1.

11.Васильєва, Л. П. Педагогіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Л. П. Васильєва. – К.: Видавництво «Освіта», 2018. – 320 с.

12.Ваховський, Л. С. Педагогіка / Л. С. Ваховський. – К. : Академвидав, 2020. – 320 с.

13.Взаємодія соціальних інститутів у вихованні дітей: навчально-методичний посібник для магістрів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки» / Розлуцька Г. М. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 116 с.

14.Волкова К. , Чусова, О., Лазарева А. Сучасні тенденції розвитку теорії і практики соціального виховання. Соціальна робота та освіта, № 8(2). 2021. С. 164–174.

15.Волкова, Н. В. Психологія важковиховуваності дітей: теорія і практика / Н. В. Волкова. – Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. – 256 с.

Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 379 с

16.Гончарук, О. В. Психолого-педагогічний супровід дітей із важковиховуваністю / О. В. Гончарук // Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. – 2020. – Вип. 3. – С. 45–58.

17.Гудовсек О. Сучасні підходи до естетичного виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки. Інноватика у вихованні. №12 (2020). DOI:

18. Гуз, К. Є. *Форми та методи виховної роботи в закладах освіти: теорія і практика* : навч. посіб. / К. Є. Гуз. – Харків : ФОП Бровін О. В., 2019. – 188 с.

19.Добридень, А. В. Теоретичні аспекти виховної роботи класного керівника в сучасній школі / А. В. Добридень, Д. М. Красний // *Педагогічна Академія: наукові записки*. – 2024. – DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14262807>

20.Доній, В. Ф. *Сутність і структура виховної системи класного керівника* / В. Ф. Доній. – К. : Ніка-Центр, 2016 [випущено у 2017 р.]. – 112 с.

21.Екологічне виховання підростаючого покоління.
<https://studies.in.ua/ekzamen-pedagogika/1428-ekologchne-vihovannya-pdrostayuchogo-pokolnnya.html>

22.Єрмаков І. Г., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г., Спіжева Д. В. *Учнівське самоврядування; структура, зміст і концепція розвитку, проектна діяльність, досвідорганізації*.— Х.: Вид. група «Основа», 2008.— 112 с.

23.Завдання і напрями національно-патріотичного виховання в школі.
https://znayshov.com/News/Details/zavdannya_i_napriamy_natsionalno-patriotichnoho_vykhovannia_v_shkoli

24.Загальні основи педагогіки: навч. посіб. для здоб. вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спец. 013 «Початкова освіта» / Л. В. Задорожна, І.М.Княгницька, І. Б. Тимофєєва. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. – 192 с.

25.Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>

26.Іванова, Л. М. Особливості формування поведінкових стратегій у дітей з важковиховуваністю / Л. М. Іванова // *Психологія розвитку людини*. – 2019. – Т. 13, № 2. – С. 78–89.

27.Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. Eleven. Т. 2 / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [голов. ред. Коляда Н. М. ; заст. голов. ред. Грицай Н. Б. ; чл. ред. ради: Сухомлинська О. В. та ін. ; чл. редкол.: Остапчук Н. О. та ін.]. - Рівне : РДГУ, 2020. - 225 с.

28.Казьмірчук Н. С. Педагогіка партнерства як запорука ефективної підготовки майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills учнів початкової школи. Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи. 2022. С. 86-90.

29.Кірдан О.П. Кірдан О.Л. Педагогіка гідності – педагогіка майбутнього. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») : журнал. 2021. № 5(5). С. 386–396. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-386-396](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-386-396)

30.Княжева І. А. Педагогіка: навчальний посібник для здобувачів освіти першого освітнього рівня (бакалавр) спеціальності 014.021 Середня освіта (Англійська мова та література) / І. А. Княжева. - Одеса, Університет Ушинського, 2023. - 110 с.

31.Коваль, В. П. Важковиховуваність у дітей: діагностика та корекція / В. П. Коваль. – Харків: ХНПУ, 2021. –192 с.

32.Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.

33.Колодько Т. М. Творчість як складова педагогічної майстерності вчителя. Наукові записки. Серія “Філологічна”. 2012. Випуск 23. С. 271-274. <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2012/n23/89.pdf>

34.Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

35.Короленко В., Шенкевич В. Сучасні аспекти морального виховання школярів. <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-65-2019-30.pdf>

36. Котик, Т. М. Розвиток емоційного інтелекту в учнів початкової школи / Т. М. Котик. – Київ : НУШ Центр, 2020. – 96 с.

37.Кравець В. Історія становлення сексуальної педагогіки в Україні. <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6959/1/Kravets.pdf>

38.Кубиліна Олександра Євгеніївна. Підготовка майбутніх вихователів до економічного виховання дітей дошкільного віку. Кваліфікаційна робота. Чернігів. 2020. <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7322>

39. Латта, Н. Як пережити підлітковий вік дитини і не збожеволіти / Найджел Латта ; пер. з англ. А. Марущак. – Київ : Наш формат, 2025. – 240 с.

40.Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. — К., 2014. — 136 с.

41.Литвиненко, О. В. Виховна робота з дітьми, які мають поведінкові труднощі / О. В. Литвиненко // Вісник педагогіки. – 2023. – № 4. – С. 112–124.

42.Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України [навч.-метод. посібн.] – К.: Академія, 2011. – 256 с.

43.Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків: ОВС, 2002. – 400 с.

44. Маккріді, Е. Я! Я! Я! Як перевиховати егоїстичну дитину (або її батьків) / Емі Маккріді ; пер. з англ. І. Тарнавської. – Київ : Форс Україна, 2021. – 320 с.

45. Максимюк, С. П. Педагогіка: підручник для студентів педагогічних факультетів / С. П. Максимюк. – Київ : Академвидав, 2020. – 496 с.

46.Маруєва, Т. О. Теорія та методика виховної роботи : навч. посіб. / Т. О. Маруєва. – К. : Слово, 2019. – 248 с.

47.Марусяк, Т. Є. Організація виховної роботи у закладах освіти : навч. посіб. / Т. Є. Марусяк. – Тернопіль : Мандрівець, 2018. – 200 с.

48.Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку класного керівництва в умовах Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua>

49.Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми, які мають поведінкові труднощі [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/metodichni-rekomendaciyi-roboch-dityami-yaki-mayut-povedinkovi-trudnoci>

50. Мітурич Вікторія Володимирівна. Екологічне виховання учнів під час навчально - виховного процесу. Атестаційна робота. <https://naurok.com.ua/teoretichni-osnovi-ekologichnogo-vihovannya-osobistosti-224043.html>

51. Найденко Т. О. Актуальність системи виховання А. С. Макаренка в умовах сучасної кризи міжкультурних зв'язків у освіті. Мистецтво та мистецька освіта в сучасному соціокультурному просторі : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., (three–4 червня 2021 р., м. Бердянськ) / [упоряд. М. М. Погребняк]. Полтава : Сімон, 2021. С. 82-86.

52. Нестеренко О.М . Сучасне правове виховання в Європі як один із способів формування свідомого громадянина. 2020. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8972/1/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%87%D0%BD%20%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%20%281%29-113-143.pdf>

53. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>

54. Ноздрова О.П., Нотарева Г. Статеве виховання учнів у сучасній школі. Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти : збірник наукових праць / редкол. О. Я. Чебикін та ін. Одеса: Університет Ушинського, 2022. 190 с., С.153-160.

<http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/14634/1/Nozdrova%20Oksana%20Pavlivna%202022.pdf> Правове виховання, як складова частина виховання громадянської компетентності у сучасній школі. <https://naurok.com.ua/stattya-pravove-vihovannya-u-suchasniy-shkoli-37901.html>

55. Ньюфелд, Г. Тримайтеся за своїх дітей: чому батьки повинні бути важливішими за однолітків / Гордон Ньюфелд, Габор Мате ; пер. з англ. С. Яцюк. – Київ : Наш формат, 2020. – 352 с.

56.Охріменко З.В., Морін О.Л., Шевенко А.М., Закатнов Д.О., Піддячий М.І. Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності в умовах сучасного освітнього середовища. Імекс-ЛТД. 2022. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=C18xy5gAAAAAJ&citation_for_view=C18xy5gAAAAAJ:cFHS6HbyZ2cC

57.Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А.Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк., 2004. 422 с.

58.Петрова, І. С. Психолого-педагогічні аспекти подолання важковиховуваності / І. С. Петрова // Науковий вісник соціальної педагогіки. – 2022. – Вип. 7. – С. 30–44.

59.Пометун, О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів / О. І. Пометун. – Київ : Освіта, 2020. – 112 с.

60.Пономаренко, В. І. Педагогічне керівництво: методика та практика / В. І. Пономаренко. – Харків: Ранок, 2019. — 280 с.

61.Попадич О. О. Теорія виховання: навч.-метод. посібник для самоств. вивч. дисц. студентів спеціальності 013 Початкова освіта». Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2019. 50 с.

62.Попадич О. О. Теорія виховання: навч.-метод. посібник для самоств. вивч. дисц. студентів спеціальності 013 Початкова освіта». Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2019. 50 с.

63.Поясок Т. Б. Педагогіка: навч. посіб. / Т. Поясок, О. Беспарточна; Кременчуц. нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. - Кременчук : НОВАБУК, 2024. - 207 с.

64. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». 29 серпня 2024 р. <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

65.Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток : колективна монографія / кол. авт. ; відп. ред. Г. Є. Улунова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 300 с. https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Profesiyna_kultura.pdf

66.Редько, В. Г. Сучасні форми і методи виховної роботи в умовах реформування освіти / В. Г. Редько // Вісник післядипломної освіти. – 2019. – № 5. – С. 45–51.

67.Розумове виховання школярів: завдання, зміст, засоби, шляхи здійснення. <https://studfile.net/preview/16409943/page:73/>

68. Савченко, Л. О. Інноваційні форми виховної роботи в Новій українській школі / Л. О. Савченко // Педагогіка і психологія. – 2021. – № 2. – С. 34–38.

69.Савченко, О. Я. Нова українська школа: poradnik dla klasnego керівника / О. Я. Савченко. – К. : Освіта України, 2018. – 128 с.

70.Сидоренко, Т. В. Психологічна підтримка дітей із важковиховуваністю / Т. В. Сидоренко // Психологія освіти. – 2019. – № 1. – С. 75–88.

71.Сиротюк, Н. М. Педагогіка: теорія і практика виховного процесу : навч. посіб. / Н. М. Сиротюк, Л. О. Пономарьова. – Київ : Центр учбової літератури, 2020. – 256 с.

72.Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. К.: Мілені, ум, 2006. – 344 с.

73.Сисоєва, С. О. Теорія та методика виховання : навч. посіб. / С. О. Сисоєва, Н. М. Дем'яненко. – К. : Слово, 2022. – 270 с.

74.Сікорський П. І. Нова педагогіка. Львів: Львівська політехніка. 2021. 540 с.

75. Сікорський П. І. Нова педагогіка. Львів: Львівська політехніка. 2021. 540 с.

76.Сірант Н. Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення. Гірська школа Українських Карпат № 19 (2018). С.18-22.

77. Суть, мета, завдання і принципи екологічного виховання.
<https://studfile.net/preview/9232803/page:12/>

78. Сухіна, І. М. Маленькі непосиди: як працювати з гіперактивними дітьми / Ірина Сухіна. – Харків : Основа, 2020. – 128 с.

79. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу. Вибрані твори: в 5 т.- Т. 1. К.: Рад.шк., 1976. 653 с.

80. Таранік-Ткачук, К. В. Основи виховної роботи : навч. посіб. / К. В. Таранік-Ткачук. – К. : Центр учбової літератури, 2017. – 304 с.

81. Тимошко Г. М. Педагогічна майстерність як вектор розвитку організаційної культури керівника закладу освіти. Вісник № 1 (157). DOI: 10.5281/zenodo.2622921. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721419/1/69_2019_.pdf

82. Україна. Міністерство освіти і науки. Концепція громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Київ, 2018. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua>.

83. Україна. Міністерство освіти і науки. Методичні рекомендації щодо організації виховної роботи у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році [Електронний ресурс] : лист МОН України № 1/7895-23 від 16.08.2023. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua>.

84. Федяєва, В. Л. Педагогічна система В. Сухомлинського : навч.-метод. посіб. / Федяєва В. Л., Сараєва О. В. ; Херсон. держ. ун-т. - Херсон : ХДУ, 2006. – 144 с.

85. Фролова, М. І. Соціально-педагогічні умови корекції поведінкових проблем у дітей / М. І. Фролова // Психологія і суспільство. – 2017. – № 12. – С. 58–67.

86. Хілі, М. Як приборкати тигра: як навчити дитину керувати емоціями / Морін Хілі ; пер. з англ. О. Опанасенко. – Київ : BookChef, 2020. – 288 с.

87. Шевчук Г. Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни.

Режим доступу
<http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/4660/4684>

88. Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів.
<https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vyhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>

89. Ярмола, Н. В. Діти дощу: методичні рекомендації щодо виховання дітей з аутизмом / Н. В. Ярмола. – Київ : Літера, 2020. – 104 с.

Основні закони та документи:

1. Конституція України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Конвенція ООН про права дитини (ратифікована в Україні)
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Закон України «Про освіту»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-IX>
5. Закон України «Про охорону дитинства»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-12>
6. Закон України «Про соціальні послуги»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-19>

Нормативні акти:

7. Наказ МОН України №1166 від 19.09.2018 «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1211-18>
8. Постанова Кабінету Міністрів України №896 від 03.10.2018 «Про взаємодію суб'єктів соціальної роботи щодо виявлення та супроводу дітей у складних життєвих обставинах»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2018-п>
9. Наказ МОН України №1646 від 02.12.2020 «Про затвердження Типової інструкції з організації захисту дітей в освітньому середовищі»

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-instrukciyi-z-organizaciyi-zahistu-ditej-v-osvitnomu-seredovishi>

10. Лист МОН України №1/9-535 від 11.10.2022 «Щодо забезпечення психосоціальної підтримки дітей під час воєнного стану»
<https://mon.gov.ua/ua/npa/listi-mon/shhodo-zabezpechennya-psihososialnoyi-pidtrimki-ditey-pid-chas-voennogo-stanu>

Додаткові:

1. Андрощук І. М. Теоретико-методологічні основи організації змішаного навчання у закладі загальної середньої освіти [Електронний ресурс] / І. М. Андрощук, О. В. Віролайнен // Вісник післядипломної освіти. Серія : Педагогічні науки. - 2021. - Вип. 15. - С. 10-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpopn_2021_15_4
2. Білоус І. І. Сучасні освітні технології в умовах розвитку інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / І. І. Білоус, А. В. Дем'янюк // Інновац. педагогіка. – 2022. – Т. 1, вип. 54. – С. 9-12.
3. Бялик, О. В. Система підвищення кваліфікації вчителів зі статевого виховання учнів: європейський досвід [Текст] / О. В. Бялик // Український педагогічний журнал. – 2019. – № 1. – С. 16–22.
4. Волинець Т. Методичні засади реалізації принципу наступності в навчанні фізики в закладах середньої освіти II ступеня [Електронний ресурс] / Т. Волинець // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. - 2021. - Вип. 1. - С. 153-158. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2021_1_18
5. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.
6. Гришина Т.В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи. – Харків: Основа. 2003. 96 с.
7. Гуц Н. Цифрове освітнє середовище у вищій освіті України: аналіз

- особливостей використання на тлі російсько-української війни [Електронний ресурс] / Н. Гуц // Перспективи та інновац. науки. Серія : Педагогіка. Психологія. Медицина. – 2023. – № 11 (29). – С. 83-92.
8. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. / Упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020..
9. Дистанційне навчання як виклик сучасної вищої освіти: методико-правовий вимір [Електронний ресурс] / Марія Теловата, Ірина Борисенко, Олексій Міршук, Ольга Мердова, Оксана Крусь // Наук. інновації та перед. технології. Серія : Держ. упр. Право. Економіка. Психологія. Педагогіка. – 2023. – Вип. 1. – С. 446-459
10. Дінтерсміт Т., Вагнер Т. Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя. К.: Наш формат, 2017.
11. Задоріна О. Впровадження інновацій у закладах вищої освіти [Електронний ресурс] / О. Задоріна, С. Кубрак, О. Ковальчук // Наук. інновації та перед. технології. Серія : Упр. та адміністрування. Економіка. Право. Педагогіка. Психологія. – 2023. – № 5 (19). – С. 480-486.
12. Замша А. В. Специфіка організації дистанційного навчання учнів із особливими освітніми потребами в умовах сучасних викликів української освіти [Електронний ресурс] / А. В. Замша, Ю. М. Найда,
13. Кремень, В. Г. (Ред.). Національний освітній глосарій: вища освіта. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014.
14. Кривонос О.Б. Підготовка студентів до семінарських занять: навчально-методичний посібник / О.Б. Кривонос. – Цьома С.П., 2018. - 60 с.
15. Лук'янова Л. Б. Стратегії розвитку закладів загальної середньої освіти у національному та європейському вимірах [Електронний ресурс] / Л. Б. Лук'янова // Імідж сучас. педагога. – 2023. – № 3. – С. 5-10.
16. Ляшкевич А. Адаптація освітнього процесу вищої школи до глобальних викликів ХХІ століття [Електронний ресурс] / А. Ляшкевич, О. Марусич,

- Х. Шавель // Перспективи та інновац. науки. Серія : Педагогіка. Психологія. Медицина. – 2023. – № 4 (22). – С. 163-173.
17. Мармаза О. І. Інноваційний менеджмент– Х.: ТОВ «Планета-принт», 2016.
18. Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
19. Москалюк М. Stem-освіта як інноваційний засіб підвищення творчого потенціалу учнів [Електронний ресурс] / М. Москалюк,
20. Москалюк, М. Ленъ // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманітар. ун-ту. Серія : Пед. науки. – 2022. – № 58. – С. 102-108.
21. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібик Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.
22. Новий освітній простір: Інформаційний посібник, 2019: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf?fclid=IwAR1wgpWNjVUhfE6uJH0abN7iFcWAxQAWMTnMoGjlep bBQUXX47kRw__Z8Qc.
23. Організація дистанційного навчання в школі методичні рекомендації <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
24. Остапчук Н. Використання GOOGLE CLASSROOM для організації уроків інформатики: структура віртуального класу [Електронний ресурс] / Н. Остапчук, Н. Полухович // Нова педагогічна думка. - 2020. - № 1. - С. 27-32. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2020_1_7
25. Остапчук Н. Структура сучасного компетентнісного уроку "Я досліджую світ" інформатичної освітньої галузі [Електронний ресурс] / Н. Остапчук, Л. Мельничук // Нова педагогічна думка. - 2021. - № 2. - С. 48-54. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2021_2_11
26. Основи педагогічної ергономіки : навчальний посібник / Н.Д.

Карапузова, Є.А. Зімниця, В.М. Помогайбо. – Київ :Академвидав, 2012. – 192 с. – (Серія "Альма-матер").

27. Пахомова Т. Механізми та принципи управління системою вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / Т. Пахомова, В. Зенкіна // Перспективи та інновац. науки. Серія : Педагогіка. Психологія. Медицина. – 2023. – № 11 (29). – С.294-305.
28. Стрілецька Н. М. Використання прийомів (технік) формувального оцінювання на уроках інформатики у початковій школі [Електронний ресурс] / Н. М. Стрілецька, О. С. Смаглюк // Молодий вчений. - 2020. - № 6(2). - С. 355-363. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_6\(2\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_6(2)_38)
29. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. К.: Знання, 2016.
30. Черненко В. П. Розвиток творчих здібностей на уроках інформатики за допомогою ТРВЗ-технології [Електронний ресурс] / В. П. Черненко, І. І. Киба // Фізико-математична освіта. - 2020. - Вип. 3(2). - С. 101-107. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2020_3\(2\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2020_3(2)_19)
31. Федоренко О. Ф. // Інновац. педагогіка. – 2023. – Т.1, № 56. – С. 97-102.

Інформаційні ресурси

1. Академія педагогічних наук України - <http://www.apsu.org.ua>
2. Український центр оцінювання якості освіти. – www.testportal.gov.ua
3. Освітній портал "Освіта.UA". – <http://osvita.ua>
Освітня мережа України. – www.ednu.kiev.ua
4. Виховна робота в школі. – http://www.library.kherson.ua/teach/scool_07.htm
5. Відкритий урок: професійний журнал для вчителів. – <http://osvita.ua/school>
6. Острів знань : Освітній шкільний інтернет-портал. – <http://ostriv.in.ua/>
7. Педагогічні науки:теорія, історія, інноваційні технології Науковий журнал [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/
8. Учительский портал. – <http://www.uchportal.ru/>
9. Я – вихователь. – <http://vosпитatel.at.ua>
10. Слово вчителя. – www.konserg.ucoz.ua
11. Портал «Діти України». – www.children.edu-ua.net
12. Наукове електронне фахове видання "Народна освіта" . –

www.narodnaosvita.kiev.ua

13. Освітній портал " Педагогічна преса". – <http://pedpresa.ua>
14. "Гармонія сімейного життя". Сайт для старшокласників та старшокласниць. – <http://harmonia.okis.ru>
15. Безпека дітей в Інтернеті. – <http://onlandia.org.ua>
16. Освітній онлайн-журнал. – <http://educlub.com.ua>
17. Щоденник. Уа. – <http://shodennik.ua>
18. Українська педагогіка. – <http://ukped.com>
19. Уроки.нет. – <http://www.uroki.net>
20. Інформаційний портал "Знання". – <http://znannya.info>
21. Методичний портал. – <http://pedsovet.su>
22. Тестування і моніторинг в освіті. - <http://timo.com.ua>

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ

1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів в системі загальної середньої освіти (Наказ МОН України № 371 від 05.05.2008) // Освіта України. – 2001. – № 6. – С. 3–16.
2. Загальні методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у п'ятих класах загальноосвітніх навчальних закладів (лист МОН України від 24.05.13 №_1/9-368). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>
3. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.help/law/651-XIV/>.
5. Закон України «Про позашкільну освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14>.
6. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>
7. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=ru>
9. Лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2019 № 1/9-376 «Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2019/2020 навчальному році» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iitzo.gov.ua/metodychni-rekomendatsiji/>;
10. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-

патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.google.com/viewer?url=http://mon.gov.ua/files/normative/2014-10-27/3008/nmo-1232.doc&embedded=false> ;

11.Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.google.com/viewer?url=http://mon.gov.ua/files/normative/files/news/10/31/1243.doc&embedded=false>;

12.Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] / – 2002. – Режим доступу: <http://www.setlab.net/?view=education-doctrine-2002>

13.Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель із початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>

Тема 1

ВИХОВАННЯ В ЦІЛІСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ. ЗМІСТ ВИХОВАННЯ

Мета: Сформувати вміння реалізувати компоненти і рушійні сили виховного процесу у майбутній професійній діяльності. Розкрити роль самовиховання і перевиховання у розвитку особистості. Дати характеристику змісту, меті й завданням виховання. Розкрити принципи і закономірності виховання.

Теоретичні питання

1. Виховання як спеціально організований і свідомо здійснюваний педагогічний процес. Компоненти і рушійні сили процесу виховання.
2. Мета і завдання виховання.
3. Закономірності процесу виховання.
4. Принципи процесу виховання,
5. Зміст і результат виховання. Сучасні концепції виховання. Діяльнісно-особистісна концепція виховання.

Основний зміст

У сучасному світі, що стрімко змінюється під впливом глобалізації, цифрової трансформації, екологічних загроз, політичної нестабільності та воєн, виховання набуває особливого значення. Усе частіше його розглядають не лише як інструмент передачі знань, норм і цінностей, а як фундаментальний чинник стійкості та цілісності особистості, яка змушена адаптуватися до викликів. В умовах інформаційного перевантаження, моральної нестабільності та інших складних впливів виховання виконує роль внутрішнього стрижня, який допомагає людині зберігати себе, свою гідність, ціннісні орієнтації власного життя.

Кожна епоха приносить виклики, але в умовах змін саме виховання має розкрити можливості вдосконалення особистості, які дозволять їй не лише адаптуватися до нових умов, а й активно, усвідомлено вирішувати поставлені

завдання. Виховання в умовах змін є стратегічною потребою людства, що прагне зберегти свою гуманістичну сутність.

Виховання людини як цілеспрямований процес підготовки до життя у суспільстві завжди було й залишається ознакою цивілізації. В цьому сенсі збереження, передача й формування соціального досвіду кожної окремої особистості є запорукою розвитку людства. Саме ці потреби й викликали появу педагогіки як науки про виховання, зумовили виникнення професії педагога, вихователя, вчителя.

Наукова галузь, що вивчає виховання називається педагогікою.

Виховання відбувається через взаємодію людини з оточенням, набуття життєвого досвіду та засвоєння суспільних цінностей. Отже, виховання як цінність особистості та як суспільна цінність взаємопов'язані між собою, оскільки формування моральної, відповідальної, культурної людини має значення не лише для неї самої, а й для існування й розвитку суспільства й світу загалом.

Виховання як спеціально організований і свідомо здійснюваний педагогічний процес. Сучасне розуміння процесу виховання як взаємодії вихователів і вихованців.

Виховання є обов'язковою складовою у процесі формування повноцінної особистості, бо саме завдяки йому утворюються основи моральності, здатність до самоусвідомлення й відповідального вибору, набуваються навички критичного мислення та інші життєві компетентності. Виховання допомагає людині сформувати життєві орієнтири, етичні переконання, здатність до самостійного мислення, розвинути внутрішню свободу, силу волі, емоційну стійкість. У цьому сенсі виховання є універсальним інструментом особистісного зростання й автономії, підготовки до суспільного життя, підтримки психічного й фізичного здоров'я, фундаментом гармонійного розвитку.

Виховання з точки зору особистості – це процес цілеспрямованого впливу, що сприяє її розвитку та формуванню світогляду, рис характеру, моральних,

інтелектуальних і фізичних якостей.

Виховання взаємопов'язане із соціалізацією. Процес соціалізації – це входження індивіда в суспільство, засвоєння ним норм, ролей, цінностей, які забезпечують ефективну взаємодію з іншими людьми.

Суспільство, людські спільноти є необхідною умовою формування особистості. Виховання як суспільна цінність має нормативний характер. Воно транслює соціально прийнятні моделі поведінки, а його зміст є історично обумовленим і залежить від епохи, культури, суспільного устрою.

Виховання здійснюється у різноманітних соціальних середовищах – у родині, у закладах освіти, в онлайн-просторі, спільнотах, громадських й державних інституціях. У цьому контексті виховання сприяє інтеграції людини у різні соціальні групи, готує особистість до виконання соціальних ролей (громадянина, фахівця, члена родини), формує здатність адаптуватися до змін у соціальному житті.

Виховання у широкому соціально-педагогічному значенні – це цілеспрямований і організований процес формування людини як особистості під впливом соціальних умов.

Поняття мети виховання як уявлення про його результат. Об'єктивний характер мети виховання.

Особливості процесу виховання: цілеспрямованість; двосторонній характер; багатогранність завдань і змісту; безперервність; різноманітність за формами, методами, прийомами; багатофакторність; варіативність результатів. Діалектика процесу виховання: внутрішні та зовнішні суперечності як рушійні сили виховання.

Структура процесу виховання: оволодіння знаннями про норми та правила суспільної поведінки; трансформація певних дій особистості зі сфери розумового сприймання у сферу емоційних переживань; формування переконань; формування умінь, навичок та звичок поведінки.

Послідовність організації процесу виховання: визначення сукупності рис і

властивостей, які необхідно сформулювати; вивчення індивідуальних особливостей вихованців й учнівського колективу в цілому; реалізація програми виховання; спонукання вихованців до самовиховання.

Умови ефективності виховного процесу: гуманістичний характер взаємин у процесі виховання; відповідність мети і організації діяльності; відповідність соціальної практики і характеру впливів на вихованців, відповідність змісту виховання культурно-історичним надбанням народу; інтенсивність самовиховання; ефективність розвитку і навчання; якість виховних впливів; інтенсивність впливу на «внутрішню сферу» вихованців; характер спілкування у класному колективі тощо.

Зміст процесу виховання як єдність його загальної мети, завдань і складових частин. Складові процесу виховання.

Закономірності виховання як стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки.

Поняття принципів виховання. Вимоги, що висувуються до принципів: обов'язковість, комплексність, рівнозначність.

Загальнопедагогічні принципи виховання: суспільна спрямованість виховання, єдності загальнолюдського та національного, активності, самодіяльності і творчої ініціативи, зв'язку виховання з життям, працею, принцип опори на позитивне у вихованні, гуманізації виховання, єдності виховних впливів, принципи особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів.

«Концепція національного виховання» про мету, принципи (єдність національного і загальнолюдського, природовідповідність, культуровідповідність виховання, активність, самодіяльність і творча ініціатива, демократизація, гуманізація, безперервність і наступність виховання, єдність навчання і виховання, диференціація та індивідуалізація виховного процесу, гармонізація родинного і суспільного виховання) і зміст виховання в сучасних умовах розвитку суспільства. Діагностика вихованості особистості та її функції.

Практичні завдання

I. У педагогічному словнику:

Дайте визначення понять: мета виховання, завдання виховання, всебічний розвиток, гармонійний розвиток, національне виховання, комплексний підхід до виховання, самовиховання, перевиховання.

II. У робочому зошиті

Репродуктивний рівень

1. Складіть структурно-логічні схеми:
 - Структурні компоненти процесу виховання;
 - Суб'єкти виховного впливу;
 - Рушійні сили процесу виховання;
 - Критерії ефективності процесу виховання;
 - Закономірності процесу виховання;
 - Принципи процесу виховання;
 - Сучасні концепції процесу виховання.
2. Здійсніть категоріальний аналіз сутності поняття «виховання» за схемою:
 - а) ознайомтесь з визначенням поняття, наведеним у різних підручниках; порівняйте, зіставте і вибрати в них суттєві ознаки, які найбільш повно характеризують сутність поняття «виховання»;
 - б) заповніть таблицю:

1	Автор визначення	Визначення поняття	Категорійні ознаки

Конструктивний рівень

1. Опрацюйте закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», виписати завдання виховання підростаючого покоління.
2. Проаналізуйте завдання національного виховання в Україні, де живуть громадяни різних національностей і віросповідань.
3. Користуючись знаннями про сучасні концепції виховання, заповніть таблицю:

Педагогічна концепція	Цілі виховної діяльності	Місце і роль дитини у системі виховних відносин
Авторитарне виховання		
Особистісно-орієнтоване виховання		

Вільне виховання		
---------------------	--	--

Творчий рівень

1. Складіть власну структуру показників вихованості особистості на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Підготуйте власні поради учням щодо самовиховання особистості.

Тема 2

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИХОВАННЯ

Мета: Ознайомити студентів із основними напрямками виховання у сучасній педагогіці. Вміти визначити сутність, особливості, мету, завдання, зміст, методи і форми виховання. Формувати ціннісне ставлення до професійної діяльності педагога.

Теоретичні питання

1. Сутність та особливості національного виховання, мета, зміст, завдання, принципи національного виховання.
2. Громадянське виховання і громадянська освіта. Діагностика громадянської вихованості школярів.
3. Моральне виховання: мета, зміст, завдання, виховання моральних почуттів і потреб у школярів.
4. Розумове виховання: мета, зміст, завдання, шляхи, форми, засоби формування пізнавального інтересу в процесі розумового виховання школяра.
5. Сімейне виховання: мета, зміст, завдання.
6. Естетичне виховання: мета, зміст, завдання. Національні традиції та їх роль в естетичному вихованні. Використання дистанційних засобів у процесі естетичного виховання. Формування морально-естетичного ідеалу підлітків засобами мистецтва.
7. Фізичне виховання: мета, зміст, завдання. Спортивні змагання як засіб національного виховання.
8. Екологічне виховання: мета, зміст, завдання, Форми й засоби екологічного виховання.
9. Формування підприємницької компетентності: мета, зміст, завдання,
10. Статеве виховання: мета, зміст, завдання. Методи, форми та засоби статевого виховання учнів.

11. Трудове виховання та профорієнтація: мета, зміст, завдання. Єдність виховання та самовиховання в процесі трудового навчання. Форми й методи профорієнтаційної роботи в школі.
12. Правове виховання: мета, зміст, завдання. Формування правової свідомості школярів у новій українській школі.

Основний зміст

Зміст виховання – це сукупність знань, цінностей, ідей та ідеалів, норм поведінки, елементів матеріальної та духовної культури суспільства, які підлягають засвоєнню, перетворенню на індивідуальний внутрішній світ особистості, систему переконань, світоглядних засад. Тобто, це вся культура, під час процесу входження в яку людина стає особистістю та повноцінним членом суспільства.

Зміст виховання, виступаючи частиною виховної системи закладу освіти та країни залежить від багатьох факторів: від системи цінностей у суспільстві, від концепції виховання, прийнятої країни чи цієї школі, від цілей виховання як частини цієї концепції, від конкретних виховних програм у школі та країні.

Закон України «Про освіту» визначає мету освіти як всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [Закон України Про освіту].

Виходячи з вищезазначеного, ми визначаємо мету виховання як базову культуру особистості, що визначає зміст виховання. Виховання спрямовано на формування базової культури особистості, яку можна визначити як систему норм, переконань, цінностей, способу життя, поведінки. Базова культура включає сукупність «культур», а саме: культуру життєвого, навчального та

професійного самовизначення, політичну та правову культуру, економічну та трудову культуру, інтелектуальну, моральну, художню, фізичну, а також культуру сімейних відносин та спілкування.

Культура життєвого самовизначення – це здатність людини усвідомлювати себе як суб'єкта власного життя, людини, яка вміє приймати життєво важливі рішення та нести відповідальність за свої дії та діяльність, людину здатного до саморозвитку, самореалізації та самоактуалізації.

Зміст виховання за такого підходу описується не як щось відчужене від особистості, а як властивості, стан, якості реальної людини. Особистісні якості, вихованість, культура особистості виступають у цій логіці як мета виховання, а культура суспільства, її елементи: знання, досвід, цінності, види діяльності – є змістом та засобом виховання. У такому описі змісту виховання підкреслюється орієнтація саме на особистість у процесі виховання, на її активність, самостійність та «самоцінність».

Перелік **основних нормативно-правових документів**, які визначають зміст і напрями виховання в сучасній українській системі освіти:

1. Закон України «Про освіту» (2017)

- Визначає виховання як складову освітнього процесу.
- Стаття 6: освіта має формувати цінності, світогляд, громадянську відповідальність, моральні якості.

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020)

- Містить положення про організацію виховної діяльності в закладах освіти.
- Підкреслює важливість цілісного розвитку особистості через формування ключових компетентностей та цінностей.

3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (нова редакція, затверджена МОН у 2022 році)

- Визначає основні цілі, завдання, принципи патріотичного виховання.
- Орієнтована на виховання громадянина, патріота, захисника української державності.

4. Державний стандарт базової середньої освіти (2020)

- Включає ціннісні орієнтири у формуванні компетентностей учнів.
- Зазначає важливість інтеграції виховного компонента у всі галузі освіти.

5. Концепція Нової української школи (НУШ) (2016)

- Виховання — один із основних компонентів формули НУШ.
- Наголошується на формуванні цілісної особистості, готової до життя в демократичному суспільстві.

Сучасна школа покликана формувати у здобувачів освіти не лише інтелектуальні здібності, а й цінності, переконання, світогляд. Саме тому виховна робота є невід’ємною складовою освітнього процесу. Вона спрямована на гармонійний розвиток дитини, її соціалізацію, формування морально-етичних якостей, національної свідомості, патріотизму, любові до праці, культури поведінки, відповідального ставлення до природи, до себе та інших. У педагогічній практиці виділяють низку основних напрямів виховання, які охоплюють ключові аспекти розвитку особистості.

Національно-патріотичне виховання: формування любові до Батьківщини, національної свідомості, готовності захищати незалежність і територіальну цілісність України.

Громадянське виховання: розвиток правової культури, громадянської відповідальності, участі в суспільному житті, поваги до прав людини.

Моральне (етичне) виховання: виховання загальнолюдських цінностей: добра, честі, справедливості, толерантності, поваги до інших.

Екологічне виховання: формування екологічної свідомості, дбайливого ставлення до природи, відповідальності за довкілля.

Трудове та професійне виховання: виховання працьовитості, відповідального ставлення до праці, мотивації до професійного самовизначення.

Фізичне виховання та формування здорового способу життя: розвиток фізичної культури, навичок самозбереження, зміцнення здоров’я.

Естетичне виховання: формування художнього смаку, емоційної культури, розуміння і творення прекрасного.

Правове виховання: усвідомлення норм права, правових обов'язків, формування правосвідомості та правової культури.

Духовне виховання: формування внутрішнього світу особистості, її морально-духовних засад, життєвих орієнтирів.

Соціальне виховання: адаптація до життя в суспільстві, розвиток комунікативних навичок, уміння жити й працювати в колективі.

Виховання несприйнятливості до наркогенних речовин — це цілеспрямований педагогічний процес формування в учнів негативного ставлення до наркотичних та психоактивних речовин, розвиток стійкого імунітету до шкідливих звичок, критичного мислення, свідомого вибору здорового способу життя.

Це компонент превентивного виховання, який охоплює профілактику наркотичної залежності шляхом формування психологічної, моральної, соціальної, фізичної та інформаційної стійкості до спокус і ризикованих впливів.

Мета:

- формування психологічної та соціальної несприйнятливості до наркотичних речовин;
- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я;
- запобігання вживанню наркотиків, алкоголю, тютюну, енергетиків;
- розвиток життєвих навичок, які допомагають уникати шкідливих звичок.

Завдання:

1. Надати учням достовірну інформацію про шкідливість наркогенних речовин.
2. Розвинути вміння протистояти тиску однолітків та спокусам.
3. Формувати життєві цінності, орієнтовані на здоров'я, спорт, творчість.

4. Виховувати відповідальність за власне життя та майбутнє.
5. Навчити аналізувати ризики, ухвалювати безпечні рішення.
6. Підвищити рівень психологічної стійкості до стресів і проблем.
7. Формувати культуру спілкування без небезпечних залежностей.

Форми:

- тематичні класні години («Ми обираємо життя», «Здоров'я — мій вибір»);
- інтерактивні тренінги з навичок відмови та критичного мислення;
- виховні заходи (акції, флешмоби, дебати, фестивалі здоров'я);
- перегляд і обговорення відеофільмів з даної проблеми;
- години спілкування з лікарями, психологами, працівниками поліції;
- конкурси малюнків, соціальної реклами, есе, відеороликів на антинаркотичну тематику;
- робота в гуртках та секціях як форма альтернативної активності.

Методи:

- інформаційно-просвітницькі: лекції, бесіди, презентації, відеоперегляди;
- інтерактивні: тренінги, моделювання ситуацій, рольові ігри, «мозковий штурм»;
- психологічні: вправи на розвиток асертивності, емоційної стійкості, навичок відмови;
- проєктні: створення учнівських ініціатив, антинаркотичних кампаній;
- метод прикладу: залучення успішних, здорових авторитетних осіб;
- методи стимулювання: заохочення до здорового способу життя, участь у змаганнях.

Отже, виховання несприйнятливості до наркогенних речовин — це превентивна освітня діяльність, яка має стратегічне значення для збереження фізичного, психічного й соціального здоров'я молоді. Успішність залежить від

поєднання інформаційної, виховної, соціальної та психологічної підтримки з боку школи, сім'ї та громади.

Сучасний педагог має усвідомлювати, що виховання – це не окремий елемент шкільного життя, а щоденна системна діяльність, яка відбувається не тільки на уроках, а й у позаурочному спілкуванні, прикладі дорослих, атмосфері навчального закладу.

Практичні завдання

А. Репродуктивний рівень:

1. Дати визначення сутності понять: національне, громадянське, моральне, розумове, сімейне, естетичне, екологічне, фізичне виховання.

Б. Конструктивний рівень:

1. На основі аналізу теоретичних джерел заповнити таблицю:

Напрямок	Мета	Завдання	Зміст	Принципи
Національне виховання				
Громадянське виховання				
Моральне виховання				
Розумове виховання				
Сімейне виховання				
Естетичне виховання				
Екологічне виховання				
Статеве виховання				
Правове виховання				
Фізичне виховання				

2. Обґрунтуйте особливості змісту окремих напрямів виховання у новій українській школі (ваш власний вибір).

3. Визначте, які чинники зумовлюють актуальність пріоритетних напрямів виховання за вибором (національного, громадянського, морального тощо).

В. Творчий рівень.

1. Запропонуйте теми виховних заходів для учнів 5-9 класів, враховуючи особливості вікового розвитку школярів.
2. Створити е-портфоліо з педагогіки.

Тема 3

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Мета: Сформувати вміння реалізувати виховні можливості різних методів, прийомів і засобів виховання в залежності від педагогічної ситуації. Представити класифікацію методів виховання. Дати характеристику основних груп методів, умови вибору та ефективного використання методів виховання.

Теоретичні питання

1. Поняття про методи, прийоми і засоби виховання.
2. Класифікація методів виховання.
3. Характеристика основних груп методів виховання.
4. Умови вибору та ефективного використання методів виховання.

Основний зміст

Виховання як цілеспрямований процес формування особистості здійснюється завдяки реалізації різноманітних виховних методів.

Методи виховання визначаються як засоби організованої взаємодії між вихователями та вихованцями, які спрямовані на формування у підростаючого покоління світоглядних позицій, переконань, практичних умінь та стійких зразків поведінки. Залежно від виховної ситуації обирають конкретні прийоми виховання, що є передумовою підвищення ефективності методів виховання.

Прийом виховання є складовою частиною методу виховання, яка дозволяє зробити його використання більш ефективним в окремих ситуаціях.

Методи і прийоми виховання взаємопов'язані, і саме завдяки цьому забезпечується застосування відповідних засобів виховання.

Засоби виховання являють собою вид суспільної діяльності, спрямований на цілеспрямований вплив на особистість з метою її розвитку в певному напрямку.

До засобів виховання належать праця, мистецтво, засоби масової інформації, шкільний режим та ін.

Поняття про методи, прийоми, засоби виховання. Різноманітність методів виховання, їх класифікації.

Характеристика методів формування свідомості особистості: словесні (розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, інструктування, дискусія, доповідь), метод прикладу, переконання. Вимоги до використання словесних методів. Засоби переконання школярів.

Характеристика методів організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки: вправи, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, виховні ситуації. А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський про методи виховуючих ситуацій.

Характеристика методів стимулювання діяльності та поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання. Ставлення А.С. Макаренка до заохочень. Форми заохочення в його педагогічній практиці. А.С. Макаренко про покарання як усунення певного конфлікту і попередження нового, як переживання особистістю своєї помилки, осуду колективу і відчуження від нього. Форми і правила покарань у навчально-виправних закладах А.С. Макаренка. В.О. Сухомлинський про покарання як про звільнення від мук совісті, про шляхи організації життєдіяльності дитини без покарань, на основі духовного співробітництва, почуття обов'язку і відповідальності дітей перед власною совістю і людьми. Моральне заохочення як умова створення дитині ситуації

успіху в педагогічній концепції В.О. Сухомлинського. Психолого-педагогічні вимоги до застосування методу гри та змагання у виховному процесі.

Процес вивчення учнів є нерозривно пов'язаним із вихованням – ці два аспекти взаємодоповнюють один одного. Будь-який метод вивчення може паралельно виконувати функцію виховання. Наприклад, діалог або конкретне доручення можуть не лише давати інформацію про характер учня, але й активно сприяти його розвитку.

Народна педагогіка наводить практичні рекомендації щодо виховання: добрий приклад цінніший за багато слів чи правило. Приклад завжди навчає більш ефективно. Важливими також є повага до батьків і старших загалом, моральність і самоконтроль. Наприклад, перед покаранням необхідно спочатку обдумати ситуацію і зважити всі аспекти. Надмірний контроль чи похвала можуть бути шкідливими, тому варто знайти баланс між переконаннями, словами та діями.

Що стосується вибору методів виховання, їх ефективне використання залежить від кількох факторів:

- Вікові особливості та життєвий досвід: молодшими школярами легше керувати через привчання і вправи. Для старших учнів доцільно використовувати інтелектуальні форми роботи – наприклад, диспути чи лекції.

- Рівень розвитку колективу: для менш згуртованих груп прямі вимоги можуть бути доречними, тоді як для згуртованих колективів краще використовувати громадську думку або методи опосередкованого впливу.

- Індивідуальні особливості учнів: навіть у групових заняттях слід враховувати особистісні риси школярів і адаптувати методи виховання відповідно.

- Поєднання методів: педагог має забезпечити рівновагу між методами формування свідомості та поведінки

- Ефективність методів виховання значною мірою залежить від урахування психологічних особливостей школяра. Учень може реагувати на виховний вплив

позитивно, негативно або нейтрально. Це ставить перед педагогом завдання розпізнати реакцію учня та відповідно коригувати його сприйняття для досягнення оптимального результату.

Умови оптимального вибору і ефективного застосування методів виховання: відповідність методів цілям, змісту, принципам виховання, конкретному педагогічному завданню і умовам його вирішення, урахування вікових і індивідуальних особливостей школярів тощо.

Практичні завдання

I. У педагогічному словнику:

1. Дайте визначення понять: методи виховання, прийоми виховання, засоби виховання, класифікація методів виховання, розповідь, пояснення, лекція, етична бесіда, диспут, приклад, ідеал, вправа, привчання, педагогічна вимога, суспільна думка, доручення, виховна ситуація, заохочення, покарання, змагання, метод вибуху.

II. У робочому зошиті:

A. Репродуктивний рівень

1. Визначити співвідношення методів і прийомів виховання.
2. Визначити сутність методів виховання за спрямованістю у вигляді таблиці:

№	Група методів	Сутність методів
1	Методи формування свідомості особистості	
2	Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки	
3	Методи стимулювання і корекції поведінки і діяльності	

Б. Конструктивний рівень:

1. Доберіть засоби виховання до запропонованих методів у вигляді таблиці. Поясніть свій вибір:

№	Методи виховання	Засоби виховання
1	Метод бесіди	
2	Заохочення	
3	Покарання	
4	Метод прикладу	
5	Змагання	

В. Творчий рівень:

1. Скористуйтесь власним досвідом навчання у школі і опишіть конкретну ситуацію, в якій мало місце ефективне використання методів виховання. Поясніть, в чому полягає ефективність вибору вихователем використаних методів.

2. Підготуйте есе на одну із тем:

- Творчий підхід до вибору і використання методів виховання.
- Правила ефективного використання методів виховання.
- А. С. Макаренко про застосування методу «вибуху»
- В. О. Сухомлинський про застосування методів формування свідомості особистості.
- Використання методу авансування в процесі навчання учнів.
- Використання методу створення ситуації успіху в роботі сучасного вчителя.
- Інноваційні методи виховання школярів в новій українській школі ХХІ століття.
- Використання інноваційних методів виховання під час викладання предмету спеціалізації (українська мова та література, англійська мова).

Тема 4

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Мета: Сформувати знання про форми виховної роботи. Представити класифікацію форм виховної роботи. Дати характеристику традиційним та інноваційним формам, формам за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу. Визначити проблеми вибору форм виховної роботи.

Теоретичні питання:

1. Поняття про форми виховної роботи, їх класифікація.
2. Традиційні і інноваційні форми виховної роботи.

3. Характеристика форм за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу.
4. Колективна творча справа.
5. Проблема вибору форм виховної роботи у діяльності класного керівника.

Основний зміст

У процесі розвитку учнів та розширення їхніх знань і творчих здібностей значну роль відіграє спеціально організована виховна робота поза навчальним часом, відома як позакласна та позашкільна діяльність. Позакласна робота включає різноманітну освітню і виховну діяльність, спрямовану на задоволення інтересів та запитів дітей, організовану школою в позаурочний час. Вона мотивує дітей брати участь у діяльності за власним бажанням, що може включати обговорення книг, перегляд фільмів, екскурсії, змагання, конкурси та свята.

Позашкільна робота стосується освітньої діяльності у закладах для дітей та молоді. Хоча ці види діяльності мають спільні завдання та використовують подібні методи виховання, їх основною метою є зміцнення, збагачення й поглиблення знань, отриманих під час навчального процесу. Це сприяє розширенню загальноосвітнього кругозору учнів, формуванню наукового світогляду, розвитку навичок самоосвіти та зацікавленості у різних сферах науки, техніки, мистецтва й спорту. Окрім того, це допомагає виявляти та розвивати індивідуальні творчі здібності й схильності, організації дозвілля, культурного відпочинку і розваг.

Зміст цієї виховної роботи відображає загальні завдання виховання учнівської молоді: розумове, моральне, трудове, естетичне та фізичне виховання.

Позакласна та позашкільна діяльність спирається на загальні та специфічні принципи виховання. Серед основних принципів є:

1. Добровільний принцип участі: учні самостійно обирають діяльності за інтересами. Вчителі повинні розробляти зміст занять так, щоб вони залишались цікавими для учнів.

2. Суспільна спрямованість: діяльність повинна відповідати суспільним потребам і відображати досягнення сучасної науки, техніки і культури.

3. Розвиток ініціативи та самодіяльності: варто враховувати побажання і пропозиції школярів, щоб кожен займався тим, що йому до вподоби.

4. Розвиток винахідливості і творчості: завдання повинні стимулювати пошукову активність і творчий підхід.

5. Зв'язок з навчальною роботою: ця діяльність повинна логічно продовжувати освіту з уроків, поглиблюючи знання.

6. Використання ігрових форм і емоційності: використовуються пізнавальні та комп'ютерні ігри для підтримання інтересу.

Специфічні принципи орієнтовані на пробудження ініціативи й творчості учнів і надання їм можливостей брати участь у захоплюючій та значущій діяльності.

Форми виховання (виховної роботи) – це варіанти організації конкретного виховного процесу; композиційна побудова виховного заходу. Вони завжди взаємопов'язані зі змістом.

Форми виховної роботи – це ці умови, в яких реалізується її зміст.

Форм позакласної роботи величезна кількість. Це розмаїття створює труднощі у їх класифікації, тому єдиної класифікації немає.

Класифікація форм організації виховної роботи за цільовим спрямуванням та позицією учасників виховного процесу: ігри, заходи, справи.

Поняття про традиційний виховний захід, його ознаки (організаторська роль вихователя, виконавчо-спостережлива позиція вихованців). Вимоги до організації та проведення виховного заходу, його структура та зміст.

Поняття про гру як форму виховної діяльності. Вимоги до організації та проведення гри, типи ігор, їх структура. Позиція вихователя в процесі організації та проведення гри.

Поняття про виховну справу (колективну творчу справу) як форму

організації і здійснення конкретної діяльності вихованців; специфіка, складові ознаки колективної творчої діяльності. Етапи підготовки і проведення колективної справи: формування мети та обговорення варіантів справи, колективне планування, колективна підготовка справи, проведення справи, колективне підбиття підсумків, післядія.

Прийоми колективної творчої діяльності: робота у мікрогрупах, мозковий штурм, банк ідей, захист проєктів. Класифікація форм колективної творчої діяльності.

Термін інновація почав застосовуватись у вітчизняній педагогіці на початку 90-х років ХХ століття та швидко поширився в освітньому середовищі. Це поняття має латинське походження, яке означає оновлення, новизну, зміну. У педагогічному контексті воно стосується запровадження нововведень у цілі, зміст, методи та форми навчання і виховання, а також в організацію діяльності педагогів.

Під інноваціями у вихованні розуміють процес створення й упровадження нових засобів для вирішення педагогічних проблем, які раніше вирішувалися іншими способами. Це також результат творчого пошуку нестандартних, оригінальних рішень у педагогіці, як-от інноваційні виховні ідеї, сучасні технології виховання, нові форми й методи роботи з дітьми.

На додаток активно використовується термін «інноваційні виховні технології», спрямовані на розвиток духовних здібностей учнів, що має особливе значення для формування системи життєвих цінностей людини. Завдання таких технологій полягає не лише у засвоєнні учнями загальноприйнятих норм і цінностей, а й у розвитку їхньої особистості. Це включає формування індивідуального стилю життєдіяльності, стимулювання зацікавленості дітей в самопізнанні, вираженні власного досвіду, створенні ситуацій вибору й успіху. Інструментом цього процесу є діалогічні форми спілкування.

Існують різні класифікації інноваційних виховних технологій. Найчастіше розглядають такі їх види:

- технологія виховання успішної особистості
- персоніфіковане (індивідуальне) виховання
- інтегроване виховання
- проєктна технологія
- ігрова технологія
- розвивальне виховання
- технологія саморозвитку особистості
- колективні творчі справи
- системний підхід до виховання
- технологія співробітництва

До структури виховних технологій входять форми організації діяльності й методи впливу на учнівську молодь. Особливу роль відіграють активні методи, побудовані на демократичному стилі взаємодії. Серед них: ситуаційно-рольові ігри, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, мозкові штурми, аналіз морально значущих ситуацій та розв'язання проблем.

Ці методи широко застосовуються класними керівниками та вихователями залежно від завдань виховної роботи. Серед інноваційних методів і форм можна виділити: роботу в малих групах, учнівські індивідуальні й колективні проєкти, ситуативні й рольові ігри, аналіз аргументів «за» і «проти», дебати й дискусії, розв'язання проблемних завдань, інтерв'ю, анкетування, аналіз конкретних ситуацій та портфоліо.

Позашкільні установи своєю діяльністю дотримуються загальних принципів організації позакласної роботи. Це передбачає тісний зв'язок із виховною діяльністю школи та узгодженість дій із дитячими і юнацькими організаціями, сім'єю та громадськістю. Основними орієнтирами є масове залучення дітей на добровільній основі для участі у гуртках і секціях позашкільних закладів, гармонійне поєднання масових, групових та індивідуальних форм діяльності. Значну увагу приділяється свободі вибору

дітьми виду творчої активності, а також заохоченню їхньої самостійної творчої діяльності

4. Проблема вибору форм виховної роботи.

Вибір форм виховної роботи спирається на наукові підходи, які визначають ефективність педагогічного впливу. Для кожного дитячого колективу слід обирати ті форми, що найбільше відповідають його особливостям, при цьому дотримуючись принципу педагогічної доцільності.

Організація виховної діяльності залежить від численних чинників, серед яких основними є зміст і спрямованість виховних завдань, вікові особливості учнів, рівень їх вихованості, індивідуальний і соціальний досвід дітей, а також характеристики самого дитячого колективу та його традиції, регіональні особливості й традиції, матеріально-технічна база навчального закладу, а також професійна компетентність педагога.

Визначення найбільш прийнятної форми організації виховної діяльності є лише початковим етапом на шляху досягнення поставлених виховних цілей. Подальша ефективність значною мірою залежить від їх науково обґрунтованої реалізації. Серед важливих умов можна виділити максимальне залучення учнів до підготовки та проведення заходів, інтеграцію емоційних та раціональних чинників, що спонукають до самостійності та активності, а також формування в учнів мотивів, які додають діяльності глибокого значення.

Процес впровадження будь-якої форми виховання передбачає виконання певних дій і операцій учнями під керівництвом учителя чи за його задумом. Ці дії виступають визначальними чинниками у формуванні особистості підлітка. Всі етапи підготовки та реалізації виховних заходів мають важливе педагогічне значення. Зокрема, планування і рефлексія сприяють стимулюванню творчого пошуку учнів, а також гармонійному поєднанню їхньої пізнавальної та практичної діяльності.

Ефективність виховного процесу значною мірою залежить від збалансованого поєднання масових, групових та індивідуальних форм роботи.

Результати педагогічної практики свідчать, що надмірне повторення одних і тих самих форм організації виховних заходів часто знижує їх новизну і перетворює на усталені шаблони, що негативно впливає на кінцевий результат. Досвідчені педагоги прагнуть урізноманітнити форми виховання, адже це сприяє підвищенню його ефективності.

Важливою метою педагогічної освіти має бути забезпечення студентам можливості ознайомитися з усім спектром форм виховання та досягнення специфіки технологій виховного процесу задля їхньої подальшої професійної реалізації.

Практичні завдання:

I. У педагогічному словнику:

1. Дайте визначення понять: форми виховної роботи, індивідуальна форма, групова форма, колективна форма, засоби виховання, виховний захід, колективна творча справа.

II. У робочому зошиті:

A. Репродуктивний рівень:

1. Розкрийте організаційні етапи виховного заходу.
2. Визначте критерії оцінки ефективності проведеного виховного заходу.
3. Дати характеристику організаційним етапам колективної творчої справи.

B. Конструктивний рівень:

1. Визначити інноваційні форми виховної роботи та їх роль у вихованні і формуванні особистості.
2. Вибрати та охарактеризувати інноваційні технології виховання (2-3).

B. Творчий рівень:

1. Дати диференційну характеристику форм виховної роботи та назв виховних заходів, які використовуються у різні вікові періоди у вигляді таблиці:

№	Вік учнів	Форми виховної роботи	Назва заходів
1	Молодший шкільний вік		

2	Середній шкільний вік (підлітковий)		
3	Старший шкільний вік (юнацький)		

2. Проаналізувати державні концепції, постанови, рекомендації МОН України щодо громадянського виховання, національного виховання в умовах розвитку української державності (сайт МОН України).

3. Підготувати та презентувати перед студентами групи методичну розробку виховного заходу для школярів основної школи (5-9 класи) (за одним із напрямів виховання: національне, моральне, громадянське, екологічне, статеве, правове, естетичне, фізичне, національне, економічне, трудове тощо – на ваш вибір).

Тема 5

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОЛЕКТИВУ

Мета: Сформувати вміння визначати види, ознаки, провідні функції колективу. Представити особливості педагогічного керівництва розвитком учнівського колективу. Дати характеристику учнівському самоврядуванню, його виховному значенню.

Теоретичні питання

1. Сутність, ознаки, функції, види колективу.
2. Діалектика розвитку колективу.
3. Взаємозумовленість розвитку колективу й особистості.
4. Фактори розвитку колективу.
5. Органи самоврядування та їх роль у згуртуванні дитячого колективу.

Основний зміст

Одним із визначальних факторів розвитку й формування особистості є соціальне середовище як система міжособистісних відносин, умов, традицій, норм спільного життя й діяльності в суспільстві.

Від самого народження людина потрапляє у світ соціальних взаємодій, які поступово формують її уявлення про себе, інших і навколишній світ. Соціальне середовище безпосередньо впливає на розвиток і формування особистості на різних етапах свого життя. Воно створюється із широкого спектру впливів: родини, закладів освіти, ровесників, засобів масової інформації, культурних установ, соціальних мереж, професійних стосунків тощо.

Соціум виконує важливі функції формування й коригування розвитку особистості. В ньому і через нього індивід засвоює соціальні ролі, норми поведінки, цінності, вчиться комунікувати, брати на себе відповідальність, розвивати емпатію та соціальні навички. Сім'я як первинна ланка соціалізації закладає основу емоційно-морального розвитку, вчить любити, співпереживати, дотримуватися правил. Школа і позашкільні заклади – формують інтелектуальні, моральні, комунікативні компетентності. Підліткове й молодіжне середовище сприяє розвитку ідентичності, самоствердженню та пошуку власного шляху.

Якість соціального середовища прямо впливає на вихованість, життєві орієнтири та стиль поведінки особистості. Сприятливе середовище – доброзичливе, моральне, інтелектуально розвинене – стимулює розвиток високих моральних якостей, активної життєвої позиції, гуманістичного світогляду. Натомість середовище, що культивує агресію, байдужість, споживацьке ставлення до життя, може стати джерелом девіантної поведінки.

Соціальне середовище є постійним і потужним фактором формування особистості, воно не лише впливає на людину, а й створює простір для самореалізації та самовиховання. Завдання будь-якого педагогічного процесу полягає в тому, щоб формувати й підтримувати таке середовище, яке сприяє всебічному й гармонійному розвитку людини як активного, відповідального й гуманного члена суспільства.

Формування особистості не може відбуватися ізольовано від соціального середовища. Особливу роль у цьому процесі відіграють соціальні групи і

колективи. Хоча ці поняття близькі, вони мають принципові відмінності за метою, характером взаємин, рівнем згуртованості та впливу на особистість.

Соціальна група – це об'єднання людей, які мають спільні ознаки, інтереси чи положення в суспільстві.

Ознаками соціальної групи є:

- спільна мета або інтерес (не обов'язково колективна);
- слабо виражена структура і взаємозалежність;
- змінний склад учасників;
- наявність внутрішніх або зовнішніх правил взаємодії;
- різні типи взаємин (можуть бути як конструктивними, так і конфліктними);
- низький рівень відповідальності за інших членів групи.

Протягом свого життя людина стикається і взаємодіє зі значною кількістю інших людей, що включені до різних соціальних груп, утворюють соціум загалом. З огляду на це, провідними завданнями організації соціального середовища є діяльність із підтримки, організації зворотного зв'язку для розвитку самопізнання, критичного мислення та здатності до співіснування особистості в багатоманітному світі. Включеність у соціальні групи допомагає реалізовувати власний потенціал, розширює горизонти пізнання, забезпечує умови для соціальної адаптації та самореалізації.

Проблема колективу і особистості в історії педагогічної думки і на сучасному етапі її розвитку.

Поняття учнівського колективу. Ознаки учнівського колективу: спільна соціально значуща мета; спільна діяльність, спрямована на досягнення поставленої мети; наявність органів самоврядування; відносини відповідальної залежності.

Функції учнівського колективу: організаторська, виховна, стимулююча, соціалізуюча. Вчення А.С.Макаренка про колектив. Стадії становлення колективу. Закон руху колективу (перспективних ліній розвитку). Види перспектив: близька, середня, далека. Традиції як усталені форми колективного

життя. Принцип паралельної педагогічної дії. Принципи життєдіяльності дитячого колективу: зв'язки з життям суспільства, трудова основа життя колективу, складні залежності у відносинах, єдність управління і самоуправління, бадьорого тону життя колективу, суверенітет колективу, рівність, свобода членів і добровільність вступу до колективу, створення і накопичення традицій, принцип естетичної виразності колективу.

Етапи розвитку учнівського колективу за А.С. Макаренка. Педагогічне керівництво колективом на різних етапах його розвитку. Шляхи згуртування учнівського колективу та умови запобігання появи груп негативного спрямування. Моделі розвитку взаємин між колективом і особистістю: конформізм, гармонія, нонконформізм.

Структура шкільного самоврядування, основні форми і зміст діяльності. Виховне значення учнівського самоврядування. Основні тенденції розвитку самоврядування школярів.

Практичні завдання

А. Репродуктивний рівень

1. У педагогічному словнику

1. Дайте визначення ключових понять: колектив, первинний колектив, структура колективу, система перспективних ліній, педагогіка паралельної дії.

2. Охарактеризуйте етапи розвитку колективу. Заповніть таблицю «Етапи становлення колективу» за схемою:

Назва етапу	Характерні ознаки	Провідні методи виховного
Піщаний розсип		
М'яка глина		
Блимаючий маяк		
Червоні вітрила		
Палаючий смолоскип		

Б. Конструктивний рівень

1. Доведіть взаємозумовленість розвитку особистості та колективу.

2. Як особистісні перспективи взаємопов'язані з колективними. Як здійснюється перехід від простих перспектив до складніших?

В. Творчий рівень

1. На основі власного шкільного досвіду складіть педагогічну задачу (ситуацію), що стосується впливу колективу на особистість і навпаки, характеристики різних етапів розвитку колективу.

2. Запропонуйте модель органів самоврядування для класу, в якому вас призначено класним керівником.

Тема 6

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Мета: Сформувати знання з основ організаційної діяльності класного керівника. Представити , функції, основні завдання і напрямки діяльності класного керівника, планування його роботи. Дати характеристику педагогічній діагностиці в роботі класного керівника. Визначити роль класного керівника в самовихованні учнівської молоді.

Теоретичні питання

1. Вихователь у сучасній школі і позашкільних установах.
2. Функції сучасного вихователя, напрями і зміст роботи.
3. Педагогічна діагностика в системі роботи вихователя.
4. План виховної роботи та його роль у виконанні завдань виховання.
5. Програма вивчення особистості і дитячого колективу.

Основний зміст

Класне керівництво є важливою складовою сучасної системи освіти. Його завдання виходять далеко за межі організації навчального процесу – це й виховання, й формування особистості, і налагодження ефективної взаємодії між учнями, батьками та вчителями. Розвиток інституту класного керівництва має

тривалу й багатогранну історію, яка відображає зміни в суспільстві, педагогіці та освітній політиці. Діяльність класного керівника є ключовим елементом виховної системи сучасної школи. Від професіоналізму, педагогічної майстерності та особистих якостей класного керівника залежить соціально-психологічний клімат у класному колективі, рівень вихованості учнів та ефективність освітнього процесу.

Історичні витоки інституту класного керівництва мають глибокі корені, пов'язані з розвитком шкільної освіти, педагогічної думки та соціально-політичних змін у суспільстві. Історія розвитку класного керівництва в освіті охоплює декілька етапів, що формували його сучасний зміст, функції та роль у школі.

Роль інституту класного керівництва в історії вітчизняного шкільництва. «Про позашкільну освіту», «Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти», «Про організацію та проведення свят у загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах України», «Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді» про пріоритетні напрями діяльності класного керівника.

Організація діяльності класного керівника. Функції класного керівника: розвиваюча, виховуюча, організаторська, інформаційно-методична, соціальна, дослідницька, координаційна. Права та обов'язки класного керівника.

Основні напрями діяльності класного керівника. Завдання, форми і методи роботи класного керівника з учнівським колективом. Індивідуальна робота з учнями. Зміст роботи класного керівника з учителями-предметниками, з батьками учнів і громадськістю.

Планування виховної роботи класного керівника. Вимоги до плану виховної роботи: цілеспрямованість; урахування досягнутого рівня розвитку колективу; перспективність; реальність; продуманий відбір відповідальних за справи; узгодженість із загальношкільним планом; конкретність; розумне поєднання форм роботи та видів виховання; об'єднання зусиль учителів, сім'ї,

громадськості.

Структура плану роботи класного керівника: аналіз рівня вихованості учнів і розвитку колективу; завдання виховної роботи на певний період; основні виховні справи; індивідуальна виховна робота; організація справ з охорони життя і інтересів дітей, робота з батьками, вчителями тощо.

Педагогічна діагностика в роботі класного керівника. Методика вивчення учнів та учнівського колективу (мета, завдання, вимоги до вибору методів, обробка результатів). Поняття про вихованість учнів, критерії вихованості.

Робота класного керівника з батьками учнів. Нестандартні форми організації спільної діяльності вихованців, їх батьків та громадськості.

Практичні завдання

А. Репродуктивний рівень

1. Складіть структурні схеми:
 - Функціональні обов'язки класного керівника.
 - Права класного керівника.
 - Основні напрямки роботи класного керівника.
 - Форми роботи класного керівника.

Б. Конструктивний рівень

1. Розкрийте роль класного керівника у формуванні активної життєвої позиції учнів.
2. Поясніть структуру плану виховної роботи. Укажіть можливі причини недосконалості багатьох планів виховної роботи.
3. Скласти орієнтовний план виховної роботи на місяць для класного керівника 7-го або 10-го класу з урахуванням основних напрямів виховання. Обов'язково включити: національно-патріотичне виховання, профілактику булінгу, формування екологічної культури, співпрацю з батьками.

В. Творчий рівень

1. Складіть педагогічну задачу з питань організації роботи класного керівника.
2. Розробити сценарій виховного заходу на одну з тем:

День гідності та свободи

«Мій рід — моя гордість»

«Толерантність починається з тебе»

3. Напишіть есе на тему:

«Яким має бути класний керівник у XXI столітті?»

Або створіть міні-проект: «Класний керівник і команда учнів: модель партнерства»

Тема 7

СУСПІЛЬНІ ІНСТИТУТИ ВИХОВАННЯ. ВИХОВНА РОБОТА З З ВРАЗЛИВИМИ КАТЕГОРІЯМИ ДІТЕЙ

Мета: Ознайомити студентів із поняттям та роллю суспільних інститутів виховання у формуванні особистості; розкрити специфіку виховної роботи з педагогічно занедбаними дітьми, їхніми особливостями та методами корекції; сформуванню розуміння комплексного підходу до виховання в різних соціальних середовищах та підвищити педагогічну компетентність щодо роботи з дітьми, які мають труднощі у вихованні.

Основний зміст

Виховання – це процес цілеспрямованого впливу суспільства на формування особистості дитини. Важливо усвідомлювати, що цей процес здійснюється не лише в сім'ї чи школі, а через цілу систему соціальних інститутів, які разом формують світогляд, моральні цінності, поведінкові норми молодого покоління.

Під суспільними інститутами виховання розуміють організації, установи та соціальні структури, які виконують виховну функцію. Серед них найбільш значущими є сім'я, школа, дитячі та молодіжні колективи, релігійні організації,

засоби масової інформації та громадські організації. Кожен із цих інститутів має свою роль і специфіку у формуванні цілісної особистості.

Найпершим і найважливішим інститутом виховання є сім'я. Вона задає основні моральні та культурні орієнтири, формує базові звички і моделі поведінки. Вплив батьківського прикладу, сімейних традицій та моральних норм відіграє вирішальну роль у розвитку дитини. Однак існує проблема педагогічної занедбаності, коли сім'я не виконує виховної функції належним чином. Це може бути пов'язано із складними соціальними, матеріальними або психологічними обставинами.

Школа – це другий за значенням інститут виховання, де відбувається системна робота з формування особистості. Виховна діяльність у школі охоплює різні форми: уроки, позакласні заходи, роботу класного керівника, роботу психологів і соціальних педагогів. Ефективна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу є запорукою успіху у вихованні.

Педагогічно занедбані діти – це діти, які з різних причин позбавлені належного виховання і соціальної підтримки. Педагогічна занедбаність виникає через недогляд, соціальну нерівність, сімейні проблеми, відсутність уваги з боку дорослих. Для таких дітей характерні низька самооцінка, агресія, відчуження від колективу та асоціальна поведінка. Ця категорія дітей потребує особливої уваги та підтримки.

Виховна робота з педагогічно занедбаними дітьми має свої особливості. Вона вимагає індивідуального підходу, терпіння, психологічної підтримки. Важливо застосовувати різноманітні методи, зокрема соціально-психологічні тренінги, арт-терапію, ігрові технології. Не менш важливою є співпраця з сім'єю дитини, а також залучення громадських і державних інституцій, які можуть надати додаткову підтримку.

Для ефективної роботи з цією категорією дітей використовуються такі форми, як групові заняття, бесіди, дозвіллеві проекти, волонтерські акції, які

допомагають формувати навички соціальної адаптації і відповідальної поведінки.

Виховання – це не лише справа сім'ї чи школи. Велика роль належить суспільству та державі. Існують соціальні програми, закони та політика, спрямовані на підтримку дітей із складними життєвими обставинами. Взаємодія між сім'єю, школою і соціальними службами створює умови для повноцінного розвитку кожної дитини.

Практичні завдання:

А. Репродуктивний рівень:

1. Суспільні інститути виховання.
2. Сім'я як соціально-педагогічне середовище. Ефективні умови сімейного виховання.
3. Особливості й перспективи розвитку сучасної сім'ї.
4. Форми і методи роботи вчителя з батьками вихованців
5. Характеристика вразливих категорій дітей.
6. Особливості виховної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які залишились без батьківського піклування.
7. Соціально-педагогічні причини виникнення важковиховуваних дітей.
8. Мета, провідні завдання, зміст, організація превентивного виховання

Б. Конструктивний рівень:

1. Визначити прояви справжнього і фальшивого батьківського авторитету.
2. Дати характеристику особливості виховної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, які залишились без батьківського піклування.
3. Визначити мету, завдання, зміст і організаційні форми превентивного виховання.

4. Обґрунтуйте педагогічну доцільність дотримання певних етапів у перевихованні учнів.
5. Запропонуйте план взаємодії школи з родиною та соціальними службами.

В. Творчий рівень:

1. Скласти вимоги до проведення індивідуальної консультації з батьками вихованців.
2. Сформулюйте правила ефективного перевиховання.
3. Сформулюйте до 10 правил, яких має дотримуватись вихователь в роботі з педагогічно запущеними дітьми і підлітками.

Тема 8

ОСОБИСТІТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Мета: розкрити ключові характеристики, якості та професійні компетентності, що визначають ефективність, авторитет і успішність сучасного педагога; сформувати цілісне уявлення про педагогічну майстерність, культуру, творчість та імідж вчителя як важливі складові його особистості.

Теоретичні питання:

1. Сутність понять «педагогічна майстерність» та «педагогічна творчість» учителя.
2. Характеристика педагогічної техніки як системи умінь і навичок, що забезпечують ефективну взаємодію з учнями.
3. Роль і значення іміджу вчителя у формуванні довіри, поваги й авторитету серед учнів, батьків та колег.
4. Професійна культура педагога: характеристика її складових; моральні, етичні, комунікативні, правові та естетичні аспекти поведінки сучасного педагога; значення у процесі виховання.

Основний зміст

Педагогічна майстерність — це високий рівень професіоналізму вчителя, що поєднує глибокі знання, вміння ефективно передавати їх учням, володіння педагогічною технікою та емоційно-ціннісне ставлення до дитини.

Педагогічна творчість — здатність учителя до створення нових форм і методів навчання, інноваційного підходу до вирішення педагогічних завдань, що сприяє розвитку критичного мислення, мотивації та

Педагогічна техніка — це система практичних умінь і навичок, які забезпечують ефективну комунікацію між учителем та учнями. Вона охоплює:

- володіння мовою тіла, голосом, мімікою;
- уміння керувати емоціями;
- здатність підтримувати дисципліну;
- навички активного слухання та емпатії;
- побудову партнерських відносин із дітьми.

Імідж учителя — це цілісне уявлення, яке складається у свідомості учнів, батьків, колег та суспільства щодо особистості вчителя та ґрунтується на його зовнішності, поведінці, стилі спілкування, манері викладання, цінностях і професійних якостях. Тобто, імідж — це соціально сприйнятий образ педагога.

Виокремлюють наступні *компоненти* іміджу вчителя, які впливають на формування цілісного враження про педагога:

Зовнішній вигляд:

- охайність, доглянутість, діловий або творчий стиль, що відповідає професії;
- колірна гама, елементи одягу, які можуть вплинути як на підсилення, так і на послаблення авторитету вчителя.

Мовлення:

- культура мовлення: чіткість, грамотність, логічність викладу;
- інтонація, темп, емоційна виразність, здатність зацікавити слухача.

Комунікативна поведінка:

- ввічливість, доброзичливість, повага до співрозмовника;
- уміння слухати, підтримувати діалог, вести дискусію, реагувати на запитання.

Професійна компетентність:

- глибокі знання предмета;
- уміння доступно пояснювати, використовувати сучасні методики навчання.

Морально-етичні якості:

- відповідальність, чесність, справедливість;
- поведінка, що відповідає високим моральним стандартам.

Психологічна рівноваженість:

- здатність до самоконтролю, емоційна стабільність;
- стриманість у конфліктних ситуаціях, позитивне налаштування.

Наявність особистого стилю (бренду):

- унікальні риси особистості, які вирізняють учителя серед інших;
- авторський підхід, інноваційність, особисті досягнення, харизма.

Необхідно підкреслити, що зазначені компоненти іміджу вчителя взаємопов'язані: сильний імідж базується на гармонійному поєднанні професіоналізму, людяності й привабливої подачі себе як особистості.

Імідж вчителя виконує наступні *функції*:

1. *Педагогічна* — сприяє більш ефективному впливу на учнів.
2. *Мотиваційна* — викликає бажання у дітей навчатися саме у цього педагога.
3. *Комунікативна* — полегшує встановлення продуктивних взаємин.
4. *Соціальна* — впливає на ставлення суспільства до професії вчителя.
5. *Профілактична* — запобігає конфліктам за допомогою створеної довіри та поваги.

Процес формування позитивного іміджу вчителя має наступні складові:

- постійне самовдосконалення;

- професійна етика та відповідальність;
- відкритість до інновацій;
- рефлексія: аналіз свого впливу на учнів і колектив;
- участь у професійних конкурсах, семінарах;
- позитивна комунікація в мережах та публічному просторі.

Ось повна та структурована інформація для розкриття питання «**Професійна культура вчителя**» — з визначенням, ключовими ознаками, компонентами та прикладами.

Професійна культура вчителя — це сукупність особистісних і професійних якостей, що визначають стиль його діяльності та взаємодію з учасниками освітнього процесу.

Її складові:

- моральні якості (чесність, справедливість, гідність);
- етика (повага до особистості учня, тактовність);
- комунікація (уміння вести діалог, співпрацювати);
- правова грамотність (дотримання норм законодавства);
- естетичні аспекти (охайність, культура поведінки та мови).

Ці якості забезпечують ефективне виховання, позитивний приклад для учнів і сприяють створенню здорового освітнього середовища.

Практичні завдання:

А. Репродуктивний рівень

(Спрямований на відтворення знань і базове розуміння)

1. Тестові завдання (закритого типу).

Надайте правильне визначення поняття «*педагогічна майстерність*».

Позначте складові педагогічної техніки.

Оберіть ознаки позитивного іміджу вчителя.

Вкажіть, які характеристики входять до професійної культури педагога.

2. Завдання на встановлення відповідностей.

Обґрунтуйте співвідношення понять (педагогічна майстерність, педагогічна творчість, професійна культура, імідж учителя) з відповідними характеристиками.

3. Заповніть таблицю.

Поняття	Визначення	Ключові ознаки
Педагогічна майстерність		
Педагогічна творчість		
Професійна культура		

Б. Конструктивний рівень

(Спрямований на застосування знань у стандартних ситуаціях)

1. Аналіз педагогічних ситуацій.

Проаналізуйте педагогічну ситуацію (наприклад, учитель втратив контакт з класом або став жертвою чуток серед батьків). Визначте: Яка складова професійної культури була порушена? Як вчителю слід діяти для відновлення авторитету?

2. Складання педагогічного портрета.

Створіть характеристику умовного вчителя (опис поведінки, спілкування, зовнішнього вигляду). Визначте сильні й слабкі сторони його іміджу, майстерності, культури.

3. Формулювання пам'ятки.

Сформулюйте «5 правил створення позитивного іміджу педагога», або «10 навичок педагогічної техніки, які має розвивати сучасний учитель».

В. Творчий рівень.

(Спрямований на створення нових ідей і застосування у нестандартних умовах)

1. Мініпроект: «Я — педагог майбутнього».

Створіть короткий опис власного бачення ідеального сучасного вчителя (імідж, техніка, цінності).

Оформіть у вигляді постера, слайду або презентації.

2. Ситуаційна гра «Професійне дзеркало».

Розподілитися на пари: один — «учень» інший — «учитель».

Педагогічні ситуації: новий учень у класі, постійне порушення дисципліни, скарги батьків.

Визначте, які техніки комунікації й етичної поведінки доцільно застосувати.

3. Творче завдання: «Етичний кодекс класного керівника».

Розробіть власний етичний кодекс або «золоті правила» поведінки педагога в сучасному закладі освіти.

Додатки

Додаток 1

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ»

(Закон України № 2145-VIII “Про освіту” від 05.09.2017 остання редакція 27 вересня 2023 р.),

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

витяг

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Цей Закон регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні терміни та їх визначення

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) **автономія** - право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом;

2) **академічна свобода** - самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом;

2-1) **безпечне освітнє середовище** - сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин;

3) **безоплатна освіта** - освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством;

3-1) **булінг (цькування)** - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та

(або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (...).

4) **викладацька діяльність** - діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору;

5) **електронний підручник (посібник)** - електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію;

6) **заклад освіти** - юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність;

7) **засновник закладу освіти** - орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника;

8) **здобувачі освіти** - вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти;

9) **індивідуальна освітня траєкторія** - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої

діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план;

10) **індивідуальна програма розвитку** - документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання;

11) **індивідуальний навчальний план** - документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів;

12) **інклюзивне навчання** - система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;

13) **інклюзивне освітнє середовище** - сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;

14) **кваліфікація** - визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання);

15) **компетентність** - динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність;

15-1) **корекційно-розвиткові послуги (допомога)** - комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення;

16) **освітній процес - система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей;**

17) **освітня діяльність** - діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті;

19) **освітня програма** - єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання;

20) **особа з особливими освітніми потребами** - особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту;

21) **педагогічна діяльність** - інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей;

21-2) **психолого-педагогічний супровід** - комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку;

22) **результати навчання** - знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів;

23) **рівень освіти** - завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій;

25) **система освіти** - сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними;

26) **спеціальні закони** - закони України "Про дошкільну освіту", "[Про повну загальну середню освіту](#)", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", "[Про вищу освіту](#)";

29) **якість освіти** - відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Контрольні питання

1. Що таке освіта згідно з Законом України «Про освіту»?
2. Як у законі визначено поняття освітній процес?
3. Що розуміється під терміном освітня програма?
4. Яке визначення має компетентність у контексті освіти?
5. Що таке інклюзивне навчання за законодавчим визначенням?
6. Яке поняття має академічна свобода у системі освіти?
7. Як у законі визначено якість освіти?
8. Що означає формальна, неформальна та інформальна освіта?
9. Що розуміється під терміном індивідуальна освітня траєкторія?
10. Як визначається стандарти освіти в законі?
11. Хто є суб'єктами освітнього процесу згідно з законом?
12. Що означає академічна доброчесність?
13. Що таке інституційна автономія закладу освіти?

14. Як визначається освітня кваліфікація?
15. У чому полягає сутність терміну освітня діяльність згідно з законодавством?
16. Що таке освітнє середовище і якими характеристиками воно має володіти?
17. Як у законі визначається педагогічна діяльність?
18. Що означає термін державна політика у сфері освіти?
19. Як тлумачиться поняття гарантії здобуття освіти?
20. Що передбачає поняття безперервна освіта?

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ»

(був прийнятий 16 січня 2020 року, набув чинності 18 березня 2020 року).

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

витяг

Цей Закон визначає правові, організаційні та економічні засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти.

Розділ I Загальні положення

Стаття 1. Основні терміни та їх визначення

1. Для цілей цього Закону наведені терміни вживаються в такому значенні:

1) **безпечне освітнє середовище** - сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо **кібербезпеки**, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (**булінг (цькування)**), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин;

2) **державні стандарти повної загальної середньої освіти** (далі - державні стандарти) - документи, що визначають загальні обсяги навчального навантаження здобувачів початкової, базової середньої, профільної середньої

освіти, вимоги до їх компетентностей і до згрупованих за відповідними освітніми галузями обов'язкових результатів навчання, яких вони мають досягти на відповідному рівні повної загальної середньої освіти;

3) **доступність повної загальної середньої освіти** - сукупність умов, що сприяють задоволенню освітніх потреб осіб та забезпечують кожній особі можливість здобуття повної загальної середньої освіти відповідно до державних стандартів, у тому числі наявність достатньої кількості закладів освіти, що забезпечують безоплатне здобуття повної загальної середньої освіти, відсутність дискримінації за будь-якою ознакою чи обставиною, надання учням підтримки в освітньому процесі;

4) **заклад загальної середньої освіти** - юридична особа, основним видом діяльності якої є освітня діяльність, що провадиться на певному рівні (рівнях) повної загальної середньої освіти;

5) **заклад освіти**, що забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти (далі - заклад освіти), - заклад загальної середньої освіти або заклад професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, що провадить освітню діяльність на певному рівні (рівнях) повної загальної середньої освіти;

6) **засновник закладу загальної середньої освіти** (далі - засновник) - орган державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад загальної середньої освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника;

7) **модельна навчальна програма** - документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством;

8) **навчальна програма** - документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їх провадження, та затверджується педагогічною радою закладу освіти;

9) **освітня програма закладу освіти** - документ, що містить комплекс освітніх компонентів, спланованих та організованих закладом освіти для досягнення учнями визначених цією програмою очікуваних результатів навчання, який розробляється і затверджується відповідно до цього Закону;

10) **пансіон** - структурний підрозділ закладу освіти, що забезпечує проживання та утримання учнів відповідно до законодавства;

11) **педагогічна інтернатура** - система заходів, спрямованих на підтримку педагогічного працівника закладу освіти, призначеного на посаду вперше, у провадженні ним педагогічної діяльності та набутті (вдосконаленні) його фахової майстерності;

12) **повна загальна середня освіта** - систематизована та передбачена відповідними державними стандартами сукупність результатів навчання і компетентностей, здобутих особою на рівнях початкової, базової середньої та профільної середньої освіти;

13) **стандарт спеціалізованої освіти** - документ, що містить вимоги до компетентностей та результатів навчання, яких мають досягти учні закладів спеціалізованої освіти за мистецьким, спортивним, військовим чи науковим спрямуванням з одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти відповідно до державних стандартів;

14) **територіальна доступність** - сукупність умов, що сприяють забезпеченню права дитини на здобуття якісної повної загальної середньої освіти за кошти державного та місцевого бюджетів у найбільш доступному і наближеному до її місця проживання закладі освіти;

15) **територія обслуговування** - адміністративно-територіальна одиниця (її частина, окремі будинки), визначена і закріплена відповідним органом місцевого самоврядування або уповноваженим ним органом за закладом освіти для забезпечення права кожної дитини, яка проживає на цій території, на здобуття початкової та/або базової середньої освіти у найбільш доступному та наближеному до місця проживання дитини закладі освіти;

16) **типова освітня програма** - документ, що містить комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення учнями результатів навчання, визначених державним стандартом (стандартом спеціалізованої освіти) для відповідного рівня повної загальної середньої освіти, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (для закладів спеціалізованої освіти - центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади спеціалізованої освіти);

17) **типовий навчальний план** - складник типової освітньої програми, що визначає загальний обсяг навчального навантаження на відповідному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти (в навчальних годинах), його рекомендований розподіл за роками навчання між навчальними предметами (інтегрованими курсами), обов'язковими для вивчення, послідовність їх вивчення, а також кількість годин на вивчення вибіркового освітнього компонентів, зокрема, навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів;

18) **учні** - особи, зараховані до закладу загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту;

19) **цикл освітнього процесу** - складова рівня повної загальної середньої освіти, що враховує спільні вікові особливості розвитку учнів в організації їх навчальної діяльності (освітнього процесу) та під час формування змісту освіти;

20) **якість повної загальної середньої освіти** - відповідність результатів навчання, здобутих учнем на відповідних рівнях повної загальної середньої освіти, державним стандартам;

21) **якість освітньої діяльності** - рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної повної загальної середньої освіти на кожному рівні та відповідає вимогам, встановленим законодавством.

2. Інші терміни вживаються в цьому Законі у значеннях, наведених у [Законі України](#) "Про освіту" та інших законах.

3. Положення цього Закону стосовно батьків поширюються також на інших законних представників учнів. Батьки, інші законні представники учнів реалізують відповідні положення цього Закону стосовно осіб, які не досягли повноліття, а також відповідно до законодавства стосовно осіб, дієздатність яких обмежена.

Контрольні питання

1. Яке визначення має повна загальна середня освіта згідно із законом?
2. Що розуміється під інституційною формою здобуття освіти?
3. Що таке індивідуальна форма здобуття освіти?
4. Хто є учасниками освітнього процесу у закладі загальної середньої освіти?
5. Що таке академічна доброчесність у сфері середньої освіти?
6. Яке визначення має педагогічна діяльність у системі середньої освіти?
7. Хто є педагогічним працівником у закладі загальної середньої освіти?
8. Що означає освітній процес у повній загальній середній освіті?
9. Що включає в себе поняття інклюзивне освітнє середовище?
10. Яке визначення має профільна середня освіта?
11. Що таке адаптивна модель навчання в контексті шкільної освіти?
12. Як у законі визначається заклад загальної середньої освіти?
13. Що мається на увазі під партнерством у сфері освіти?
14. Що таке освітня програма у межах повної загальної середньої освіти?
15. Яке тлумачення має державний стандарт повної загальної середньої освіти?

16. Хто є засновником закладу загальної середньої освіти?
17. Що включає в себе поняття внутрішня система забезпечення якості освіти?
18. Яке значення має термін оцінювання результатів навчання учнів?
19. Хто такі батьки здобувачів освіти і які їхні права?
20. Що таке академічна свобода вчителя?

КОНВЕНЦІЯ ООН З ПРАВ ДИТИНИ

Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН
від 21 грудня 1995 року.

Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91,

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text,

витяг.

Ст.1. Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Ст.3.1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, чиняться вони державними чи приватними установами, які займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага надається якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Ст. 6.1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

Ст. 6.2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Ст. 11.1 Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

Ст. 12.1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

Ст. 12.2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Ст. 13. 1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

Ст. 14.1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

Ст. 14.2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

Ст.14.3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Ст. 15.1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

Ст. 15.2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Ст. 16.1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

Ст. 16.2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Ст. 18.11. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

Ст.19.1. Держави-сторони вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалою і брутального поведіння та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої особи, яка турбується про дитину.

Ст. 22. 1. Держави-учасниці вживають необхідних заходів, щоб забезпечити дитині, яка бажає одержати статус біженця або яка вважається

біженцем, відповідно до застосовуваних міжнародним або внутрішнім правом і процедурами, як тій, що супроводжується, так і тій, що не супроводжується її батьками або будь-якою іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в цій Конвенції та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є зазначені держави.

Ст. 23.1. Держави-учасниці визнають, що дитина з інвалідністю має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

Ст. 23.2. Держави-учасниці визнають право дитини з інвалідністю на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.

Ст. 24. 1 Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

Ст. 27.1. Держави-сторони визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку дитини.

Ст. 28.1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

- a) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
- b) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;
- c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;
- d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;
- e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

Ст. 28.2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

Ст. 29. 1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;

д) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;

е) виховання поваги до навколишньої природи.

Ст. 30.1. У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Ст.31.1. Держави-сторони визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

Ст. 32.2 Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Контрольні питання

1. Особа якого віку, згідно Статті 1 Конвенції, вважається дитиною?
2. Що передбачає Стаття 3 Конвенції щодо прийняття будь-яких рішень, що стосуються дитини? (Це стосується головного критерію, який мають враховувати дорослі.)

3. Яке право, що стосується життя, виживання і розвитку, гарантується кожній дитині згідно зі Статтею 6 Конвенції?
4. Що означає право дитини на свободу висловлювання думки згідно зі Статтею 12 Конвенції? Поясніть, у яких ситуаціях дитина має право бути почутою.
5. Яке право кожна дитина має щодо свободи вираження поглядів, та які саме форми цього права гарантуються Конвенцією? (Стаття 13.1)
6. Яких заходів повинна вживати держава для захисту дитини від усіх форм насильства, жорстокого поводження або недбалого ставлення з боку батьків чи інших осіб? (Стаття 19.1)
7. Конкретизуйте обов'язки, які покладає Конвенція на державу щодо забезпечення права дитини на освіту (Стаття 28)?
8. На що має право кожна дитина для забезпечення нормального фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку? (Стаття 27.1)
9. На що повинна бути спрямована освіта дитини? (Стаття 29)?
10. Які форми діяльності визнаються Конвенцією як право дитини на відпочинок і дозвілля? (Стаття 31.1).

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

(Наказ Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527),

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

витяг

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз, і водночас,

великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд із забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави (...).

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України (...).

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- активна участь у громадсько-політичному житті країни;
- верховенство права, повага до прав людини;
- готовності до природоохоронної діяльності;

- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

(...) Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Мета національно-патріотичного виховання реалізується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до [Конституції України](#), законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси - культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму;
- розвиток духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей.

Контрольні питання

1. Чим зумовлюється актуальність посилення національно-патріотичного виховання на сучасному етапі?
2. Які напрями формування особистості разом із національно-патріотичного відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності?
3. Які національні та європейські цінності формують основу національно-патріотичного виховання?
4. Вкажіть, у чому полягає мета національно-патріотичного виховання відповідно до Концепції?
5. Проаналізуйте зміст виховних завдань, які конкретизують мету національно-патріотичного виховання.

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА.

Концептуальні засади реформування середньої школи.

(Ухвалено рішенням колегії МОН 27.10.2016)

<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

МЕТА НОВОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

Центральне місце в системі освіти належить середній школі. На відміну від університету, в школі ще можна вирівняти дисбаланс у розвитку дітей. Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя. “Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності”. Проект Закону України “Про освіту” №3491-д від 04.04.2016 М

ВИПУСКНИК НОВОЇ ШКОЛИ

Особистість. Цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення.

Патріот. Патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини.

Інноватор. Інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя.

ФОРМУЛА НОВОЇ ШКОЛИ

ШКОЛА МАЄ БУТИ В АВАНГАРДІ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН.

В Україні, як і в усьому світі, набирає ваги так зване покоління Y, або “діти тисячоліття”, які народилися між 1990 і 2000 роками. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Досить поглянути на організацію офісів провідних технологічних корпорацій, щоб зрозуміти, на що орієнтується креативний клас, який визначає обличчя сучасної економіки. Для

них немає чіткого розмежування між роботою, навчанням і відпочинком. Робота не обов'язково має бути серйозною і нудною. Життя для них – це постійне творення, гармонія між зароблянням коштів, пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою. На підході покоління Z. Сучасні діти значно відрізняються від попередніх поколінь. Вони не обов'язково будуть поділяти погляди старших. Яке життя оберуть сьогоднішні першокласники? Якою б не була відповідь, маємо запропонувати майбутнім поколінням українців школу, яка буде для них сучасною.

ФОРМУЛА НОВОЇ ШКОЛИ СКЛАДАЄТЬСЯ З ДЕВ'ЯТИ КЛЮЧОВИХ КОМПОНЕНТІВ:

- 01.Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.
- 02.Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.
- 03.Наскрізний процес виховання, який формує цінності.
04. Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.
- 05.Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.
- 06.Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
- 07.Нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя.
- 08.Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.
- 09.Сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

1. КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ ЖИТТЯ

Сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

“Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність”.

Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.

10 КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. Математична компетентність. Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до

розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційнокомунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Уміння вчитися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Ініціативність і підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.

8. Соціальна та громадянська компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективною та конструктивною участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати

конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття.

9. Обізнаність та самовираження у сфері культури. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Усі перелічені компетентності однаково важливі й взаємопов'язані. Кожну з них діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: • *уміння читати і розуміти прочитане* • *уміння висловлювати думку усно і письмово* • *критичне мислення* • *здатність логічно обґрунтовувати позицію* • *виявляти ініціативу* • *творити* • *уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення* • *уміння конструктивно керувати емоціями* • *застосовувати емоційний інтелект* • *здатність співпрацювати в команді.*

2. ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА

Нова школа працюватиме на засадах “педагогіки партнерства”. Основні принципи цього підходу:

повага до особистості; • доброзичливість і позитивне ставлення; • довіра у відносинах; • діалог – взаємодія – взаємоповага; • розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); • принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями

та прагненнями, є добровільними та зацікавленими одностудцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

3. УМОТИВОВАНИЙ УЧИТЕЛЬ

Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання, з метою залучення до професії найкращих

Насамперед творчому та відповідальному вчителю, який постійно працює над собою, буде надано академічну свободу. Учитель зможе готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати власну фахову думку. Держава гарантуватиме йому свободу від втручання у професійну діяльність.

Велика увага приділяється матеріальному стимулюванню. У проекті Закону “Про освіту” закладено норму про підвищення місця вчителя у єдиній тарифній сітці. Учителі, які пройдуть добровільну незалежну сертифікацію, будуть отримувати надбавку. Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Учителі вивчатимуть особистісно-орієнтований та компетентнісний підходи до управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. У зв’язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Збільшиться кількість моделей підготовки вчителя. Форми підвищення кваліфікації буде диверсифіковано: курси при ППО, семінари, вебінари, онлайн-курси, конференції, самоосвіта (визнання сертифікатів). Учитель отримає право вибору місця і способу підвищення кваліфікації, як передбачено проектом Закону “Про освіту”.

4. ОРІЄНТАЦІЯ НА УЧНЯ

Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму.

Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок ХХІ століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних).

У навчанні будуть враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей. Для цього запроваджується двоциклова організація освітнього процесу на рівнях початкової та базової загальної середньої освіти. Дітей навчатимуть справлятися зі стресом та напругою. Педагогічні задачі вирішуватимуться в атмосфері психологічного комфорту та підтримки.

Нова українська школа буде розкривати потенціал кожної дитини. Буде забезпечено неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолано будь-яку дискримінацію. Відзначатимуться зусилля й успіхи всіх учнів. Учителів навчатимуть, як плекати в учнів та в собі гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти.

Учні матимуть свободу вибору предметів та рівня їхньої складності. З'явиться можливість навчання в різновікових предметних або міжпредметних групах.

5. ВИХОВАННЯ НА ЦІННОСТЯХ

Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.

Ми пропонуємо вживати поняття “освіта”, “освітній процес” в їх сучасному розумінні, що охоплює навчання, виховання і розвиток. Виховний процес буде невід’ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до

рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). Нова школа буде плекати українську ідентичність. Нова українська школа буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства.

6. НОВА СТРУКТУРА

Дитячий організм не сприймає більше, ніж відведено природою для його віку. Реформа передбачає суттєву зміну структури середньої школи, щоб максимально врахувати фізичні, психологічні, розумові здібності дитини кожної вікової групи. Новий базовий Закон “Про освіту” передбачає три рівні повної загальної середньої освіти:

початкова освіта (тривалість – чотири роки);

базова середня освіта, яка здобувається в гімназії (тривалість – п’ять років);

профільна середня освіта, яка здобувається в ліцеї або закладах професійної освіти (тривалість – три роки).

Загальна тривалість повної загальної середньої освіти збільшиться до 12 років. На території Європи 11-річна пострадянська школа залишилася в Україні, Білорусі та Росії. В усіх європейських країнах мінімальна тривалість здобуття повної загальної середньої освіти становить від 12 до 14 років. Ми бачимо потребу в збалансуванні на всіх рівнях гуманітарної та природничо-математичної освіти, необхідність у збереженні добрих традицій й забезпеченні високого рівня природничо-математичної освіти та вивченні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у всіх школах.

ПОЧАТКОВА ОСВІТА НОВОЇ ШКОЛИ ПОДІЛЯТИМЕТЬСЯ НА ДВА ЦИКЛИ:

- ПЕРШИЙ, АДАПТАЦІЙНО ІГРОВИЙ (1-2 КЛАСИ);
- ДРУГИЙ, ОСНОВНИЙ (3-4 КЛАСИ) (...).

БАЗОВА СЕРЕДНЯ ОСВІТА ПОДІЛЯТИМЕТЬСЯ НА ДВА ЦИКЛИ:

- ПЕРШИЙ, АДАПТАЦІЙНИЙ (5-6 КЛАСИ);
- ДРУГИЙ, БАЗОВЕ ПРЕДМЕТНЕ НАВЧАННЯ (7-9 КЛАСИ).

Перший цикл буде пробуджувати і підтримувати інтерес до сфер знань і діяльності, передбачених навчальною програмою.

Другий цикл базової середньої освіти сприятиме формуванню учнів як відповідальних членів суспільства, здатних самостійно долати проблеми повсякденного життя, вибирати шлях подальшого навчання відповідно до своїх інтересів і здібностей.

Навчання буде здебільшого предметним. Частина часу буде відведена на предмети за вибором. Після завершення базової середньої освіти учень буде усвідомлювати, які ціннісні орієнтири лежать в основі його вчинків, спиратися на сильні риси свого характеру, відчувати відповідальність за результати своєї діяльності.

Результати навчання будуть оцінюватися через державну підсумкову атестацію у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

ПРОФІЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

У рамках профільної освіти старшокласник зможе обирати одне з двох спрямувань навчання:

- академічне, із поглибленим вивченням окремих предметів з орієнтацією на продовження навчання в університеті;
- професійне, яке поряд зі здобуттям повної загальної середньої освіти забезпечує отримання першої професії (не обмежує можливість продовження освіти)

Здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням буде здійснюватися в академічних ліцеях – як правило, в окремих закладах освіти.

Буде створено мережу академічних ліцеїв на зразок мережі професійних ліцеїв, тобто третій ступінь школи буде відокремлено від другого ступеня. В академічних ліцеях перший рік навчання буде перехідним. На цьому етапі учень ще зможе змінити профіль навчання. Учні матимуть право обирати не лише предмети, а й рівні їхньої складності. Випускники академічних ліцеїв будуть

проходити державну підсумкову атестацію у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Профільну середню освіту за професійним спрямуванням здобуватимуть у професійних ліцеях та профільних коледжах. Випускники професійних ліцеїв та коледжів будуть проходити державну підсумкову атестацію у формі зовнішнього незалежного оцінювання. За умови успішного проходження ДПА у формі ЗНО випускники професійних ліцеїв та коледжів зможуть вступати до ВНЗ, а випускники коледжів – навчатися у ВНЗ за скороченою програмою.

7. АВТОНОМІЯ ШКОЛИ І ЯКІСТЬ ОСВІТИ

В умовах децентралізації на державному рівні управління будуть визначатися стандарти освіти та забезпечення моніторингу якості освіти. За дотримання цих стандартів буде відповідати окремий центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти із залученням громадськості. Натомість безпосереднє управління школами буде здійснюватися на місцевому рівні. Зростає вплив місцевих громад на формування локальної освітньої політики, з урахуванням місцевих культурних особливостей та особливостей ринку праці, на основі державної освітньої політики.

Адміністративні та навчально-методичні повноваження будуть делегуватися на рівень закладу освіти. Школи зможуть самостійно формувати освітні програми, складати навчальні плани і програми з навчальних предметів відповідно до стандартів середньої освіти та досягнень сучасної науки, обирати підручники, методики навчання і виховання, розвивати навчально-матеріальну базу

Автономія передбачає і вищий рівень відповідальності закладу освіти. Засновники школи контролюватимуть освітню та фінансово-господарську діяльність закладу освіти, призначатимуть на умовах контракту керівника школи.

8. СПРАВЕДЛИВЕ ФІНАНСУВАННЯ І РІВНИЙ ДОСТУП

В умовах децентралізації освітня субвенція з державного рівня буде покривати передусім видатки на забезпечення педагогічної складової навчального процесу (заробітна плата працівників закладів освіти, підручники, підвищення кваліфікації вчителів тощо). Державні органи влади і територіальні громади будуть зобов'язані забезпечити необхідні умови навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку за місцем проживання, зокрема у селах.

Освітня субвенція буде розраховуватися за справедливою формулою, щоб вирівнювати можливості доступу до якісної освіти в різних регіонах і населених пунктах. Раціональне використання фінансових ресурсів на виконання стандартів освіти дозволить підвищити вчителям заробітну плату. Буде створено нові можливості для розширення державно-громадського партнерства у сфері освіти через нові підходи для співфінансування й управління навчальними закладами. Буде запроваджено принцип “гроші ходять за дитиною”, зокрема для підтримки дітей з особливими потребами, які можуть здобувати освіту інклюзивно поряд з іншими дітьми у пристосованих для цього школах (...).

У регіонах діятимуть опорні школи базового рівня. Кожну опорну школу буде добре обладнано і зміцнено висококваліфікованими кадрами. Опорні школи слугуватимуть тестовим майданчиком інновацій в окрузі. Збільшення мережі опорних шкіл дасть змогу дітям із сільської місцевості на рівні базової і старшої профільної школи здобувати справді якісну освіту.

9. СУЧАСНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Вільному розвитку сприяє творче середовище. Таке середовище буде організовано в Новій українській школі. Зміні підлягають фізичне просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання. У Новій школі зросте частка проектної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі. Відповідно буде урізноманітнено варіанти організації навчального простору в класі. Крім класичних варіантів, буде використано новітні, наприклад, мобільні робочі місця, які легко трансформувати для групової роботи. Виділятимуться окремі приміщення з відкритим освітнім простором (...).

Освітній простір Нової української школи не обмежуватиметься будівлею школи. Розвиватиметься інфраструктура для забезпечення різних форм навчання учнів, учителів, батьків і керівників навчальних закладів.

Формуванню навичок наукової діяльності та винахідництва слугуватимуть сучасні лабораторії, а також програми доступу дітей до наукових музеїв, обсерваторій, відкритих навчальних курсів та інших ресурсів.

Кожна школа матиме у своїй структурі сучасну бібліотеку, яка стане ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечить вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек, лабораторій.

У Новій школі буде заохочуватися інклюзивна освіта. Для учнів з особливими потребами буде створено умови для навчання спільно з однолітками. Для таких дітей буде запроваджено індивідуальні програми розвитку, зокрема корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід і необхідні засоби навчання.

РЕФОРМА НА ДЕСЯТИРІЧЧЯ

Розбудова Нової української школи – це довготермінова реформа, яка розпочинається вже зараз. План упровадження передбачає наступність дій і відповідне ресурсне забезпечення на кожному етапі, а також враховує загальний контекст суспільних змін.

Перша фаза (2016-2018 рр.) ...

Друга фаза (2019-2022 рр.)...

Третя фаза (2023-2029 рр.)...

Графік запровадження реформи...

Контрольні питання

1. На яке визначення мети освіти спирається концепція «Нова українська школа»?
2. Які ключові компетентності є основою освітнього процесу в НУШ?

3. Назвіть найголовніші сформовані риси випускника школи за НУШ.
4. У чому полягає принцип дитиноцентризму в НУШ?
5. Які дев'ять ключових компонентів нової школи виділяє Концепція?
6. Яка роль вчителя у Новій українській школі?
7. Що таке педагогіка партнерства у контексті НУШ?
8. Які зміни передбачає НУШ у змісті освіти?
9. Яким чином здійснюватиметься оцінювання результатів навчання в НУШ?
10. Яке значення надається інтеграції предметів у НУШ?
11. Які засади академічної свободи педагога визначені в Концепції?
12. Які нові підходи передбачаються у підготовці вчителів НУШ?
13. Як змінюється освітнє середовище в умовах НУШ?
14. Як у НУШ реалізується інклюзивна освіта?
15. Яку роль відіграє цифрова компетентність у Концепції НУШ?
16. У чому полягає автономія учителя в НУШ?
17. Як у Концепції трактується патріотичне та громадянське виховання?
18. Яке місце займає співпраця між школою, родиною та громадою в НУШ?

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАНДАРТ

«ВЧИТЕЛЬ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

(Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.08.2024 року),

<https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

витяг

- I. **Назва професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»**
- II. **Загальні відомості про професійний стандарт**

1. **Мета діяльності за професією.** Мета професійної діяльності вчителя полягає в організації навчання та виховання здобувачів освіти під час здобуття ними повної загальної середньої освіти (далі - здобуття освіти) шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання (...)

III. Здобуття професійної кваліфікації та професійний розвиток

1. Здобуття професійної кваліфікації (назва професійної та/або часткової професійної кваліфікації; суб'єкти, уповноважені законодавством на присвоєння і підтвердження та визнання професійних кваліфікацій) (...)

2. Професійний розвиток

1) з присвоєнням наступної професійної кваліфікації (назва професійної та/або часткової професійної кваліфікації; суб'єкти, уповноважені законодавством на присвоєння/підтвердження та визнання професійних кваліфікацій)(...)

2) без присвоєння наступної професійної кваліфікації з метою підтримання наявної професійної кваліфікації та набуття нових/ додаткових навичок/компетентностей педагогічних працівників відповідно до форм, видів, обсягів, періодичності та умов підвищення кваліфікації, визначених законодавством (...)

V. Опис трудових функцій.

Процеси навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти є наскрізними. Їх цілісність забезпечується наявністю у вчителя/ вчительки (далі - вчитель) компетентностей, необхідних для виконання всіх трудових функцій на таких ціннісних орієнтирах:

- повага до особистості здобувача освіти й визнання пріоритету його зацікавлень, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу й наполегливості;

- забезпечення рівного доступу до освіти кожного здобувача освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу на засадах інклюзивності й безбар'єрності;

- формування нетерпимості до корупції, дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

- становлення вільної особистості здобувача освіти, підтримка його самостійності, підприємливості, ініціативності, впевненості в собі;

- розуміння важливості розвитку мислення й пошанування істини;

- формування культури здорового способу життя здобувача освіти, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

- створення безпечного, вільного від насильства й цькування освітнього середовища, у якому забезпечено атмосферу довіри;

- плекання в здобувачів освіти любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля;

- утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії здобувачів освіти між собою та з дорослими;

- формування в здобувачів освіти, громадянської активності та стійкості, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;

- формування української національної та громадянської ідентичності, готовності до захисту незалежності й територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів і суспільно-державних (національних) цінностей України;

- формування готовності здобувачів освіти виявляти свою громадянську позицію, що передбачає вміння аналізувати суспільне життя й ідентифікувати

себе з українською нацією, суспільством, обстоювати права й свободи українського народу, готовності бути залученими до діяльності у сфері безпеки та оборони України.

Вчитель спільно з батьками, іншими законними представниками здобувачів освіти (далі - батьки) сприяє розвитку здібностей здобувачів освіти, формуванню в них навичок здорового способу життя, дбає про їхнє фізичне і психічне здоров'я; формує в здобувачів освіти усвідомлення необхідності додержуватися Конституції та законів України, поважати людську гідність і права людини, захищати суверенітет і територіальну цілісність України; настановленням і особистим прикладом утворює повагу до суспільної моралі та цінностей, зокрема правди, справедливості, рівності, патріотизму, гуманізму, толерантності, працелюбства; формує в здобувачів освіти прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Таблиці: Трудові функції-Компетентності - Знання -Уміння та навички – Комунікація – Відповідальність і автономія
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Професійні компетентності такі:

- 1. мовно-комунікативна;**
- 2. предметно-методична;**
- 3. інформаційно-цифрова;**
- 4. психологічна;**
- 5. емоційно-етична;**
- 6. педагогічне партнерство;**
- 7. інклюзивна;**
- 8. здоров'язбережувальна;**
- 9. проєктувальна;**
- 10. прогностична;**
- 11. організаційна;**

12. оцінювально-аналітична;
13. інноваційна;
14. рефлексивна;
15. здатність до навчання впродовж життя.

VI. Розподіл трудових функцій та компетентностей за професійними кваліфікаціями (за потреби)

Вчитель-фаховий молодший бакалавр (із зазначенням спеціальності, предметної спеціальності, спеціалізації, інтегрованого(ик) курсу(ів)): А (А1. (А1Д., А1.2., А1.3., А1.4.), А2. (А2.1., А2.2., А2.3., А2.4., А2.5.), А3. (А3.1., А3.2., А3.3.)) Б (Б1. (Б 1.1., Б1.2., Б1.3., Б 1.4.), Б2. (Б2.1., Б2.2, Б2.3.), Б3. (Б3.1Б3.2., Б3.3.)) В (В1. (В1.1., В1.2., В1.3.), В2. (В2.1., В2.2., В2.3., В2.4., В2.5.)) Г (Г1. (Г1.1., Г1.2.), Г2. (Г2.1., Г2.2., Г2.3.), Г3.(Г3.1., Г3.2.,Г3.3.)) Д (Д1- (Діл.))

Вчитель-бакалавр (із зазначенням спеціальності (ей), предметної спеціальності(ей), спеціалізації(й), інтегрованого(их) курсу(ів)); А (А1. (А1Л., А1.2., А1.3., А1.4.), А2. (А2.1., А2.2., А2.3., А2.4., А2.5.), А3. (А3Л..А3.2., А3.3.)) Б (Б1. (Б 1 .1 Б1.2., Б1.3., Б 1.4.), Б2. (Б2.1., Б2.2, Б2.3.), Б3. (Б3.1., Б3.2., Б3.3.)) В (В1. (В1.1., В 1.2., В 1.3.), В2. (В2.1., В2.2., В2.3., В2.4., В2.5.)) Г (Ті. (Г1.1, Г1.2.), Г2. (Г2.1., Г2.2., Г2.3.), Г3. (Г3.1., Г3.2., Г3.3.)) Д (Д і ■ (Діл., Д1.2.))

Вчитель-магістр (із зазначенням спеціальності(ей), предметної спеціальності(ей), спеціалізації^), інтегрованого(их) курсу(ів)). А (А1. (А1.1., А1.2., А1.3., А1.4.), А2. (А2.1., А2.2., А2.3., А2.4., А2.5.), А3. (А3.1., А3.2., А3.3.)) Б (Б 1. (Б 1.1., Б 1.2., Б 1.3., Б 1.4.), Б2. (Б2.1.,Б2.2, Б2.3.), Б3.(Б3.1., Б3.2., Б3.3.)) В (В1. (В1.1., В1.2., В 1.3.), В2. (В2.1., В2.2., В2.3., В2.4., В2.5.)) Г (ТІ. (Г1.1., Г1.2.), Г2. (Г2.1., Г2.2., Г2.3.), Г3. (Г3.1., Г3.2., Г3.3.)) Д (Ді- (Діл., Д1.2 ., Д1.3.))

Контрольні питання

1. Що таке професійний стандарт педагога і яка його роль у системі освіти України?

2. Які ключові професійні компетентності визначено у Професійному стандарті вчителя ЗЗСО?
3. Які функції виконує вчитель відповідно до професійного стандарту?
4. Що передбачає компетентність «Здатність до організації освітнього процесу»?
5. У чому полягає роль вчителя у формуванні громадянських і соціальних цінностей учнів?
6. Як у стандарті визначено педагогічну етику вчителя?
7. Які вимоги до планування і реалізації освітнього процесу вчителем?
8. Що таке індивідуальна освітня траєкторія учня і як її реалізує вчитель?
9. Яке місце займає цифрова компетентність у професійному стандарті?
10. У чому полягає компетентність з формувального оцінювання знань учнів?
11. Як визначено вимоги до взаємодії вчителя з батьками та громадськістю?
12. Які вимоги до професійного розвитку та самоосвіти вчителя?
13. Як вчитель має діяти в інклюзивному середовищі згідно зі стандартом?
14. Які знання з методики навчання мають бути у вчителя згідно стандарту?
15. Які етапи проходження атестації та сертифікації регламентуються стандартом?

Додаток 2

ТЕСТИ

з дисципліни «Педагогіка» до розділу «Теорія виховання»

I. Виберіть правильну відповідь :

1. Система заходів, спрямованих на всебічний і гармонійний розвиток особистості називається :

- а) спілкуванням,
- б) вихованням,
- в) навчанням,
- г) становленням,
- д) формуванням.

Відповідь : _____

2. Сукупність властивостей особистості, які прагне сформувати суспільство називають:

- а) методом виховання,
- б) засобом виховання,
- в) метою виховання,
- г) мотивом виховання,
- д) змістом виховання.

Відповідь : _____

3. Уявлення про зразок людської поведінки і стосунків між людьми, що виходить із розуміння мети життя називається:

- а) метою виховання,
- б) закономірністю виховання,
- в) принципом виховання,
- г) ідеалом виховання,
- д) формою виховання.

Відповідь : _____

4 Способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок суспільної поведінки називають:

- а) засобами виховання,
- б) прийомами виховання,
- в) специфікою виховання,
- г) напрямом виховання,
- д) методом виховання.

Відповідь : _____

5. Складова частина методу, що визначає шляхи реалізації вимог методів виховання називається:

- а) прийомом виховання,
- б) ідеалом виховання,
- в) змістом виховання,
- г) принципом виховання,
- д) мотивом виховання.

Відповідь : _____

6. Соціально значима група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють для досягнення мети і мають органи самоврядування називається:

- а) спільнотою,
- б) групою,
- в) діадою,
- г) тріадою,

д) колективом.

Відповідь : _____

7. Ініціативну групу вихованців, яка усвідомлює вимоги керівника колективу і допомагає в організації діяльності колективу називають:

- а) органом самоврядування,
- б) спільнотою,
- в) активом,
- г) об'єднанням,
- д) сукупністю.

Відповідь : _____

8. Педагогічний вплив на свідомість учнів з метою спонукання їх до позитивної діяльності або гальмування негативних дій і вчинків називають:

- а) громадською думкою,
- б) вправлінням,
- в) привчанням,
- г) дорученням,
- д) педагогічною вимогою.

Відповідь : _____

9. Виконання учнем певних дій з метою вироблення і закріплення необхідних навичок та позитивних форм поведінки називають:

- а) виховуючою ситуацією,
- б) привчанням,
- в) громадською думкою,
- г) вправлінням,
- д) педагогічною вимогою.

Відповідь : _____

10. Спеціально організовані педагогічні умови для формування в учнів мотивів позитивної поведінки чи подолання недоліків називають:

- а) дорученням,
- б) привчанням
- в) педагогічною вимогою,
- г) виховуючою ситуацією,
- д) громадською думкою

Відповідь : _____

II. Виберіть правильні відповіді :

1. Зовнішні суперечності процесу виховання :

- а) між соціально значущими завданнями, які потрібно виконати вихованцю і факторами, що заважають його зусиллям;
- б) невідповідність між виховними впливами школи і сім'ї,
- в) між організованим виховним впливом школи та стихійним впливом на дітей оточення,
- г) між різними вимогами вихователів,
- д) між набутим негативним досвідом поведінки і новими умовами життя та діяльності.

Відповіді: _____

2. Розрізняють такі рівні вихованості:

- а) дуже низький,
- б) низький,
- в) середній,
- г) високий,
- д) найвищий.

Відповіді: _____

3. Методи виховання поділяють на такі групи:

- а) методи формування свідомості особистості,
- б) методи формування переконань особистості,
- в) методи організації діяльності і формування досвіду позитивної поведінки,
- г) методи стимулювання діяльності і поведінки,
- д) методи формування позитивних якостей.

Відповіді: _____

4. Ідеали відрізняються за:

- а) змістом,
- б) мотивом,
- в) структурою,
- г) метою,
- д) дієвістю.

Відповіді: _____

5. До методів формування свідомості особистості належать:

- а) бесіда,
- б) лекція,
- в) вечір запитань і відповідей,
- г) диспут,
- д) приклад.

Відповіді: _____

6. До методів стимулювання діяльності і поведінки належать:

- а) доручення,
- б) привчання,
- в) змагання,
- г) заохочення,
- д) покарання.

Відповіді: _____

7. Колектив як соціально діюча система виконує такі функції:

- а) організаторську,
- б) виконавську,
- в) виховну,
- г) захисну,
- д) стимулюючу.

Відповіді: _____

8. Розрізняють такі види колективів:

- а) первинний,
- б) загальношкільний,
- в) виробничий,
- г) невиробничий,
- д) тимчасовий.

Відповіді: _____

9. Розвиток колективу залежать від таких чинників, як:

- а) керівник,
- б) лідер,
- в) актив,
- г) вихователь,
- д) органи самоврядування.

Відповіді: _____

10. У своєму розвитку колектив проходить такі основні стадії розвитку:

- а) створення колективу учнів,

- б) поширення впливу активу на весь колектив,
- в) вирішальний вплив громадської думки більшості,
- г) самовиховання як вищій тип виховання в колективі,
- д) перевиховання як особлива робота вихователя з окремим членом колективу.

Відповіді: _____

III. Виберіть усі правильні варіанти відповідей «так» чи «ні»:

1. Основними складовими виховання, реалізація яких забезпечує всебічний і гармонійний розвиток особистості є:

а) громадянське виховання	так/ні
б) розумове виховання	так/ні
в) моральне виховання	так/ні
г) трудове виховання	так/ні
д) національне виховання	так/ні
е) естетичне виховання	так/ні
є) фізичне виховання	так/ні

Відповідь: а) _____; б) _____; в) _____; г) _____; д) _____; е) _____; є) _____.

2. Специфіка виховання полягає у тому, що цей процес є:

а) двостороннім	так/ні
б) цілеспрямованим	так/ні
в) стихійним	так/ні
г) багатограним за завданнями і змістом	так/ні
д) різноманітним за формами, методами і прийомами	так/ні
е) неперервним	так/ні
є) тривалим у часі	так/ні

Відповідь: а) _____; б) _____; в) _____; г) _____; д) _____; е) _____; є) _____.

3. У процесі виховання особливо важливими є такі закономірності:

- а) органічний зв'язок виховання із суспільними потребами та умовами виховання
так/ні
- б) вплив всієї сукупності різноманітних факторів: речей, явищ, людей
так/ні
- в) формування у вихованців загальнолюдських норм гуманістичної моралі
так/ні
- г) опора у виховному процесі на позитивні якості дитини
так/ні
- д) результат виховання залежить від виховного впливу на внутрішній світ дитини
так/ні
- е) визначальними у вихованні є діяльність та спілкування
так/ні
- є) залежність результатів виховання від глибини і повноти врахування національного менталітету
так/ні

Відповідь: а) _____; б) _____; в) _____; г) _____; д) _____; е) _____; є) _____.

4. Процес виховання ґрунтується на таких принципах:

- а) цілеспрямованість виховання
так/ні
- б) мотивованість виховання
так/ні
- в) поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю вихованців
так/ні
- г) повага до особистості дитини
так/ні
- д) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців
так/ні
- е) системність і послідовність виховання
так/ні
- є) зв'язок виховання з життям суспільства
так/ні

Відповідь: а) _____; б) _____; в) _____; г) _____; д) _____; е) _____; є) _____.

5. Заохочення має виховну силу тільки за дотримання певних умов:

а) своєчасність похвали за позитивні зрушення	так/ні
б) демократичний підхід до висвітлення його результатів	так/ні
в) об'єктивність заохочувального впливу	так/ні
г) опора на громадську думку	так/ні
д) гласність	так/ні
е) таким, що не ображає людську гідність	так/ні
є) врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців	так/ні

Відповідь: а) _____; б) _____; в) _____; г) _____; д) _____; е) _____.

6. На успішність розвитку і становлення колективу впливають такі фактори:

а) глибоке знання вихователями психолого-педагогічних основ теорії і практики формування та розвитку колективу	так/ні
б) забезпечення наступності і єдності дій педагогів у роботі з колективом	так/ні
в) стимулювання розвитку колективу	так/ні
г) володіння технікою створення перспективних ліній	так/ні
д) забезпечення знайомства вихованців між собою	так/ні
е) забезпечення педагогічно-доцільної роботи з активом та органами самоврядування	так/ні
є) дотримання належного стилю і тону в колективі	так/ні

Відповідь: а) _____; б) _____; в) _____; г) _____; д) _____; е) _____.

Ключ до тестів з розділу «Теорія виховання»

I.

1. б	6. д
2. в	7. в
3. г	8. б
4. д	9. б
5. а	10. Г

II.

1. б, в, г	6. в, г, д
2. а, б, в, г	7. а, в, д
3. а, в, г	8. а, б, в, д
4. а, в, д	9. в, д
5. а, б, г, д	10. а, б, в, г

III.

1. так, так, так, так, ні, так, так
2. так, так, ні, так, так, так, так
3. так, так, ні, ні, так, так, так
4. так, ні, так, так, так, так, так
5. так, ні, так, ні, ні, ні, ні
6. так, так, ні, так, ні, так, так

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Доповніть текст. Розумове виховання – це .

- а) нагромадження певного фонду знань, розвиток мислення взагалі і різних його видів;
- б) цілеспрямована діяльність педагогів з розвитку розумових сил і мислення учнів по прищепленню їм культури розумової праці;
- в) прищеплення здатності людини мислити, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність;
- г) розвиток мислення й пізнавальних здібностей людини.

3. Виберіть формулювання, яке найповніше і найточніше відображає основну мету виховання.

- а) виховання громадянина;
- б) виховання сім'янина;
- в) виховання всебічно розвиненої особистості;
- г) виховання громадського діяча.

4. Визначте завдання розумового виховання.

- а) формування системи знань, формування світогляду, формування умінь і навичок культури розумової праці;
- б) формування світогляду, формування системи знань, формування навичок розумової діяльності;
- в) розвиток пізнавальних здібностей, психологічна і практична підготовка до праці, формування системи знань;
- г) розвиток пізнавальних сил учнів, психологічна і практична підготовка до праці, формування світогляду.

5. Визначте завдання морального виховання.

- а) вироблення навичок моральної поведінки, формування моральної свідомості;
- б) формування у учнів моральної свідомості, виховання моральних почуттів, вироблення навичок моральної поведінки;
- в) формування естетичних смаків, тренування і загартування організму;
- г) тренування і загартування організму, формування моральної свідомості, розвиток естетичних почуттів.

6. Визначте завдання естетичного виховання.

- а) виховання естетичних смаків, формування естетичних понять і поглядів, переконань, вироблення навичок і вмінь вносити в життя красу, розвиток творчих здібностей;
- б) виховання художніх смаків, формування умінь і навичок творити прекрасне, виховання емоцій;

- в) розвиток творчих здібностей, розвиток пізнавальних здібностей, виховання емоцій;
- г) формування навичок естетичної поведінки, виховання смаків, формування умінь творити прекрасне.

7. Визначте завдання трудового виховання.

- а) психологічна підготовка до праці, підготовка до свідомого вибору професії, виховання моральних почуттів;
- б) психологічна підготовка до праці, підготовка до свідомого вибору професії, практична підготовка до праці;
- в) оволодіння основними принципами сучасного виробництва, формування вмій і навичок використання простих знарядь праці;
- г) підготовка до свідомого вибору професії, практична підготовка до праці, вивчення всіх видів сучасного виробництва.

8. Із запропонованих визначень вибрати правильну.

- 1) Методи виховання – це передача знань від вчителя до учнів з метою підготовки останніх до самостійного життя;
- 2) Методи виховання – це способи впливу вчителів на учнів, шляхи педагогічно доцільної організації їхнього життя з метою прищеплення виховуваним рис моральної людини та культури поведінки.
- 3) Методи виховання - це формування й удосконалення особистості, відповідно до норм моралі.
- 4) Методи виховання - це педагогічно організована діяльність по формування естетичних смаків

9. Із запропонованих визначень вибрати правильну

До завдань фізичного виховання відноситься:

- а) підготовка до захисту Батьківщини, виховання волі, розвиток пізнавальних здібностей;
- б) виховання здорової зміни, практична підготовка до праці, виховання волі;
- в) тренування і загартування організму, розвиток пізнавальних сил, формування волі;
- г) виховання здорової зміни, підготовка до захисту Батьківщини, підготовка до фізичної праці.

10. Із запропонованих визначень вибрати правильну

Моральне виховання – це

- а) виховна діяльність школи і сім'ї, що має метою формування моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок;
- б) цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвитку морального почуття й формування звичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології;
- в) прищеплення норм і принципів, моральних ідеалів і почуттів;

г) прищеплення моральних норм і якостей, які є регулятором взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей.

**11 .Із запропонованих визначень вибрати правильну
З'ясуйте функції процесу перевиховання.**

- а) відновна;
- б) виховна;
- в) компенсуюча;
- г) корегуючи;
- д) виправна;
- е) стимулююча

**12. Із запропонованих визначень вибрати правильну
Виберіть специфічні принципи перевиховання.**

- а) поєднання переконання з примусом;
- б) емоційність;
- в) гуманне і об'єктивне ставлення;
- г) індивідуальний підхід;
- д) поєднання поваги до вихованця з прийнятою системою вимог;
- е) зв'язок перевиховання з цікавою продуктивною працею.

13 .Із запропонованих завдань вибрати правильну

Завдання класного керівника:

- 1. виховання в учнів культури поведінки,
- 2. формування в них високих моральних якостей;
- 3. забезпечення єдності педагогічних вимог з боку сім'ї і школи;
- 4. будування взаємин з учнями на засадах авторитаризму;
- 5. проведення заходів, які передбачають зміцнення здоров'я учнів;
- 6. організація днів народження дітей;
- 7. ведення щоденників учнів;
- 8. будування взаємин з учнями та їхніми батьками на демократичних засадах, співробітництві;
- 9. сприяння розвитку самоврядування учнів.

**14 .Із запропонованих функцій вибрати правильну
З'ясуйте функції класного керівника;**

- 1. Діагностична.
- 2. Копіювальна.
- 3. Організаторська.
- 4. Виховна.
- 5. Заохочувальна.
- 6. Методична.
- 7. Координаційна.
- 8. Стимулююча.

9. Покаральна.

15. Виберіть форми роботи класного керівника:

- а) словесні;
- б) лабораторні;
- в) індивідуальні;
- г) загальні;
- д) наочні;
- е) групові;
- є) сімейні;
- ж) позакласні;
- з) фронтальні;
- й) позашкільні.

16. Справжнім авторитетом користуються батьки, які:

- 1. які сумлінно ставляться до праці,
- 2. до сімейних обов'язків,
- 3. активні в громадському житті.
- 4. Задарюють дитину подарунками
- 5. батьки уважні до дітей, люблять їх,
- 6. Позбавляють обов'язків по дому заради навчання
- 7. цікавляться їхніми шкільними та позанавчальними справами,
- 8. втручаються у відносини з друзями ти однокласниками

17. Допишіть форми роботи з батьками учнів

- 1. Відвідування батьків удома.
- 2. Загальне ознайомлення з сім'єю учня за такою анкетною
- 3. Запрошення батьків до школи.
- 4. День відкритих дверей для батьків у школі.
- 5. -----

18. Функції сім'ї

- 1. Соціальна
- 2. Розвиваюча
- 3. Біологічна
- 4. Навчальна
- 5. Керуюча
- 6. перспективна
- 7. економічна

19. Принципи сімейного виховання

- 1. авторитаризму
- 2. гуманізму

3. народної педагогіки
4. вільного розвитку дітей
5. релігійності
6. загальнолюдської моралі
7. компетентності

20. Засоби сімейного виховання.

1. Слово
2. Праця
3. Похід до театру
4. Традиції
5. Фольклор
6. Суспільно корисна праця

21. Допишіть ознаки сім'ї.

1. Любов до членів родини
2. Сімейна праця
3. _____

22. Характерні риси колективу:

1. Суспільно значуща мета;
2. Громадська позиція кожного члена колективу
3. Наявність органів самоврядування
4. Неформальний лідер
5. Дружба, взаємодопомога
6. Потреба в педагогічному керівництві

23. Визначте шкільні типи колективу:

1. Навчальний
2. Первинний
3. Спортивний
4. Загальношкільний
5. Тимчасовий
6. Різновіковий
7. Колектив книголюбів

24. Основні обов'язки класного керівника

1. Проводить виховну роботу в класі.
2. Веде щоденники учнів «свого» класу.
3. Веде встановлену документацію класу;
4. призначає старосту класу.
5. Подає керівництву школи дані про успішність, відвідування та поведінку учнів;
6. Проводить роботу з батьками учнів

25. Визначте ознаки, які характерні для 2 стадії розвитку колективу

1. Діти недостатньо знають один одного
2. Сформувався актив.
3. Діє принцип паралельної дії.
4. Вчитель діє демократично.
5. Більшість членів колективу підтримує керівника колективу.
6. Актив впливає на колектив

26. Визначте закономірності виховання:

1. Виховання органічно пов'язане із суспільними потребами й умовами виховання.
2. Людина виховується під впливом найрізноманітніших чинників.
3. Процес виховання відбувається найуспішніше в природному для нього національному середовищі з урахуванням менталітету вихованця.
4. Виховання є неперервним процесом.
5. Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовність
6. Визначальними у вихованні є діяльність та спілкування.
7. Виховання в колективній діяльності.
8. Ефективність виховання залежить від ставлення особистості до навколишньої дійсності взагалі та до спрямованих на неї педагогічних впливів зокрема.

27. Допишіть принципи виховання:

1. Цілеспрямованість виховання.
2. Зв'язок виховання з життям.
3. Єдність свідомості та поведінки у вихованні.
4. Комплексний підхід у вихованні.

28. Із запропонованих понять оберіть ті, що належать до методів виховання:

1. Заохочення.
2. Спостереження.
3. Екскурсія.
4. Педагогічна вимога.
5. Переконання.
6. Покарання.
7. Приклад.
8. Доручення.
9. Туристичний похід.

10.Режим.

29. Що із перерахованого не відноситься до основних напрямків виховання?

- а) Моральне виховання
- б) Розумове виховання
- в) Сімейне виховання
- г) Естетичне виховання
- д) Трудове виховання
- е) Фізичне виховання

30. Назвіть основні форми виховання

- 1. Індивідуальні, групові, освітні
- 2. Групові, колективні, етичні
- 3. Гурткові, індивідуальні
- 4. Колективні, індивідуальні, розвиваючі
- 5. Колективні, групові, індивідуальні

31.Для якого віку можна запропонувати наступні форми організації виховної роботи в літньому оздоровчому закладі? Дискусії і диспути ("Кого ми вважаємо справжнім товаришем?", "Ідеали юних: які вони?", "Що таке справжнє кохання?" тощо), вечори сучасної ліричної поезії, конференції, вечори національних ігор, пісень, танців

- А) Для молодшого шкільного віку;
- Б) Для молодшого підліткового віку;
- В) Для старшого підліткового віку.

32. Визначте метод педагогічного впливу, який повинен попереджувати небажані вчинки, гальмувати їх, викликати почуття провини перед собою та іншими людьми – це:

- А) покарання;
- Б) вимога;
- В) переконання.

33. Визначте метод організації і стимулювання діяльності дитячих колективів та окремих школярів, в основі якого боротьба за досягнення кращих результатів в конкретній діяльності, розвиток прагнення до успіху, завоювання першості – це:

- А) вправляння;
- Б) гра;
- В) змагання.

34. Визначте чим різновікове об'єднання відрізняється від класного колективу?

- А)У кожної дитини є можливість обрати об'єднання в залежності від своїх захоплень і симпатій;
- Б)Спільна цікава діяльність, мета та завдання;

- В) Має в собі можливості цікавої гри;
- Г) Чітко виражений напрямок виховної діяльності;
- Д) Суспільно-корисна спрямованість діяльності

35. Визначте, які з наведених тверджень є правильними, а які неправильними (так або ні)

1. Змагання це метод організації і стимулювання діяльності дитячих колективів та окремих школярів, в основі якого лежить вираження суспільної позитивної оцінки поведінки і діяльності вихованців.
2. Заохочувати слід тільки тих, хто досяг успіху.
3. Вимога-осуд – це апеляція до свідомості дитини, переконання її в доцільності, корисності пропонованих дій.
4. Роз'яснення застосовують лише тоді, коли вихованцю дійсно потрібно пояснити нову моральну норму, так чи інакше вплинути на його свідомість і почуття.
5. Планові бесіди плануються класним керівником завчасно, до них готуються.
6. Покарання припиняє неправильну поведінку, але не вчить правильній.
7. Метод розповіді слугує засобом поповнення знань моралі, вироблення в учнів правильних понять.
8. Педагогічна вимога — педагогічний вплив на свідомість учнів, який повинен попереджувати небажані вчинки, гальмувати їх, викликати почуття провини перед собою та іншими людьми.
9. Доручення - це метод залучення кожного школяра до спільної діяльності, метод виховання відповідальності, дисциплінованості, організованості, який передбачає участь двох сторін – вихователя та вихованця.
10. В масових та командних спортивних змаганнях, козацьких та спортивно-туристських турнірах, естафетах, рухливих іграх змагання трактується як метод інтелектуального суперництва.

36. Визначити сутність поняття "принципи виховання". Вибрати правильну відповідь:

- А) керівні положення, що відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту організації та методів виховного процесу;
- Б) важливий розділ теорії виховання, знання про сутність, зміст, структуру виховання, його закони, закономірності, що проявляються як норми виховної діяльності у різних освітньо-виховних системах, оптимальні науковообґрунтовані регулятори виховної практики;
- В) вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики та організації;
- Д) усі визначення правильні.

37. Оберіть групу основних принципів виховання:

- А) цілеспрямованість виховання, зв'язок виховання з життям, виховання в праці, систематичність, послідовність і наступність у вихованні, індивідуальний підхід до кожного учня;
- Б) інформативність виховання, запланованість та календаризація виховання, чесність і справедливість у вихованні, дружба, любов до вихованців, виховання особистості в колективі;
- В) виховання в праці, патріотизм, національна свідомість, національна гідність, знання мови, історії, звичаїв свого народу;
- Д) усі відповіді правильні.

38. Співвіднести принципи виховання з їх змістом:

- 1) принцип народності;
 - 2) принцип цілеспрямованості;
 - 3) принцип зв'язку виховання з працею, активною діяльністю учнів;
 - 4) систематичність, послідовність, поступовість виховних впливів;
- А) єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовним багатством свого народу – мовою, традиціями, звичаями, культурою; шанобливе ставлення до національних надбань тих народів, які мешкають в Україні;
- Б) формування у вихованців шанобливого ставлення до будь – якої суспільно корисної діяльності: поєднання практичної діяльності вихованців з виховними впливами на них; досягнення свідомого ставлення вихованців до опанування свого фаху; формування у вихованців почуття відповідальності за наслідки власної діяльності; шанування результатів праці інших;
- В) спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання, підпорядкованість усіх заходів загальній меті та нетерпимість до стихійності у вихованні;
- Д) знаходить свій вияв у системі виховних заходів, які застосовуються в певній послідовності і спрямовані на вироблення навичок, звичок, норм загальнолюдської моралі.

39. Визначити принцип виховання, який враховує багатогранну природу учнів.

Вибрати правильну відповідь:

- А) демократизації виховання;
- Б) систематичності виховання;
- В) природовідповідності виховання;
- Д) культуровідповідності виховання.

40. Визначити сутність принципу комплексного підходу у вихованні. Вибрати правильну відповідь:

- А) вибудовується на ідеї, що формування особистості безпосередньо залежить від її діяльності;
- Б) зумовлений об'єктивними закономірностями розвитку учня і відповідає природі суспільства;
- В) передбачає єдність мети, змісту, форм, методів і прийомів виховання, ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів;
- Д) представлений правильним співвідношенням методів формування свідомості та суспільної поведінки.

41. Співвіднести напрямок виховання з його змістом:

- 1) національне виховання;
 - 2) естетичне виховання;
 - 3) моральне виховання;
 - 4) екологічне виховання;
- А) любов, добро, справедливість, чесність, щирість, дружба;
- Б) національна свідомість, національна гідність, знання історії, мови, символів, традицій свого народу;
- В) розуміння і володіння надбанням вітчизняної і світової культури, відчуття і сприймання краси навколишнього світу;
- Д) процеси і результати взаємодії людини, суспільства і природи; відповідальність за природу як національну і загальнолюдську цінність, основу життя; готовність до природоохоронної діяльності.

42. Визначити відповідність між категоріями теорії виховання та їх змістом:

- 1) принципи виховання;
 - 2) зміст виховання;
 - 3) методи виховання;
 - 4) засоби виховання;
- А) надбання матеріальної і духовної культури, які використовують під час реалізації певного напрямку виховання;
- Б) способи діяльності вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей;
- В) система цінностей світової і національної культури, яку учні повинні засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставленої мети і завдань виховання;
- Д) складова частина методу, що визначає шляхи реалізації вимог методів виховання.

43. Вказати фактор, який визначає мету і зміст виховання:

- А) рівень розвитку педагогічної науки;
- Б) напрямок і мета діяльності закладу загальної середньої освіти;
- В) рівень економічного і соціально-культурного розвитку суспільства;
- Д) усі відповіді правильні.

44. При розробці конкретного змісту різних напрямів виховання необхідно враховувати:

- А) потреби суспільства, моральні погляди;
- Б) вимоги дирекції школи;
- В) вікові та психологічні особливості школярів;
- Д) погляди, судження, планування виховної роботи класного керівника.

45. Визначити пропущену категорію теорії виховання.

Система цінностей світової і національної культури, яку учні повинні засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставленої мети і завдань виховання – це виховання;

46. Зміст морального виховання учнів може реалізуватися в таких видах діяльності:

- А) етичні бесіди та дискусії, консультації;
- Б) організація різноманітної практичної діяльності учнів з формування у них моральних якостей;
- В) діяльність з формування моральної свідомості та поведінки школярів;
- Д) усі відповіді правильні.

47. Дати визначення поняттю «науковий світогляд». Вибрати правильну відповідь:

- А) система філософських, політичних, моральних поглядів на світ;
- Б) наукові знання, погляди, переконання, ідеали;
- В) погляди, переконання, ідеали, практичний досвід;
- Д) ідеї, погляди, концепції, теорії.

48. Зміст розумового виховання складається з:

- А) виховання культури навчальної праці, розвиток пізнавальних потреб, формування інтелектуальних умінь і розумових якостей;
- Б) планування розумової праці, її чітка організація, самоаналіз її результатів;
- В) уміння працювати з книгою, розвиток пізнавальних потреб, уміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати;
- Д) усі відповіді правильні.

49. Формування моральних звичок не може відбутися без:

- а) ілюстрації;
- б) слова;
- в) багаторазового повторення;
- г) вихователя.

50. Визначити відповідність між напрямками виховання та їх змістом:

- 1) економічне виховання;

- 2) фізичне виховання;
- 3) трудове виховання;
- 4) правове виховання;

А) вироблення свідомого ставлення до праці як вищої цінності людини й суспільства; розвиток потреби у творчій праці; виховання діловитості, формування готовності до праці в умовах ринкової економіки;

Б) формування позитивного ставлення до здорового способу життя; виховання відповідального ставлення до зміцнення свого здоров'я; формування навичок дотримуватися санітарно-гігієнічних норм, режиму дня та харчування; фізичне, духовне і психічне загартування;

В) формування системи економічних знань, певних навичок і вмін; формування нового економічного мислення, здатність адаптуватися в ринкових умовах; раціональна організація праці та часу; бережливе ставлення до продуктів людської праці;

Г) виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю; прищеплення поваги до прав і свобод громадянина.

51. Встановити відповідність між групами методів виховання та їх спрямованістю:

- 1) роз'яснення, бесіда, лекція, диспут, метод прикладу;
- 2) тренування, привчання, педагогічна вимога, ситуації вільного вибору, ігровий метод;
- 3) заохочення, покарання, метод «вибуху»;
- 4) самопізнання, самоактуалізація, саморегуляція;

А) спрямовані на самого себе метою формування й розвитку бажаних і необхідних особистісних якостей та усунення негативних;

Б) спрямовані на формування свідомості, понять, уявлень, переконань;

В) спрямовані на організацію діяльності і формування досвіду суспільної поведінки;

Д) спрямовані на стимулювання діяльності і поведінки.

52. Визначити ознаки, що характерні для методу вибуху:

А) швидка і докорінна перебудова особистості;

Б) вплив сильних, неочікуваних обставин;

В) створення нових обставин;

Д) несподівана поява нових, перспективних інтересів.

53. Найдавнішим методом виховання в народній педагогіці вважається:

А) словесні методи;

- Б) покарання й заохочення;
- В) особистий приклад батьків;
- Д) гра.

54. Визначити метод виховання, який характеризується гласністю, об'єктивним порівнянням підсумків, змушує відстаючих підтягуватися до рівня передових, а передових надихає на нові успіхи:

- А) метод вправ;
- Б) змагання;
- В) заохочення;
- Д) метод прикладу.

55. Дати визначення поняттю «метод виховання». Вибрати правильну відповідь:

- А) діяльність вихователя, в результаті якої вихованці засвоюють необхідні правила поведінки;
- Б) цілеспрямована виховна діяльність вихователів і вихованців з метою вирішення конкретних виховних завдань;
- В) спосіб впливу вихователя на свідомість і волю вихованця з метою формування в нього бажаних якостей;
- Д) усі відповіді правильні.

56. До групи методів організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки відносять:

- А) вправлення, педагогічна вимога, ділова гра, громадянська думка, громадянське доручення, виховна ситуація;
- Б) змагання, заохочення, покарання;
- В) бесіда, диспут, приклад, розповідь, роз'яснення;
- Д) немає правильної відповіді.

57. До групи методів формування свідомості та досвіду суспільної поведінки відносять:

- А) вправлення, педагогічна вимога, ділова гра, громадянська думка, громадянське доручення, виховна ситуація;
- Б) змагання, заохочення, покарання;
- В) бесіда, диспут, приклад, розповідь, роз'яснення;
- Д) немає правильної відповіді.

58. До групи методів стимулювання і корекції поведінки і діяльності відносять:

- А) вправлення, педагогічна вимога, ділова гра, громадянська думка, громадянське доручення, виховна ситуація;
- Б) змагання, заохочення, покарання;

- В) бесіда, диспут, приклад, розповідь, роз'яснення;
- Д) немає правильної відповіді.

59. Визначити прийоми, які сприяють поліпшенню стосунків між класним керівником та учнями класу. Вибрати правильну відповідь:

- А) авансування довіри, доноси, прояв зацікавленості, схвальне звертання;
- Б) докори, моралізація, безапеляційна характеристика, сарказм;
- В) виявлення щирості, уваги і турботи, заохочувальний комплімент, бесіда, прояв довіри;
- Д) немає правильної відповіді.

60. Визначити який метод покарання з педагогічної точки зору є неправильним:

- А) догана;
- Б) виклик батьків;
- В) видалення з класу;
- Д) виклик до директора.

61. До найбільш ефективного методу переконання учнів належить:

- А) змагання;
- Б) приклад;
- В) прохання;
- Д) дискусія.

62. Який з перерахованих прийомів можна назвати прийомом з прихованим впливом. Вибрати правильну відповідь:

- А) паралельна педагогічна дія;
- Б) наказ;
- В) уявна байдужість;
- Д) усі відповіді правильні.

63. Методика колективної творчої справи (КТС) окреслює такі складові:

- А) попередня підготовка, колективне планування, колективна підготовка, здійснення запланованих дій, підведення підсумків, післядія;
- Б) розвиток колективу, формування мікрогруп, планування стадії розвитку колективу; виконання плану;
- В) творчість, різноманітна діяльність, соціальна спрямованість діяльності, залучення всіх членів колективу до діяльності;
- Д) правильної відповіді немає.

Словник педагогічних термінів

Актив колективу – група вихованців, членів конкретного колективу, які усвідомлюють й приймають вимоги керівника, допомагають йому в організації життєдіяльності, виявляють певну ініціативу.

Благополуччя дитини – стан, за якого забезпечено фізичні, психологічні, освітні та соціальні потреби дитини.

Важковиховуваність – це сукупність психологічних, соціальних і педагогічних характеристик особистості дитини, яка не піддається звичайним виховним впливам, часто демонструє негативізм, агресивність, низьку мотивацію до навчання, порушення дисципліни та девіантну поведінку.

Вихованість – складне інтегральне особистісне утворення, яке визначається сукупністю й рівнем сформованих якостей, рис характеру, ціннісних орієнтацій особистості, їх проявів у намірах і діях.

Виховання – цілеспрямований процес формування особистості, її моральних, естетичних, трудових, інтелектуальних та соціальних якостей.

Виховання – це процес формування особистості.

Виховання з точки зору особистості – це процес цілеспрямованого впливу, що сприяє її розвитку та формуванню світогляду, рис характеру, моральних, інтелектуальних і фізичних якостей.

Виховання у вузькому соціально-педагогічному значенні - це цілеспрямована, спеціально організована діяльність з метою формування у вихованців певних якостей, властивостей, системи поглядів і переконань.

Виховання у прикладному значенні – це цілеспрямована, систематична, спеціально організована взаємодія педагога й учнів, вихованців, що спрямована на вирішення виховних завдань.

Виховання у широкому соціально-педагогічному значенні – це цілеспрямований і організований процес формування людини як особистості під впливом соціальних умов.

Виховна мета – передбачений результат, до якого прагне педагог у процесі виховання.

Виховна робота – система цілеспрямованих дій педагогів, спрямованих на формування моральних, соціальних, культурних цінностей, розвиток особистості дитини.

Виховна система класу – цілісна, структурована взаємодія всіх суб'єктів виховного процесу в класному колективі (учні, вчителі, батьки) на основі загальної мети, цінностей і традицій.

Виховна технологія – сукупність методів, прийомів і форм організації виховної роботи, що забезпечують досягнення поставленої мети.

Виховна функція – педагогічна роль або завдання, що виконує класний керівник (наприклад, організаторська, комунікативна, діагностична, прогностична тощо).

Виховний захід – спеціально організована форма виховного впливу, що спрямована на розвиток ціннісних орієнтацій, знань і навичок (наприклад, класна година, проєкт, екскурсія).

Виховний процес – складова освітнього процесу, спрямована на розвиток соціально зрілої, гуманної та активної особистості.

Вразливі категорії дітей – діти, які перебувають у складних життєвих обставинах (діти-сироти, діти з інвалідністю, діти з багатодітних або малозабезпечених сімей, діти, які постраждали від насильства, війни тощо).

Всебічне виховання – виховання, яке передбачає формування в особистості певних якостей щодо вимог розумового, морального, трудового, фізичного й естетичного виховання.

Гармонійне виховання – передбачає, що якості щодо вимог складових виховання (розумового, морального, трудового, фізичного, естетичного) доповнювали одна одну, взаємно збагачувалися.

Гармонійні відносини між особистістю та колективом – стан взаємодії, коли зберігається баланс між потребами й інтересами особистості та вимогами колективу.

Девіантна поведінка – поведінка, що відхиляється від соціальних норм і може бути деструктивною для самої дитини або суспільства.

Дискримінація – обмеження прав або приниження дитини за ознаками статі, національності, соціального походження, стану здоров'я тощо.

Дитина з особливими освітніми потребами (ООП) – дитина, яка потребує додаткової підтримки для ефективного навчання та соціалізації.

Діти, позбавлені батьківського піклування – діти, які залишилися без належного догляду та виховання з боку батьків і потребують опіки чи захисту.

Емпатія – здатність розуміти емоційний стан іншої людини, співпереживати.

Етапи розвитку колективу – послідовні фази формування колективу як соціальної групи, що характеризується певним рівнем згуртованості, характером взаємодії між учасниками, наявністю спільної мети, морально-психологічного кліматом та принципами організації спільної діяльності.

Завдання виховання – забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості.

Закони розвитку колективу - основоположні педагогічні положення, які визначають етапність, динаміку і механізми розвитку колективу як організованої спільноти людей, що розвивається у процесі спільної діяльності, взаємодії та виховання (за А. Макаренком).

Закономірності процесу виховання – стійкі, повторювальні, об'єктивні зв'язки і залежності, що проявляються в процесі виховання.

Засоби виховання - вид суспільної діяльності, який впливає на особистість у певному напрямі.

Зміст позакласної роботи – це адаптований соціальний досвід емоційно пережиті і реалізовані у власному досвіді дитини різноманітні аспекти

людського життя: наука, мистецтво, література, техніка, взаємодія між людьми, мораль і ін.

Імідж учителя — це цілісне уявлення, яке складається у свідомості учнів, батьків, колег та суспільства щодо особистості вчителя та ґрунтується на його зовнішності, поведінці, стилі спілкування, манері викладання, цінностях і професійних якостях. Тобто, імідж — це соціально сприйнятий образ педагога.

Індивідуальний підхід — врахування особливостей кожної дитини у процесі навчання та виховання.

Інклюзивна освіта — процес навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому середовищі з урахуванням їх індивідуальних потреб.

Інклюзивне виховання — виховна діяльність, що враховує індивідуальні потреби кожної дитини та забезпечує рівні можливості в освітньому процесі.

Класний керівник — педагог, відповідальний за організацію виховного процесу, згуртування учнівського колективу та співпрацю з батьками в межах певного класу.

Класний керівник — це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

Колектив — соціальна група, яка об'єднує учнів на основі спільної діяльності, норм і цінностей, і яка є важливим середовищем виховання.

Колектив — це соціально значима група людей, які об'єднані спільною суспільно значущою метою, визначеними цінностями, спільною діяльністю, відповідальністю, багаторівневими внутрішніми зв'язками.

Компетентнісний підхід – освітній підхід, спрямований на формування здатності учня застосовувати знання, уміння та цінності у реальному житті.

Комплексний підхід до виховання – підхід до виховання, що передбачає єдність мети, завдань і засобів її досягнення шляхом діяльності різних соціальних інститутів (сім'ї, навчально-виховних закладів, засобів масової інформації).

Конформізм – тип поведінки, за якого особистість без критичного осмислення приймає домінуючі погляди, установки й стиль поведінки групи, навіть якщо вони суперечать її власним переконанням.

Лідер – це особа, яка має вплив на інших членів колективу завдяки своїм особистісним якостям, авторитету, ініціативності та здатності організувати спільну діяльність.

Мета виховання - це уявний ідеальний результат виховного процесу, якого прагне суспільство у формуванні особистості.

Методи виховання - способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямованої на формування у вихованців поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки.

Нонконформізм – усвідомлене неприйняття або заперечення норм і очікувань групи, прагнення особистості зберегти незалежність суджень і дій.

Органи самоврядування – це виборні структури в колективі, які представляють інтереси його членів, організують спільну діяльність, забезпечують дотримання правил, приймають рішення й контролюють їх виконання.

Особистість – соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин.

Педагогіка - наукова галузь, що вивчає виховання.

Педагогіка партнерства – система взаємин між учасниками освітнього процесу, яка базується на взаємній повазі, довірі, підтримці та співпраці.

Педагогічна взаємодія – процес спільної діяльності вчителя та учнів, що базується на партнерстві, діалозі, взаємоповазі.

Педагогічна майстерність — це високий рівень професійної діяльності вчителя, який забезпечує ефективне навчання, виховання та розвиток учнів через оптимальне поєднання знань, умінь, особистісних якостей і творчого підходу.

Педагогічна підтримка – діяльність, спрямована на створення умов для розвитку особистості учня, подолання труднощів, підтримку ініціативи.

Педагогічна техніка — це сукупність професійних умінь, прийомів та засобів, що забезпечують ефективну організацію взаємодії вчителя з учнями, управління освітнім процесом, а також контроль за власною поведінкою, емоціями та впливом на учнів.

План виховної роботи – це систематизований документ, який визначає напрямки, зміст, форми, методи та заходи виховної діяльності класного керівника протягом навчального року.

Планування виховної роботи – це процес розробки системи заходів та дій, які спрямовані на формування гармонійної, свідомої та активної особистості учня.

Позакласна робота - різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, організована в позаурочний час педагогічним колективом школи.

Позашкільна робота - освітньо-виховна діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва.

Прийом виховання - частина, елемент методу виховання, необхідний для ефективнішого застосування методу в конкретній ситуації.

Принципи виховання – основні положення, що визначають логіку, зміст і методи виховної роботи (гуманізм, природовідповідність, системність тощо).

Принципи процесу виховання – це основні вимоги, пріоритетні положення, які відображають закономірності процесу виховання й визначають вимоги до змісту, організації та методів виховного процесу.

Принципи розвитку колективу – вихідні положення, які відображають закономірності формування колективу та визначають ефективні шляхи взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Професійна культура вчителя — це сукупність знань, умінь, цінностей, норм і форм поведінки, які визначають якість педагогічної діяльності, взаємин з учнями, колегами, батьками та рівень професійної самореалізації педагога. Це — «внутрішній компас» учителя, що керує його педагогічною практикою, стилем спілкування та моральною відповідальністю.

Процес соціалізації – це входження індивіда в суспільство, засвоєння ним норм, ролей, цінностей, які забезпечують ефективну взаємодію з іншими людьми.

Психоемоційне благополуччя – стан внутрішнього комфорту, впевненості у собі, захищеності та здатності дитини долати труднощі.

Психолого-педагогічний супровід – діяльність фахівців (психологів, соціальних педагогів, вчителів), спрямована на підтримку дитини у навчанні та вихованні.

Реабілітація – комплекс заходів, що мають на меті відновлення фізичного, психологічного, соціального стану дитини.

Ресоціалізація – процес повернення дитини до нормального функціонування в суспільстві після ізоляції, травм чи девіантної поведінки.

Ризик соціального відчуження – ймовірність втрати дитиною зв'язку із соціальним середовищем через несприятливі обставини.

Рушійні сили процесу виховання це сукупність суперечностей, боротьба між якими сприяє просуванню самого процесу виховання й постановці нових цілей.

Самовиховання – це цілеспрямована й систематична діяльність особистості, що має на меті формування і покращення позитивних та подолання негативних рис і якостей.

Самоврядування – це організована форма участі членів колективу в управлінні спільною діяльністю, ухваленні рішень, розподілі обов'язків, контролі за їх виконанням та оцінці результатів.

Самооцінка – уявлення людини про власну цінність, якості, можливості, ціннісні орієнтації, здібності.

Складні життєві обставини (СЖО) – умови, що негативно впливають на розвиток і виховання дитини (соціальні, економічні, психологічні, фізичні тощо).

Соціалізація – процес засвоєння дитиною норм, цінностей, моделей поведінки, прийнятих у суспільстві.

Соціальна група – це об'єднання людей, які мають спільні ознаки, інтереси чи положення в суспільстві.

Соціальне середовище - система міжособистісних відносин, умов, традицій, норм спільного життя й діяльності в суспільстві.

Соціально-педагогічна підтримка – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення сприятливих умов для розвитку і соціалізації дитини в суспільстві.

Співпраця з батьками – систематична взаємодія класного керівника з родинами учнів з метою забезпечення єдності впливів на дитину.

Творчість сучасного вчителя — це здатність педагога виходити за межі шаблонів, генерувати нові ідеї, адаптувати методи до потреб учнів, знаходити оригінальні шляхи вирішення педагогічних завдань.

Творчість сучасного вчителя — це здатність педагога виходити за межі шаблонів, генерувати нові ідеї, адаптувати методи до потреб учнів, знаходити оригінальні шляхи вирішення педагогічних завдань.

Традиція колективу – форма звичаю, що відрізняється особливою стійкістю, зусиллями членів колективу і спрямована на збереження незмінних форм поведінки, які успадковані від попередніх поколінь.

Учнівське самоврядування – форма організації життя класу або школи, за якої учні беруть участь в управлінні освітнім середовищем на засадах демократії та партнерства.

Учнівський колектив – об'єднання учнів, життєдіяльність якого визначається цілями і завданнями, що впливають із потреб суспільного, колективного й індивідуального розвитку; в якому функціонує самоврядування, а стосунки між учнями (ділові й особисті) є гуманними, характеризуються взаємною повагою і відповідальністю, спільним прагненням до загального успіху (за С. Гончаренком).

Форми виховання (виховної роботи) – це варіанти організації конкретного виховного процесу; композиційна побудова виховного заходу. Вони завжди взаємопов'язані зі змістом.

Форми виховної роботи – це ці умови, в яких реалізується її зміст.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАДАЧІ, СИТУАЦІЇ

Сучасна вища освіта вимагає якісної підготовки майбутніх викладачів, які повинні бути конкурентоспроможними на ринку праці, здатними до самоосвіти, самовиховання, володіти навичками аналізу соціальних та професійних явищ та процесів, ефективно розв'язувати задачі, які виникають у професійній діяльності та бути творчою особистістю.

Професійна педагогічна діяльність визначається як постійний процес розв'язування педагогічних задач, тому значна увага у підготовці майбутніх викладачів має приділятися технології їх розв'язування.

Успіх професійної діяльності майбутнього учителя класів значною мірою залежить від здатності ефективно вирішувати педагогічні ситуації та задачі, які є невід'ємною частиною освітнього процесу в НУШ.

Використання педагогічних ситуацій та задач в освітньому процесі ЗВО, уміння їх вирішувати дає змогу підготувати здобувача освіти до виконання своїх професійних обов'язків, виконання трудових функцій, передбачених нормативними актами. Так, у професійному стандарті «Вчитель закладу середньої освіти» (2020) однією із здатностей емоційно-етичної компетентності названо «здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, що буде ускладненим, якщо вчитель неспроможний ефективно вирішувати виникаючі педагогічні ситуації та задачі. Окрім того, вирішення педагогічних ситуацій передбачено складовою III заключного етапу сертифікації вчителів.

Відтак, професійна підготовка у закладі вищої освіти повинна передбачати створення відповідних умов для формування такої готовності. Сутність та класифікації педагогічних ситуацій та задач були та є предметом наукових доробок українських учених Н. Дяченко (2015), В. Каплінського (2015), Л. Мільто (2013), О. Матвієнко (2016), І. Мельникової, Ю. Кравченко (2013), І. Осадченко (2017) та ін. Н. Дяченко (2015), О. Кіліченко (2014), Л. Мільто (2013), І. Осадченко (2011), О. Печко (2015) та ін. присвятили свої праці дослідженню

проблеми підготовки майбутнього педагога до вирішення педагогічних ситуацій і задач.

Аналіз Українського педагогічного енциклопедичного словника дав змогу констатувати наявність поняття «ситуація педагогічна» – «стан педагогічного процесу, в якому є розбіжність між бажаним і реальним, досягнутим у формуванні особистості. Ланцюжок педагогічних ситуацій, по-суті, утворює педагогічний процес». Натомість І. Мельникова та Ю. Кравченко визначили педагогічні ситуації як «неординарні психолого-педагогічні взаємини, що виникають між учителем і учнем або групою учнів, що вимагають від вчителя оперативного творчого рішення». Характерною ознакою педагогічної ситуації виступає наявність суперечностей між педагогічною метою та можливостями її досягнення.

Отже, у педагогічних джерелах педагогічні ситуації розглядають як фрагмент педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим та бажаним рівнями освіченості й вихованості учнів і дитячого колективу, які враховує вчитель у виборі способів впливу для стимулювання розвитку особистості.

Про педагогічну задачу можна говорити у тому випадку, коли педагог бачить її, зауважує і ставить завдання вирішити – дати оцінку певному факту, розкрити мотиви поведінки вихователя або вихованця, знайти вихід з тієї чи іншої психологічної ситуації, знайти найбільш правильний підхід до вирішення педагогічної проблеми.

О.В. Акімовою виділено такі загальні підходи до розв'язування розумових задач, які ми взяли за основу, створюючи методiku формування умінь розв'язувати педагогічні задачі майбутніми викладачами:

Неможливість вирішення творчої розумової задачі за шаблоном, тому підготовка студентів до прийняття такого рішення повинна бути зорієнтована на вироблення власного ставлення до шаблонного прикладу як методу, який

найчастіше використовується в практиці навчання, як традиційній схемі шаблонного рішення.

Процес рішення творчої розумової задачі може бути більш продуктивним за умови набуття студентом досвіду представлення і пояснення розумової задачі, а також використання викладачем навідних запитань.

Для продуктивного вирішення творчих розумових задач важливим є створення відповідного дидактичного середовища, в якому викладач і студенти спільно вирішують задачі.

Результати рішення творчої розумової задачі значно покращуються в процесі використання групових форм навчальної роботи.

Перш ніж розглянути існуючі класифікації видів педагогічних задач, слід зазначити, що серед дослідників даної проблеми немає повної одностайності. Різноманітними є також критерії класифікації педагогічних задач.

Так, Ю. М. Кулюткін, класифікуючи педагогічні задачі за основними аспектами організації навчальної діяльності та відповідно до етапів педагогічної діяльності, виділяє три види задач:

- 1) задачі аналітичного характеру, що виникають на орієнтовному етапі діяльності педагога;
- 2) задачі проєктувального характеру, що виникають у процесі конструювання педагогічних способів і засобів навчання;
- 3) задачі комунікативного характеру.

Л. Ф. Спірін класифікує педагогічні ситуації та задачі відповідно до дидактичної мети й поділяє їх таким чином:

- 1) за місцем виникнення і безпосереднього протікання (ситуації в школі, у родині);
- 2) за суттю педагогічного процесу (ситуації дидактичні, виховні й навчально-виховні);
- 3) за взаємодіючими у ситуаціях суб'єктами і об'єктами виховання: «учитель-клас», «батьки-діти», «особистість у процесі виховання»;

4) за перспективами ситуації (стратегічні, тактичні, оперативні);

5) за можливостями постановки різноманітних видів педагогічних за дач: для накопичення інформації; для розвитку творчого мислення і теоретичних знань; для розвитку педагогічних, організаторсько-управлінських якостей у майбутніх учителів.

Відповідно до характеру ситуацій класифікуються і педагогічні задачі: 1) задачі, що виконують функцію формування методології й оволодіння теоретичними знаннями;

2) задачі, що виконують функцію оволодіння практичними знаннями, нормами і правилами педагогічної техніки (інструментування);

3) задачі, що виконують функцію розвитку оперативного мислення;

4) задачі, що виконують функцію формування професійно-педагогічних умінь.

С. М. Годнік вважає, що вчитель формулює і вирішує професійні задачі на основі аналізу конкретної ситуації, де визначаються всі прояви індивідуальних якостей учнів і проблемності їх відношень з учителями. З огляду на це, педагог конкретизує загальну виховну мету у даних педагогічних умовах і визначає стратегічні, тактичні й оперативні задачі виховання.

1. Стратегічні задачі мають на меті суттєву зміну об'єкта виховання, досягнення бажаного ідеалу. Для здійснення такої мети потрібен тривалий час. Наприклад, класний керівник, отримавши новий клас і виявивши його особливості, ставить за мету створити в класі дружний, згуртований учнівський колектив.

2. Тактичні задачі спрямовуються на формування необхідних якостей вихованців під час організованої діяльності, що сприяють реалізації стратегічної задачі відповідно до плану її вирішення. Процес розв'язання проходить у порівняно короткі терміни. Проведення класних зборів, організація трудового десанту, вирішення конфлікту в класі — приклади тактичних задач.

3. Оперативні задачі є послідовними елементами розв'язання задач тактичних і стратегічних, метою яких є спрямування дій і вчинків вихованців у потрібне русло. Тому розв'язання таких задач повинно відбуватися оперативно, своєчасно. Наприклад, якщо класний керівник виявив, що його 25 вихованці здійснили вчинок, несумісний із нормами поведінки, він одразу повинен окреслити план дій.

Педагогічні задачі в залежності від часового фактору виділяв також Л.Ф. Спірін і відмічав, що вчителями вирішуються стратегічні задачі, метою яких є досягнення деякого педагогічного ідеалу, для чого потрібен тривалий час; тактичні задачі, метою яких є формування позитивних якостей і рис особистості вихованців; оперативні задачі — це елементи розв'язання тактичних задач і відрізняються тим, що їх мета здійснюється негайно після виникнення. Наприклад, йде урок математики. Минуло вже більше 10 хвилин. На порозі класу з'являється двоє учнів, що спізнилися. Як бути вчителю? З якими словами звернутися до класу або учнів, що увійшли? Учитель по винен дуже швидко оцінити конкретну ситуацію саме цього уроку, позицію саме цих учнів, щоб одразу його рішення стало відоме учням.

Педагогічне рішення повинне бути єдино правильним, спрямованим на зміну поведінки не тільки тих, хто спізнився сьогодні, але й тих, хто може виявитися на їхньому місці завтра. Один із підходів до теоретичної розробки системи навчальних задач для професійно-педагогічної підготовки вчителя був розроблений М. А. Фрумкіним.

У його основу покладений аналіз сучасних досліджень з проблем педагогіки вищої школи (С. І. Архангельський, Л. Ф. Спірін), за гальної дидактики (Ю. К. Бабанський, І. Я. Лернер, М. Н. Скаткін), теорії навчальних задач (Л. М. Фрідман, А. Ф. Єсаулов). М. А. Фрумкін, залежно від способу навчання, виділив систему навчальних задач відповідно до курсів психолого-педагогічних дисциплін, кожна з яких має свій зміст, місце у педагогічній підготовці вчителя, методику викладання.

Учений запропонував типи задач у їх відповідності до навчальних курсів, підрозділів курсів, тем, а також за основними видами діяльності в навчанні: задача для інформаційного забезпечення діяльності з оволодіння психолого-педагогічною теорією; задача для інформаційного забезпечення вирішення професійних задач на теоретичному і практичному рівнях. Учений запропонував типи задач для лекцій, семінарських і практичних занять, курсових і дипломних робіт, навчально-дослідної роботи. Окремо були означені контрольні-діагностичні задачі, тому що поряд із функцією формування фахівця вирішення навчальних задач виконує контрольні-діагностичну функцію, оскільки аналіз процесу і результату вирішення педагогічних задач дає викладачеві інформацію для оперативного контролю успішності навчальної діяльності й діагностики об'єкта навчання.

Типологія навчальних задач за контрольні-діагностичною функцією також визначається з урахуванням мети. Відповідно до мети М. А. Фрумкін виділив задачі для контролю і діагностики певних знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей особистості, що відповідають змісту цих задач, а також задачі для оперативного контролю і діагностики, пост оперативного аналізу задач із навчальною або дослідницькою метою. Л. Ф. Спирін запропонував класифікацію навчальних задач за їх функціями і місцем використання в процесі навчання і самоосвіти. Різноманітні навчальні й діагностичні задачі він поділів на класи (групи):

Клас «А» — задачі з дотримання вимог, що відображають певну мету пізнавальної діяльності учнів. Загальновідомо, що в процесі навчання пізнавальна діяльність учнів центрується. Відповідно до цього добираються задачі на актуалізацію тих чи інших аспектів культури розумової праці.

Клас «Б» — задачі для інформаційного забезпечення діяльності з оволодіння педагогічними і психологічними теоріями. Задачі даної групи висувають перед учнями теоретичні проблеми й зосереджують їхню увагу на

з'ясуванні узагальнюючих ідей, законів і закономірностей, об'єктів і предметів дослідження, системи знань про явища тієї чи іншої природи.

Клас «В» — задачі відповідно до курсів, що вивчаються. Задачі конструюються для курсу «Введення в педагогічну професію», для курсів «Педагогічна майстерність», «Педагогічна теорія, системи, технології», «Філософія й історія освіти», «Спеціальна психологія і корекційна педагогіка» та ін. Задачі можуть бути розроблені для спецсеминарів і спец практикумів.

Клас «Г» — задачі для використання в різних формах навчального процесу. Упорядкування задач для використання на лекціях, семінарах, лабораторно-практичних заняттях, підпрактиці, а також для курсових і дипломних робіт, заліків та іспитів.

Клас «Д» — задачі для виявлення педагогічних проблем виховання або навчання. Задачі для виявлення проблем морального, професійно-трудового, екологічного, естетичного та інших аспектів виховання, а також визначення методів виховання, що доцільно застосовувати в педагогічних ситуаціях.

Українська дослідниця К. Ф. Нор пропонує таку типологію педагогічних задач:

- навчально-логічні, що дозволяють студентам зв'язувати істотні ознаки методологічних понять, процесів, явищ, пов'язаних з педагогічними технологіями; пошукові, що передбачають знаходження нових знань, способів пошуку цих знань;

-дослідницькі, що являють собою діяльність інтерпретуючого характеру, експериментальну роботу;

-творчі задачі, які, будучи за дачами високо проблемного характеру, в своїй основі містять різні ситуації, пов'язанні з дефіцитом інформації й часу, з альтернативними відповідями та ін.; задачі корекційного типу, що пов'язані з необхідністю формування рефлексивної позиції студента в процесі засвоєння педагогічних технологій.

Щоб ефективно розв'язувати педагогічні задачі вчитель повинен бути професійно компетентним, майстром своєї справи.

Педагогічна компетентність — це специфічні здібності, необхідні для ефективного виконання конкретної педагогічної дії учителя в конкретній педагогічній ситуації, що включає професійні знання, педагогічні уміння і навички, критичне мислення, розуміння відповідальності за свої педагогічні дії, а також здатність до адекватної оцінки педагогічної ситуації, її змісту, цілей, завдань і етичних норм з точки зору огляду на власні і соціально значущі цінності. У практиці роботи вчителя частіше за все зустрічаються педагогічні задачі комунікативного характеру.

На нашу думку, комунікативна задача визначається як мета, на досягнення якої спрямовані різноманітні педагогічні дії, що здійснюються у процесі спілкування. Задача спілкування визначає його внутрішні і зовнішні умови, а саме: рівень розвитку потреби у спілкуванні, минулий досвід взаємодії з людьми, ситуацію взаємодії та зумовлює характер спілкування, тому комунікативна задача є інструментальним компонентом педагогічної взаємодії.

Комунікативні задачі розрізняються на загальні комунікативні задачі, що плануються заздалегідь, і поточні комунікативні задачі, що виникають у процесі педагогічної взаємодії. У процесі педагогічної взаємодії педагог реалізує дві основні мети: повідомити учням інформацію та вплинути на них, тобто спонукати їх до дії. Мета учнів — зрозуміти, запам'ятати, вивчити, засвоїти, зробити висновки.

Таким чином, комунікативна задача розглядається як двосторонній процес спілкування, що ефективно реалізується при активності обох взаємодіючих осіб.

Згідно з логікою педагогічної взаємодії можна означити такі етапи розв'язання комунікативних задач: моделювання педагогом майбутнього спілкування, тобто створення комунікативних задач; організація безпосереднього спілкування; управління спілкуванням у процесі педагогічної

взаємодії; аналіз результатів спілкування та моделювання нових комунікативних задач.

На етапі моделювання здійснюється планування комунікативної структури взаємодії. Прогнозується психологічна атмосфера уроку та вибір засобів досягнення позитивного, емоційного стану взаємодіючих суб'єктів, а також прогнозується сприйняття учнями особистості самого вчителя. Це допоможе педагогу передбачити свою комунікативну поведінку і свій емоційний стан.

На етапі організації безпосереднього спілкування педагогом досягається комунікативна перевага: вчитель уточнює особливості спілкування в нових комунікативних умовах, конкретизуються суб'єкт-суб'єктні умови. Важливим моментом цього етапу спілкування є правильно організована система комунікацій: постановка яскравих, привабливих цілей діяльності, демонстрація шляхів їх досягнення; вміння педагога демонструвати свою доброту, оптимізм та впевненість в успіх учнів; розуміння внутрішнього стану вихованців у певних ситуаціях.

На цьому етапі педагог вирішує цілий ряд постійно виникаючих комунікативних задач, стимулює участь учнів у процесі спілкування.

Етап аналізу результатів спілкування можна назвати етапом зворотного зв'язку, який дає інформацію про рівень засвоєння матеріалу учнями та їх розвиток, а також потреби у спілкуванні. Отже, ефективність розв'язання комунікативних задач залежить від високого рівня комунікативної компетентності педагога, яку можна визначити як складову педагогічної майстерності, що включає розвинуту емпатійність, достатній рівень рефлексії; наявність особистісно-діалогічного стилю спілкування; вміння слухати і чути співрозмовників; індивідуальну привабливість, здатність переконувати, навіювати, надихати, приваблювати до себе та ефективно взаємодіяти.

У процесі розв'язання комунікативних задач важливого значення набуває педагогічний такт вчителя, що можна визначити як вміння педагога дотримуватися почуття міри у спілкуванні, вміння обирати правильний підхід до

учнів. Це і поважне ставлення до учнів, і вміння керувати своєю поведінкою згідно норм педагогічної етики. Тактовний учитель здатний побудувати теплі, емоційно забарвлені відносини з учнями. Він уміє за допомогою гумору розрядити обстановку, щоб уникнути конфлікту.

Ефективному розв'язанню комунікативних задач можуть допомогти принципи, розроблені В. Леві: принцип перший — вникни; принцип другий — створи сприятливу атмосферу; принцип третій — не принижуй; принцип четвертий — піднось.

Комунікативно компетентний учитель повинен бути артистичним, щоб посилювати ефект педагогічного впливу на учнів. Педагогічний артистизм учителя надихає, підносить спілкування педагога з вихованцями до рівня мистецтва і естетики, коли артистизм стає не лише прикрасою спілкування, а необхідним і міцним інструментом його педагогічної дії. Роль артистизму в структурі особистості вчителя складається з того, що вчитель в умовах педагогічного процесу здатен до ефективної педагогічної дії, вміє самовиразитися, регулювати свій психічний стан, поставити та вирішити надзадачу, конструювати педагогічне спілкування відповідно до педагогічної ситуації.

Комунікативна компетентність педагога передбачає опанування комунікативно-мовними, риторичними вміннями, усвідомленням специфіки педагогічного спілкування та особливостей комунікативних ситуацій. Складовою комунікативної компетентності вчителя є досвід аналізу і створення професійно значимих мовних алгоритмів. Пізнання студентами суті мовних алгоритмів, як компонента культури і зразка педагогічного спілкування, сприяє ефективному розв'язанню педагогічних задач. У навчально-виховному процесі мова учителя стає найважливішим інструментом його професійної діяльності, головним засобом розв'язання педагогічних задач. У цьому зв'язку цікавими є комунікативні технології етичного захисту, розроблені Н. Є. Щурковою. Уміле володіння прийомами етичного захисту дає змогу підвищити рівень комунікативної культури вчителя, запобігає виникненню стресових станів

педагога, формує відповідні моральні якості учнів. За Н. Є. Щурковою, комунікативні технології передбачають використання «м'яких» способів прихованого етичного захисту, під яким науковець розуміє систему педагогічних дій, спрямованих учителем на захист власної гідності та на ініціювання суб'єктивності вихованця, здатність осмислювати дії, що він вчинив. Розглянемо деякі приклади цих технологій.

«Окультурене відтворення». Мета цього прийому — корегування поведінки учня. Сутність прийому полягає в демонстрації вчителем спілкування на рівні культури. Цей прийом дає конкретний наочний зразок етичної форми спілкування в контексті ситуації, що виникла. Як парадигму, можна використати таку фразу: «Якщо я Вас правильно зрозуміла... Ви хотіли сказати...». При цьому додається окультурена форма вербальної, поведінкової моделі спілкування. Проілюструвати реалізацію цього прийому на практиці можна наступною ситуацією. Учень, не встигаючи записати за вчителем речення, вигукує: «Повільніше!». Педагог відповідає: «Якщо я Вас правильно зрозуміла, шановний Сергію, ви хотіли сказати: «Шановна Марино Миколаївно, будь ласка, повторіть ще раз це речення».

«Виправдовування поведінки». Сутність прийому полягає у тому, щоб сприяти психічному врівноваженню дитини шляхом «виправдовування» поведінки учня в даній ситуації. Великого значення набуває інтонаційне забарвлення вчителя, який говорить спокійним, м'яким і переконливим тоном: «Можливо, ти хотів...», «Можливо, будь-хто на вашому місці...», «Я б можливо також...» та інші. «Виявлення доброзичливості». Сутність цього прийому — у веселому ігноруванні того, що сталося. Використовуються форми словесного повідомлення на зразок: «Добре, що Ви мені нагадали...», «Якби не Ви, я зовсім забув би про це...» та ін. «Питання на відтворення». Мета прийому — припинити спілкування, що відбувається на низькому рівні взаємодії, і надати можливість співрозмовнику виправити свою поведінку в процесі спілкування. Сутність цього прийому полягає в тому, що вчитель, посилаючись на те, що він недочув

або був чимось дуже захоплений, люб'язно просить учня ще раз повторити фразу, з якою він звертався. Тим самим педагог підштовхує учня до пошуку інших, більш культурних форм звернення і поведінки. Тут важливо, щоб в інтонації вчителя не було ніякої іронії, підтексту. Прохання вчителя по винно бути щирим. Використовуються фрази на зразок: «Вибач, я не роз чула, що Ви сказали...», «Будь ласка, повторіть те, що Ви сказали...» та ін.

«Питання про одержувача». Цей прийом ще можна назвати «наївним подивом», тому що педагог ніби дивується щодо нетактовного звернення в свою адресу. Він спеціально інструментує наївність, інсценує нерозуміння того, що було сказано учнем. Ставиться запитання: «Це Ви мені сказали?», «Хіба так можна?». Велике значення для реалізації цього прийому має педагогічний артистизм вчителя: пластика, міміка, інтонації. «Посилення на особистісні якості». Прикладом можуть бути такі фрази: «Я не звикла до такого звертання», «Я не можу продовжувати роз мову у такій формі» та ін. Зміст і форма цих фраз мають враховувати рівень вікового та індивідуального розвитку особистості, бути зрозумілими і до ступними для учнів.

Отже, педагогічна взаємодія вимагає від вчителя опанування технологіями розв'язання комунікативних задач. Необхідно підкреслити, що кожна педагогічна технологія трансформується через особистість педагога, його кваліфікацію та потребує високого рівня педагогічної майстерності вчителя.

Наші розвідки свідчать, що вчені дають характеристику педагогічних задач в узагальненому, типізованому вигляді, тому що задачі, які щодня ви рішує вчитель у реальній практиці, нескінченно різноманітні як за своїм змістом, так і за формами навчання. Це свідчить про багатофункціональну професійну діяльність учителя в процесі їх розв'язання (артист, методист, аналітик, дослідник, вихователь та ін.), що потребує від педагога високого рівня педагогічної майстерності

Погоджуємося з підходом І.М. Мельникової, Ю.М. Кравченко, що процес формування умінь розв'язувати педагогічні задачі складається з таких компонентів:

- орієнтаційний (підготовчий) – засвоєння теоретичних знань визначеної педагогічної діяльності;
- навчально-моделювальний (процесуальний) – оволодіння способами розв'язування педагогічних задач;
- результативно-коригувальний (завершальний) – формування компетенцій з розв'язування педагогічних задач.

Варто зазначити, що у науково-педагогічній літературі відсутні спільні погляди на етапи розв'язування педагогічних задач. Зокрема Н.В. Кузьміною виділено сім етапів, а саме:

- аналіз вихідних даних (діагностика);
- співставлення вихідних даних з передбачуваним результатом;
- постановка й обґрунтування головної виховної задачі на певний період та визначення системи перспектив перед учнями;
- визначення позиції класного керівника, активу класу в організації розв'язання задач;
- залучення усіх учнів до активної діяльності, спрямованої на реалізацію поставлених задач;
- визначення змісту, методів, форм їх реалізації;
- оцінка і співставлення їх із передбачуваними результатами.

Оволодіння технологією прийняття педагогічного рішення та розв'язання педагогічних задач на основі алгоритму – на думку Н.В. Гузій – сприяє виробленню сталого стилю професійної поведінки, запобігачи стихійності, імпульсивності, непродуманості педагогічних дій. Водночас, науковець зазначає, що не можна принижувати ролі і значення інтуїції, підсвідомих, імпровізаційних моментів в педагогічних рішеннях. Імпровізація в

педагогічних діях є творчістю на очах у дітей, що характеризує природність та невимушеність педагогічної праці [10].

В.В. Ягупов об'єднав послідовність проведення практичного заняття з загальними етапами процесу розв'язування задач:

- введення в задачу (презентація ситуаційної задачі за допомогою слова, фільму, прикладу, малюнка тощо);
- вивчення ситуації та підготовка рішення (вивчення і аналіз ситуації; звертаються до педагога за додатковою інформацією; проводять дискусії щодо змісту ситуації та ймовірних шляхів її реалізації; формулюють оптимальне рішення, використовуючи довідкову літературу, особистий досвід та набуті теоретичні знання);
- групова дискусія – має три фази: визначення спрямованості обговорень усієї дискусії та її характер; обговорення прийнятих рішень, оцінка їх з урахуванням вимог, які було визначено у першій фазі; остаточне формулювання групового рішення);
- підведення підсумків і результатів усього заняття.

На думку І. А. Зязюна процес розв'язування педагогічних задач має такі етапи:

- аналіз ситуації в цілісному процесі педагогічної діяльності: характеристики вихованців, вихователів, їхніх стосунків;
- усвідомлення проблеми і формулювання задачі;
- розробка проекту рішення;
- практична реалізація запланованого рішення;
- аналіз результату.

Проаналізувавши погляди науковців на процес розв'язування педагогічних задач, вважаємо, що він не може повністю бути алгоритмізованим, оскільки у будь-якій задачі завжди присутні елементи загального та індивідуального.

Враховуючи вищевказані думки науковців на проблему розв'язування педагогічних задач було розроблено поетапну схему процесу розв'язування педагогічних задач для майбутніх викладачів університету (рис. 1).

За структурою вона проста, але в той же час, є достатньо складною за сутністю розв'язування різних задач, зокрема педагогічних. Простота схеми робить її доступною для сприйняття та запам'ятовування процесу розв'язування педагогічної задачі студентами.

Рис. 1. Схема процесу розв'язування педагогічної задачі

Представлена схема має безперервний і ступінчастий характер розв'язування педагогічних задач. Всі етапи виконуються відповідно до запропонованої схеми. Принцип ступінчастості реалізується шляхом переходу від одного етапу до іншого за умови завершення попереднього. Проте на кожному етапі студент або група студентів має змогу повернутися до попереднього етапу і перевизначити проблему. Принцип безперервності характеризується тим, що розв'язок задачі не закінчує процес її вирішення. Оцінка та аналіз цього рішення може виявити нові аспекти проблеми чи нові задачі, які необхідно вирішити, і тоді викладач, як організатор, направляє до

першого етапу, де нова проблема ідентифікується. Хоча всі етапи мають різні назви, немає чіткого розмежування між ними, і деякі з них можуть перетинатися.

Розглянемо більш детально кожен з етапів запропонованої схеми.

Етап 1. Визначення проблеми. Виконується широкий аналіз поданої ситуації, виявляються і обговорюються можливі причини, місце виникнення і учасники ситуації.

Етап 2. Аналіз задачі. Формулюється задача і здійснюється пошук її розв'язування. Зауважимо, що розв'язків може бути декілька, це залежить від індивідуальності студента або викладача.

Етап 3. Генерація можливих розв'язків. Пошук творчого вирішення задачі на основі виокремлення повного спектру ефективних рішень для досягнення результату. Умовами генерації рішень є:

- створення максимальної кількості потенційних рішень;
- співвідношення рішень умовам задачі;
- об'єднання подібних або пов'язаних рішень.

Етап 4. Вибір доцільного розв'язку. Оцінка розв'язків (виявлення слабких і сильних сторін), вибір найефективнішого до конкретної педагогічної задачі. Ефективність розв'язку характеризується такими критеріями:

- всі учасники погоджуються з вибраним рішенням;
- ймовірність виконання наміченого плану;
- розв'язування вписується в ситуаційні обмеження.

Етап 5. Реалізація запланованого розв'язання.

Стадія реалізації вимагає планування дій: Що має бути зроблено?

Коли треба розпочати роботу?

Як необхідні дії будуть проводитися? Коли основні етапи буде завершено?

Чому ці дії є розв'язанням задачі?

Виконання цих дій приведе до розв'язання задачі?

Етап 6. Оцінка отриманого результату. На цій стадії результат співвідноситься зі зразком – ідеалом (якщо він є) або зворотній зв'язок

забезпечується виконанням запланованих дій з наданням колективної або індивідуальної оцінки. Рефлексія результатів допомагає студенту або групі студентів визначитися з подальшими задачами.

Отже, запропонована схема відображає повний цикл процесу розв'язування педагогічних задач. Зауважимо, що деякі етапи процесу можуть бути об'єднані в один, якщо, наприклад, педагогічна задача стоїть перед викладачем високого професійного рівня, а для молодого викладача, за браком досвіду, потрібно дотримуватися цієї схеми.

Здійснений аналіз різних поглядів на процес розв'язування педагогічних задач свідчить про відсутність єдиного погляду щодо цього процесу та його етапів, але можна виокремити спільні етапи: аналіз ситуації, розв'язання задачі та оцінка результату. Додаткові етапи викладач використовує в залежності від його особистого досвіду та майстерності.

Шляхом узагальнення результатів наукових пошуків у ракурсі предмету дослідження під готовність майбутніх учителів до вирішення педагогічних ситуацій і задач розуміється інтегрована якість особистості, сформована внаслідок професійної підготовки, що відображає позитивну мотивацію до вирішення педагогічних ситуацій та задач, прагнення до фахової самореалізації, підґрунтям яких є запас професійних знань, умінь і навичок, практичного досвіду з питань вирішення педагогічних ситуацій та задач, а також наявність особистісних якостей, необхідних для їх розв'язання, вміння здійснювати самоаналіз результатів педагогічних дій, зіставляючи їх з поставленою педагогічною метою.

Педагогічні умови – це зовнішні та внутрішні обставини, пов'язані з організацією освітнього процесу в університеті, під час якого в здобувачів вищої освіти формуються загальні знання, вміння і навички, без яких неможливе вирішення педагогічних ситуацій та задач у практиці НУШ.

Результати аналізу наукових психолого-педагогічних джерел з питань вирішення педагогічних ситуацій та задач дали нам можливість виділити

педагогічні умови, дотримання яких, на нашу думку, сприятиме формуванню у майбутніх учителів початкової школи готовності до вирішення педагогічних ситуацій і задач. Умотивоване використання педагогічних ситуацій та задач під час формування фахових компетентностей у майбутніх учителів під час освітнього процесу у ЗВО передбачає розвиток інтересу здобувачів освіти до майбутньої педагогічної діяльності та мотивації до вирішення педагогічних ситуацій та задач в освітньому процесі НУШ; розуміння значущості та необхідності формування професійних умінь, зокрема умінь ефективного вирішення педагогічних ситуацій та задач.

Оскільки мотиваційна сфера особистості відображає інтерес до певної проблеми, потреби у ній, то необхідно сформувати у майбутніх учителів стійкий інтерес до проблеми вирішення педагогічних ситуацій і задач в освітньому процесі НУШ, а також важливо, аби він переріс у потребу та була поставлена чітка мета діяльності.

Науковий пошук дав змогу зробити висновок, що активний інтерес формується в результаті поєднання внутрішньої мотивації, зовнішньої мотивації, та мотивації, пов'язаної з перспективою, а також мінімізації чинників, що знижують рівень мотивації.

Слід пам'ятати, що внутрішня мотивація породжується предметною діяльністю і пов'язана з конкретним змістом діяльності (емоційність, новизна, динамічність, цікаві методи навчання і т. д.). Тому для формування позитивної мотивації необхідно враховувати індивідуальні особливості та інтереси здобувачів освіти, що у свою чергу, забезпечується видами діяльності та спілкування, які пропонуються викладачем під час занять.

Для формування кожної зі складових готовності до вирішення педагогічних ситуацій і задач у майбутніх учителів доцільним буде застосування як традиційних, так і активних інноваційних форм, методів та засобів, що є третьою виділеною нами умовою.

Варто наголосити на значному потенціалі системи занять, що передбачає

застосування лекцій, міні-лекцій, дискусій, дебатів, рефлексії, інтерактивних вправ, рольових ігор, case-study, swot-аналізу тощо.

Особливо важливе значення для формування готовності здобувачів освіти вирішувати педагогічні ситуації мають дискусійні та інтерактивні методи навчання. Значення дискусійних методів (групова дискусія, розгляд педагогічних ситуацій з практики, аналізу ситуацій морального вибору тощо) полягає у тому, що майбутні учителі навчаються чітко виражати свої думки й відстоювати їх в ситуаціях, коли стикаються кілька точок зору, є кілька варіантів вирішення педагогічної ситуації чи задачі.

Дискусії та дебати сприятимуть оволодінню прийомами міжособистісного спілкування, розвивають вербальні та невербальні засоби комунікації, сприяють набуттю умінь конструктивно вирішувати різні педагогічні ситуації та задачі.

Цінним буде моделювання професійних педагогічних ситуацій для відпрацювання у здобувачів освіти здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності.

Дослідниця Н. Дяченко зауважує, що застосування «методу конкретних ситуацій може допомогти з однієї сторони описати (чужий) досвід, а з іншого – програти або виробити свій власний. Конкретні ситуації та їх обговорення в аудиторії надають можливість ознайомлення з підходами до розв'язування проблеми з різних позицій – знання справи, досвіду, спостерегань. Необхідним вважається навчитися приймати правильні рішення, що можливе лише за умови великої кількості їх прийняття» (Дяченко, 2015).

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів доцільним є застосування банку ситуаційних вправ (завдань), які розглядаються як вирішення: ціннісно-змістових проблем (в основу покладено суперечності між загальнолюдськими цінностями і прагненням до досягнення матеріального благополуччя й суспільного визнання; ціннісно-сміслових конфліктних ситуацій об'єктивної й суб'єктивної реальності, джерелом яких є розмаїття проблем і ситуацій життєдіяльності особистості – освітніх, професійних та ін.;

рефлексивних ситуацій, що сприяють усвідомленню особистої відповідальності здобувача освіти за наслідки власних дій і прийнятих рішень; ситуацій, що спрямовуються на виховання в здобувачів освіти професійного такту, регуляцію власного емоційного стану; ситуаційних вправ на прийняття рішення, які спонукають здобувачів освіти поглянути на професійну дилему зсередини, з позиції особи, яка приймає рішення, а не тільки виступати у ролі судді чи критикувати інших.

Етапи розв'язання педагогічних задач та ситуацій

Н. В. Кузьміна у своїх дослідженнях виділяє такі етапи розв'язання педагогічних задач:

- 1) аналіз вихідних даних (діагностика);
- 2) співставлення вихідних даних з передбачуваним результатом;
- 3) постановка й обґрунтування головної виховної задачі на певний період та визначення системи перспектив перед учнями;
- 4) визначення позиції класного керівника, активу класу в організації розв'язання задач;
- 5) залучення усіх учнів до активної діяльності, спрямованої на реалізацію поставлених задач;
- 6) визначення змісту, методів, форм їх реалізації;
- 7) оцінка і співставлення їх із передбачуваними результатами.

Інші українські науковці виділили у структурі розв'язання педагогічних задач чотири етапи:

Перший етап — постановка задачі або «виділення задачі із ситуації» полягає в усвідомленні суб'єктом виховання виникаючих у педагогічній системі якостей і відносин об'єктів виховання, що вимагають обґрунтованого педагогічного впливу.

Процес розв'язання задачі на цьому етапі можна розбити на самостійні окремі задачі: 1) педагогічна діагностика, тобто усвідомлення педагогічно значущих якостей і відносин, їх оцінка, з'ясування причин виникнення, умов і

характеру розвитку вказаних якостей і відносин; 2) усвідомлення конкретної педагогічної мети. Педагог на основі наявної в нього інформації уявляє суб'єкт виховання в новій якості, будує ідеальну модель бажаного результату процесу виховання, тобто конкретну мету виховання; 3) формулювання проблем (питань). Наявність мети потребує від вихователя пошуків шляхів її досягнення, він аналізує обставини, з'ясовує, що у нього є для досягнення поставленої мети, а що потрібно вивчити, визначити, вирішити. Таким чином, уже сама постановка (виділення) задачі є продуктом творчого мислення суб'єкта виховання.

Другий етап — прийняття педагогічних рішень і планування педагогічного процесу також складається з цілого ряду самостійних задач: 1) визначення конкретного змісту виховання; 2) вибір видів діяльності; 3) вибір методів; 4) вибір організованих форм діяльності; 5) планування системи діяльності об'єктів і суб'єктів виховання, забезпечення інформаційних потоків. Оскільки педагог приймає цілий ряд рішень, а вибір методів і засобів, форм організації діяльності різноманітний, то результат педагогічних впливів залежить від оптимальності кожного рішення. Можливі випадки, коли вчитель не в змозі відповісти на запитання, пов'язані із здійсненням тієї чи іншої ланки педагогічної роботи (не може вирішити педагогічну проблему). В інших випадках не всі з прийнятих рішень правильні, тоді загальний результат може бути помилковим або частково правильним. На основі прийнятих рішень складається план заходів, що є основою для здійснення наступного етапу розв'язання педагогічної задачі.

Третій етап — виконання намічених рішень і керівництво діяльністю об'єкта виховання. Практична робота вчителя на цьому етапі включає повідомлення учням навчальної і виховної інформації, роз'яснення завдань, розподіл доручень, залучення вихованців до безпосередньої роботи, здійснення внутрішньої координації діяльності членів колективу, регулювання взаємовідносин, ліквідацію конфліктів, спрощення або ускладнення завдань, здійснення зовнішньої координації роботи колективу (підтримка зв'язків з особами й організаціями, що не входять до складу первинного колективу);

контроль за ходом роботи, надання вихованцям доцільної до допомоги з виконання наміченого та ін.

Четвертий етап — аналіз результатів розв'язання педагогічної задачі, визначення нових педагогічних цілей. На цьому етапі аналізуються результати педагогічних дій, дається їх педагогічна оцінка, з'ясовуються хиби у вихованні, враховуються методичні прорахунки у керуванні виховним процесом, звертається увага на протиріччя і труднощі, що виникли під час розв'язання задачі, узагальнюється досвід роботи, плануються нові завдання для самоосвіти і самовиховання, визначається нова педагогічна мета.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАДАЧІ

1. Учень 8 класу Владислав часто виявляє егоїзм у спілкуванні з однолітками: не допомагає слабшим, ігнорує прохання, уникає колективної роботи. При цьому він старанний і виконує всі завдання вчасно, але тільки заради власної вигоди (оцінки, схвалення вчителя).

Проаналізуйте, які моральні якості слід формувати у Владислава. Які методи і засоби виховання можна використати? Як врахувати індивідуальні особливості?

2. Класний керівник 5 класу планує організувати серію виховних заходів про екологічну свідомість. Він вирішив провести лекції в кабінеті, використовуючи слайди та підручники, не залучаючи дітей до практичної діяльності. Чи відповідає ця форма виховної роботи принципу природовідповідності? Як можна вдосконалити програму, зважаючи на вікові особливості учнів?

3. У 10 класі частина учнів почала запізнюватися на уроки. Класний керівник провів із ними індивідуальні бесіди, пояснюючи важливість пунктуальності, проте ситуація не змінилась. Проаналізуйте ефективність застосованого методу. Які ще методи виховного впливу можна використати для вирішення проблеми?

4. У класі спостерігається згуртованість, але всередині утворилась «еліта» — група авторитетних учнів, які нав'язують іншим свої рішення, часто ігноруючи думку менш активних. Як впливає така структура колективу на процес виховання?

Які дії має вжити класний керівник для формування справжньої демократичної атмосфери?

5. Учениця 7 класу Марійка дуже тиха, сором'язлива, уникає публічних виступів. Водночас вона відповідальна, пунктуальна і має глибокі знання з гуманітарних дисциплін. Які якості слід розвивати в Марійки? Як застосувати принцип індивідуального підходу у виховній роботі з нею?

6. У школі заплановано виховний захід на тему «Я — громадянин України». Учителі підготували сценарій, де учні мають зачитати заздалегідь написані тексти. Оцініть ефективність такої форми. Як можна зробити виховний захід більш дієвим і таким, що формує активну громадянську позицію?

7. Батьки учня 6 класу Дмитра практично не беруть участі в шкільному житті, не відвідують збори, не контролюють виконання домашніх завдань. У хлопця спостерігаються порушення дисципліни. Як класному керівникові налагодити співпрацю з родиною? Які форми взаємодії зі сім'єю будуть найефективнішими?

8. На уроці трудового навчання учень постійно порушує правила безпеки, сміється, відволікає інших. Учитель зробив зауваження, але учень відповів: «У нас в класі це нікому не цікаво». Проаналізуйте ситуацію. Як вплинути на учня, враховуючи вплив дитячого колективу?

9. У школі немає узгодженої системи виховної роботи: кожен класний керівник діє на власний розсуд, відсутнє єдине розуміння цілей виховання. Які складники має містити система виховання школи? Як забезпечити її цілісність і наступність?

10. У 11 класі вчитель запропонував учням скласти власну програму самовиховання, але більшість не змогла сформулювати жодної конкретної мети. Як педагог може сприяти розвитку навичок самовиховання? Які умови потрібні для цього?

11. Кілька учнів 9 класу систематично порушують правила поведінки на перервах: бігають коридорами, голосно кричать, ігнорують зауваження вчителів. Інші учні на це не реагують. Які методи виховання доцільно застосувати для

формування дисциплінованості? Як залучити весь клас до створення культури поведінки?

12. Учитель часто запізнюється на уроки, а під час виховних заходів критикує учнів за недбалість і неорганізованість. Проаналізуйте ситуацію з точки зору ефективності виховного впливу. Яке значення має особистий приклад педагога?

13. Учитель математики проводить уроки на високому методичному рівні, однак зовсім не торкається питань моральності, етики, співпраці. Як реалізувати виховну функцію уроку в рамках навчального предмета?

14. У 10 класі є кілька здібних учнів, але вони не виявляють ініціативи в організації класних справ. Активність бере на себе лише одна учениця, яка пригнічує інших. Як сформувати позитивне учнівське лідерство? Які виховні заходи варто запропонувати?

15. У класі з'явився новий учень із багатодітної родини, одягнений скромніше за інших. Частина дітей почала уникати його, насміхатися. Які методи і форми виховання варто використати для формування толерантності?

16. Школа отримала пропозицію залучити учнів до участі у благодійній акції для притулку тварин. Які виховні завдання можна реалізувати в межах такої діяльності? Як організувати її педагогічно доцільно?

17. Під час виховної години учень публічно висловив незгоду з думкою вчителя, після чого педагог звинуватив його у неповазі. Як педагог мав би діяти в цій ситуації? Які педагогічні принципи слід врахувати?

18. Учні часто викидають сміття повз урни, залишають після себе безлад у класі. Спроби зауважень не дали результатів. Які методи і форми виховання доцільні для формування відповідального ставлення до довкілля?

19. Учень Віталій перебуває на внутрішньошкільному обліку: пропускає заняття, порушує дисципліну, грубить учителям. Які основні напрями виховної

20. Учениця Валерія має низьку самооцінку, не бере участі в конкурсах, бо «все одно нічого не вийде». Водночас вона здібна й сумлінна. Які методи і прийоми виховання допоможуть зміцнити віру у власні сили?

21. Учні 6 класу неохайно оформлюють зошити, не дотримуються порядку в класі, не цінують елементи краси в навколишньому середовищі. Які методи та форми роботи допоможуть виховати в учнів естетичну культуру?

22. Школа співпрацює з місцевою бібліотекою та музеєм, але класні керівники не залучають учнів до цих заходів. Як використати виховний потенціал соціального партнерства в практиці роботи класного керівника?

23. У класі обрано «старосту», але учні не розуміють ролі цієї посади, самоврядування формальне. Як перетворити самоврядування на ефективний інструмент виховання?

24. Класу доручили підготувати загальношкільний захід. Частина учнів не виконала своїх завдань, але вчитель зробив усе сам. Як виховувати відповідальність? Чи правильно вчинив педагог?

25. Учні сприймають патріотичні заходи як формальні. Частина вважає, що це «нецікаво» й «старомодно». Як зробити патріотичне виховання сучасним і змістовним?

26. У новому 5 класі класний керівник лише починає планувати виховну роботу. Поки що вона має епізодичний характер. Які етапи слід пройти для створення системи виховної роботи в класі?

27. Між двома учнями виникла серйозна суперечка, яка переросла в тривале протистояння. Інші школярі поділилися на «табори». Яку роль має відіграти педагог у подоланні конфлікту? Які методи виховного впливу доцільні?

28. Учні підліткового віку часто виявляють цинізм, насмішки щодо добродійності, духовних тем, релігії. Які підходи допоможуть сформувати повагу до духовних і культурних цінностей?

29. Педагог проводить багато виховних заходів, але не аналізує їх впливу. Учні не проявляють змін у поведінці чи мотивації. Як можна здійснювати ефективне оцінювання результатів виховної роботи? Які критерії доцільні?

30. Учні захоплюються соціальними мережами, де популяризуються антисоціальні моделі поведінки. Частина переймає ці «цінності». Як педагог має

реагувати на новітні виклики? Які методи виховання будуть ефективними в цифрову епоху?

31. Хтось з учнів, що сидять у останньому ряду, на уроці української мови голосно свиснув.

- Хто свиснув? Це ти? - звертається до Фоменка Андрій Петрович.

- Ні! Не я. Чому обов'язково я?

- А хто ж, крім тебе, може таке зробити? Тоді скажи, хто, якщо не ти? -Я не знаю, хто.

- А-а! Не скажеш? Виходить, ти. Давай свій щоденник. Фоменко відмовляється, повторює, що ні в чому не винен, але Андрій Петрович силою відбирає в нього щоденник, записує, що він «свистів на уроці», і виганяє з класу.

1. Зневага яких принципів педагогічного такту стала причиною виникнення конфлікту?

2. Якими якостями повинен володіти педагог, щоб правильно вирішити проблему?

3. Запропонуйте свої варіанти вирішення задачі. Обґрунтуйте їх.

32. Учень прийшов до школи після хвороби. Хлопчик відвик від школи, нерішуче входить до класу. Вчителька радісно привітала його: "Діти, подивіться, Коля прийшов. Ну, як твоє здоров'я, Колю? Не болять нога? Добре. Тепер ходи обережно". Потім, звертаючись до учнів, запитала: "Діти, куди ж ми посадимо Колю? Давайте виберемо йому найкраще місце". Учні навперебій стали пропонувати хлопчикові місце поруч із собою. Коля стояв сяючий, радісний... Людність, теплота зустрічі підбадьорили його.

А от другий варіант зустрічі учня в подібній ситуації, при якій вчителька обмежилася тим, що суворо запитала: «Довідку приніс? Поклади на стіл!»

Проаналізуйте дві ситуації і на основі своїх психолого-педагогічних знань спрогнозуйте, як будуть складатися стосунки між вчителькою й учнем у першому і в другому випадку?

33. Молоду вчительку української мови та літератури Н.В. призначили класним керівником 7-го класу. До початку навчального року залишилося два тижні. Н.В. вирішила познайомитися зі своїми майбутніми вихованцями, аби

першого вересня зустрітися з ними як із добре знайомими. Попросила журнал 6-го класу, особові справи. Ознайомилася з демографічними відомостями, особовими справами. Особливо уважно вчитувалася в характеристики кожного учня, які були в особових справах. Багато що занотувала у свій педагогічний щоденник. Поцікавилася поточними і підсумковими оцінками успішності шестикласників. І хоча ще не зустрічалася з дітьми, але в її педагогічній уяві вимальовувалися образи майже кожного з них.

Ось і перше вересня. Перший тиждень спільної роботи і спілкування з вихованцями. Дивно, що особисте знайомство дещо розчарувало Н.В.

1. Які методи педагогічних досліджень використала учителька-вихователька на першому етапі?

2. Чим пояснити, що безпосереднє спілкування Н.В. із семикласниками дещо розчарувало її?

34. Класний керівник 5-го класу М.І. з дітьми на прогулянці. Діти бігають, граються.

— Коли б ти так у навчанні виділялась, як тут, — зауважує класний керівник одній дівчинці, — там ти частіше сльози проливала замість розумної відповіді. Дівчина, ніби прибита, зупиняється і потім до кінця прогулянки все з побоюванням поглядає на вчительку.

— Медведєв, — звертається учителька до хлопчика, який із захопленням ловить метеликів, — ну, підійди до мене, я з тобою хочу поговорити.

Хлопчик, ніяковіючи, наближається до класного керівника.

— Я сьогодні в магазині зустріла твою маму, — говорить вона. — Виявляється, ти, друже, щоденник дома не показуєш, а метеликів ловиш спритно.

Хлопчик ще нижче опускає голову.

— Якщо сьогодні не покажеш дома свої двійки, — ріже вихователька, — завтра без батьків у школу не приходь. Зрозумів?

— Так, — похмурившись, відповідає хлопчик.

— А тепер іди гратись.

Хлопчик йде до дітей. На ходу він викидає пійманих метеликів. Його оточують товариші, про щось розпитують, а він злісно оглядається на виховательку, відмахується від них рукою, не хоче говорити*.

1. Проаналізуйте цю ситуацію з погляду принципів виховання.
2. Які якості зможуть сформуватись у дітей в результаті таких виховних впливів?

35. Побудована в новому мікрорайоні школа радувала і батьків і дітей. Перші дні вересня були наповнені радістю учнів, їхніми знайомствами з учителями, один з одним. Учителька четвертого класу повела учнів на погулянку в сусідній парк. Діти мирно розглядали дерева, пожовклу траву. Вихователька пропонувала школярам включитись у відому гру. Та гри не вийшло. Так і повернулися діти чинно і тихо у класну кімнату.

1. На якій стадії розвитку перебуває колектив?
2. Як варто було вчинити виховательці у цій ситуації?

36. А.С. Макаренко писав: «Я не уявляю тепер собі трудового виховання поза умовами виробництва. Мабуть, таке виховання теж можливе, тобто виховання в праці, яке не має виробничого характеру... Тепер я переконаний, що праця, яка не має на увазі створення цінностей, не є позитивним елементом виховання, тому що праця, так звана навчально-виробнича, і та повинна виходити з уявлення про цінності, які праця може створити»*.

1. Як ви ставитесь до цієї думки А.С. Макаренко? Чи не застаріла вона?
2. Який характер має праця в сучасних загальноосвітніх навчально-виховних закладах?

37. В.О. Сухомлинський залишив після себе безліч коротких оповідань, які склали «Хрестоматію з етики». Вони сприяють формуванню морально-духовних цінностей вихованців. Ось одне з таких оповідань «Це ж сонце!»

Це було яскравим літнім днем. Учитель вів маленьких дітей у ліс.

Ліс був великий і мовчазний. Деревя стояли стрімкі і високі, ніби величезні свічки. Густе листя закривало сонце. У лісі був напівморок.

Діти йшли і йшли. Здавалосьь, кінця-краю не буде лісові. Над головами щось тихо

шуміло.

— Що це шумить? — запитали діти.

— Це розмовляють верхівця дерев, — відповів учитель. — Вони радіють, що бачать сонце.

Раптом діти зупинилися. На товстому стовбурі столітнього дуба вони побачили щось світле, блискуче.

— Що це таке? — здивувались діти.

— Це ж сонце! — відповів учитель. — Подивіться звідси, бачите, яке воно яскраве?

Діти один за другим ставали біля стовбура столітнього дуба і милувались сонцем.

1. Які якості формуються у дітей унаслідок такої діяльності?
2. Що є джерелом розвитку естетичних почуттів та смаків вихованців?
3. У чому ви бачите взаємозв'язок між естетичним та моральним (зокрема екологічним) вихованням?

38. Учні 7-го класу з цікавістю знайомились зі своїм новим класним керівником Василем Андрійовичем. Попередній пішов на пенсію. Діти спочатку розповідали йому про свій клас, про цікаві справи, якими вони займалися в минулому навчальному році. Вони наполегливо пропонували В.А. провести туристський похід у сосновий бір, випустити газету з додатком "Ми і літо", продовжувати шефство над дитячим садком.

Але класний керівник якось байдуже поставився до ініціативи дітей. «У мене є план і я заставляю вас виконувати його», — відповів він.

Учні якось швидко охололи і вже не звертались до В.А. зі своїми пропозиціями. А класному керівникові з кожним днем все важче і важче було «виконувати свій план».

1. Зробіть аналіз ситуації в класі, яка склалася за останній період.
2. Яку помилку допустив ВЛ. у своїх початкових діях?
3. Порадьте, яким чином можна виправити становище, що склалося в колективі?

39. Сергій М., учень 7-го класу, після уроків дещо затримався і підійшов до класного керівника С.Д., коли вона поверталась з їдальні.

— Я хочу вам розповісти про те, що у нас твориться у класі і хто порушує дисципліну, хто погано веде себе за межами школи, — пошепки говорив Сергій.

— Але щоб ніхто не знав, що це я. Добре? Учителька насторожилась. А Сергій уже почав викладати факти:

— Петро і Володя приносять в школу цигарки і палять, іншим дають. А позавчора Дмитро С. відібрав у сусіднього хлопчика велосипед, їздив на ньому, а потім віддав... Оля Т. все перешіптується з дівчатами, записки пишуть і передають хлопцям у 8-й клас..

1. Якби ви поставились до такої «допомоги» учня?

2. Опишіть ваші подальші дії щодо Сергія М. та інших учнів, класного колективу в цілому.

40. У діяльності вчителя фізичної культури велике значення має похвала. Ви хочете похвалити учня за зайняте перше місце в загальношкільному кросі або учня, що досяг значних зрушень у фізичній досконалості. Яким чином вирозраховуєте це зробити? Як ви скористаєтеся цим способом на уроці фізичної культури в тому класі, де навчаються учні, що заслуговують на похвалу? Зробіть коментар ситуації.

41. Після встановлення перших контактів з учителем, учень у більшості випадків стає відвертішим, працює більш свідомо, у нього з'являється довіра до вчителя. Ви вперше починаєте працювати в 7 класі.

Які засоби, методи, форми встановлення індивідуальних контактів ви будете застосовувати на уроці фізичної культури, у процесі позакласної та позашкільної роботи?

42. Микола, учень 5 класу, на початку навчального року записався майже в усі шкільні гуртки. Проте через деякий час перестав їх відвідувати, мотивуючи це відсутністю вільного часу.

1. Проаналізуйте, чому виникла така ситуація.

2. Знання яких психолого-педагогічних особливостей дітей і засобів виховання дасть змогу класному керівникові надати слушну пораду й допомогти учневі реалізувати свої інтереси та здібності?

43. Олександр, учень 7 класу, хлопчик скромний, сором'язливий, чесний. Його призначено старостою класу. Але Саша від природи не був лідером, ватажком, організатором. Як він не старався, не йшли у нього справи і це його дуже пригнічувало.

1. Чому так трапилось?

2. Які б ви поради дали батькові на місці класного керівника?

44. Один з батьків прийшов за порадою до класного керівника відносно виховання сина-підлітка, який їх не слухає, пізно приходиться додому, на зауваження не реагує.

1. Які б ви поради дали батькові на місці класного керівника?

2. Знання яких вікових та індивідуальних особливостей підлітків допоможе класному керівникові надати дійову допомогу батькам у даній ситуації?

45. До класного керівника за порадою прийшла мати однієї з учениць класу. Хоча дівчина добре вчилася, але вдома всю домашню роботу мати виконувала сама, донька зовсім не допомагала по господарству.

1. Яка причина такого становища?

2. Яку б ви пораду дали матері на місці класного керівника?

3. Знання яких форм і методів трудового виховання дітей в сім'ї допоможе класному керівникові надати дійову допомогу батькам у даній ситуації?

46. У 4 класі з'явилася нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома молодшими братиками. Мати мало турбувалася про доньку, тому вона часто приходила до школи неохайна, часто запізнювалася. З учнями дівчинка не спілкувалася, вчилася погано.

1. Що б ви порадили у такій ситуації класному керівнику?

2. Укажіть основні форми та методи роботи класного керівника з «важкими» підлітками?

47. В одній дружній сім'ї з'явилася традиція - вечорами за чашкою чаю обговорювалися події дня. Усі разом переживали радощі та невдачі у житті кожного члена сім'ї. Багато розмов було про роботу матері - вона вчителька, про складні операції батька - хірурга. Удачі й невдачі дітей обговорювалися з такою ж зацікавленістю, як і справи дорослих. І не тільки їх успішність, а все, чим жили діти: громадська робота, гуртки, спорт - все викликало інтерес. У домі часто бували однокласники дітей. Батько й мати з інтересом слухали про шкільне життя, брали участь в обговоренні подій.

1. Який вплив на дітей мала атмосфера цієї сім'ї?
2. Які моральні якості формуються у дітей в такій сім'ї?

48. Олег М. розв'язно поведив себе у школі, не реагував на зауваження вчителів. Мати хлопчика всіляко захищала сина, з недовірою ставилася до думки педагогів про його поведінку і вважала, що вчителі неправі. На прохання класного керівника мати включилась в роботу батьківського комітету. Стала відвідувати сім'ї дітей, висловлювала оціночні судження про виховну атмосферу в сім'ях, про поведінку дітей. Через деякий час у неї з'явилася повага, до праці вчителя, в поведінці її сина сталися позитивні зміни.

1. Які зміни сталися у ставленні матері до школи, вчителя?
2. Чому вони сталися? Як це вплинуло на сина?

49. Готуючись до виховної години у класі класний керівник склав детальний план проведення виховного заходу, підібрав цікавий з його точки зору матеріал, виписав цитати, підготував запитання. Але при проведенні виховної роботи діти почали задавати зовсім інші питання, ніж передбачав класний керівник, те, що він розповідав, не завжди було дітям цікаво, вони слухали не уважно, дехто взагалі займався своїми справами.

1. Яку помилку допустив класний керівник, конструюючи виховну годину?
2. Як би ви використали ініціативу і інтереси учнів при підготованні та

проведенні виховної години?

50. У складеному класним керівником плані виховної роботи переважали такі пункти: «Стежити за відвідуванням учнями уроків», «Систематично проводити бесіди з учнями і батьками», «Відвідувати уроки вчителів у своєму класі», «Допомогти учням, які відстають у навчанні», «Роздати матеріал учням для проведення вечора поезії» тощо.

1. Проаналізуйте наведені заходи?

2. Які педагогічні прорахунки були допущені класним керівником при проектуванні системи виховних заходів?

3. Назвіть основні принципи планування виховної роботи, вимоги, яким повинен відповідати план роботи класного керівника?

51. Молодий педагог, у якого виникли ускладнення з написанням плану роботи класного керівника, звернувся за порадою до колеги.

- Що ти мучишся, - відповів той. - Візьми старий план роботи, перепиши його, постав нові дати і все готово.

1. Поясніть, який виховний результат дасть переписаний план роботи?

2, Чому неможливо навіть хороший чужий план виховної роботи застосувати у своєму класі?

ЧЕРНЯКОВА Жанна Юріївна

ПРОЦЕНКО Ірина Іванівна

БИКОВА Марія Миколаївна

ОСЬМУК Наталія Григорівна

**Методичні рекомендації з курсу
«Педагогіка (Теорія виховання)»**

Методичні рекомендації